

T.C.

UFUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

PSİKOLOJİ PROGRAMI

**ÖZ-FARKINDALIK, BİREYSEL KİMLİK VE TOPLUMSAL
KİMLİĞİN HOLİGANİZM ÜZERİNE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUNÇ KAYA

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ SEDA USUBÜTÜN

ANKARA

2019

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ PROGRAMI

**ÖZ-FARKINDALIK, BİREYSEL KİMLİK VE TOPLUMSAL
KİMLİĞİN HOLİGANİZM ÜZERİNE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUNÇ KAYA

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ SEDA USUBÜTÜN

ANKARA
2019

KABUL VE ONAY

Ömer Tunç KAYA tarafından hazırlanan "Öz-Farkındalık, Bireysel Kimlik ve Toplumsal Kimliğin Holiganizm Üzerine Etkisi" başlıklı bu çalışma, Savunma Sınavı Tarihi tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Rahşan BALAMİR BEKTAŞ -Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Seda USUBÜTÜN - Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Neşe ALKAN - Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

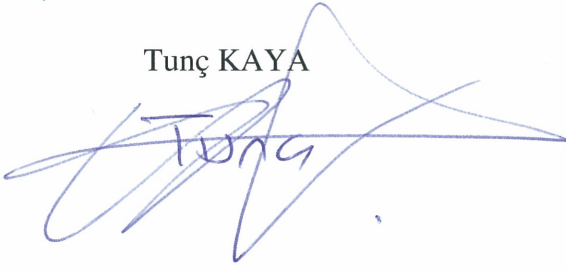
† Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

† Tezim/Raporum sadece Ufuk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

† Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[Tarih ve İmza]

Tunç KAYA

TEŞEKKÜR

Çalışmam sırasında benden desteğini esirgemeyen sevgili annem Tülay KAYA'ya teşekkür ederim.

ÖZET

KAYA, Ömer Tunç. Öz-farkındalık, Bireysel Kimlik Ve Toplumsal Kimliğin Holiganizm Üzerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Bu araştırmanın temel amacı; kişilerin öz farkındalıkları, bireysel kimlik ve toplumsal kimlik özellikleri ile holigan davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu temel amacın yanında cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, çalışma durumu, gelir durumu, lakap, terapi geçmişi, güne yansıtma ve destekledikleri futbol takımları gibi demografik değişkenler ile holigan davranış arasındaki ilişkilerde incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini Facebook'ta bulunan taraftar ve futbol gruplarına üye olan bireylerden oluşmaktadır. Google formları ile oluşturulan bir ankete yanıt veren toplam katılımcı sayısı 609'dur. Veri toplama aracı olarak demografik bilgi formu, Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği, Kimlik Ölçeği ve Bilinçli Farkındalık Ölçeği kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda holigan davranış eğilimi düşük kişilerin kişisel kimlik puanlarının, holigan davranış eğilimi yüksek kişilerin kişisel kimlik puanlarından yüksek olduğu tespit edilmiştir ($t= 2,005$ ve $p= 0,045$). Bireysel kimlik ile holigan davranış gösterme arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Yüksek holiganizm gösterenlerin sosyal kimlik ve kolektif kimlik puanları daha yüksek tespit edilirken, toplam kimlik puanında yüksek holigan davranışlar gösterenlerin ortalamaları daha yüksek bulunmuştur. Toplumsal kimlik puanı arttıkça holiganizm düzeyinin de artmakta olduğu bulunmuştur.

Demografik değişkenler incelendiğinde erkeklerde yüksek holiganizm, kadınlara oranla 15 kat daha fazla iken; kadınlardaki düşük holiganizmin, erkeklerden 2 kat fazla olduğu belirlenmiştir (ki-kare $\chi^2= 181,19$ ve $p=0,001$ değeri). Bekar insanların yüksek holiganizm davranışları, evlilere göre 3,5 kat daha yüksektir (ki-kare $\chi^2= 51,169$ ve $p=0,001$). En fazla yüksek holiganizm düzeyi lisans eğitim derecesinde iken en düşük ön lisans eğitim derecesinde saptanmıştır (ki-kare $\chi^2= 17,503$ ve $p=0,001$). Lakabı bulunan taraftarların yüksek holiganizmi, bulunmayanlarınkinden 3,5 kat fazla iken (ki-kare $\chi^2= 233,509$ ve $p=0,001$); terapi geçmişi olan kişilerin yüksek holiganizmi, terapi geçmişi olmayanlardan iki kat fazladır (ki-kare $\chi^2= 57,472$ ve $p=0,001$). Güne yansıtma oranlarına bakıldığında

ise ‘evet’ cevabı verenlerin yüksek holiganizmi, ‘hayır’ cevabı verenlerinkinden yaklaşık 6 kat fazla tespit edilmiştir (ki-kare $\chi^2= 317,217$ ve $p=0,001$). Yüksek holigan davranış gösterenlerin yaş ortalamaları, düşük holigan davranış gösterenlerinkinden düşüktür ($t=5,14$ ve $p=0,001$). Yüksek holigan davranış gösterenler daha çok gençlerdir. Tuttukları takımlara göre tarafların yüksek holiganizm düzeyleri ise sırasıyla: Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş ve Trabzonspor’dur. Ayrıca; lojistik regresyon analizinde kişisel kimlik ve bilinçli farkındalığın yükselmesinin holiganizm riskini arttırıcı etki ettiği ve erkeklerin kadınlardan 41,56 kat fazla holiganizm riski taşıdıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Öz-Farkındalık, Bireysel Kimlik, Toplumsal Kimlik, Holiganizm.

ABSTRACT

The Effects of Self-Awareness, Personal Identity and Social Identity on Hooliganism, M.Sc. Thesis, Ankara, 2019.

The primary aim of this research is to review the self-awareness of individuals, personal identity and social identity characteristics and their relationship between hooligan behaviors. In addition to this main purpose, the relationships between hooligan behaviors and demographic variables such as gender, marital and educational status, employment and income status, nickname, therapy background, daily reflections and football teams they support are also examined. The sample of the study consists of individuals who are members of fan and football groups on Facebook. The total number of participants responding to a questionnaire created with Google forms is 609. Demographic information form, Football Supporter Fanaticism Scale, Identity Scale and Mindful Attention Awareness Scale were used as data collection tools.

As a result of the study, it was determined that the personal identity scores of the individuals with low hooligan behavior tendency were higher than those with high tendency to hooligan behavior ($t = 2,005$ and $p = 0,045$). It is observed that there is a significant relationship between personal identity and hooligan behaviors. While social identity and collective identity scores of those who shows high hooliganism were found to be higher, the average total identity scores of those who shows high hooligan behaviors were found to be higher. Hence, the level of hooliganism was found to be increasing as the social identity score increased.

As the demographic variables are reviewed, it was found that high hooliganism in males is 15 times higher than in females, whereas low hooliganism in females is 2 times higher than males (chi-square $\chi^2 = 181,19$ and $p = 0,001$). High hooliganism behaviors of single people are 3.5 times higher than in married people (chi-square $\chi^2 = 51,169$ and $p = 0,001$). The high hooliganism was found most in the bachelor's degree, whereas the least is found in associate degree (chi-square $\chi^2 = 17,503$ and $p = 0,001$). The high hooliganism of the fans with nickname is 3.5 times more than those without a nickname (chi-square $\chi^2 = 233,509$ and $p = 0,001$), whereas the high hooliganism of people with therapy background is twofold of those without therapy background (chi-square $\chi^2 = 57,472$ and $p =$

0,001). When it comes to daily reflection rates, high hooliganism of those who responded 'yes' were found to be approximately 6 times higher than those who responded 'no' (chi-square $\chi^2 = 317,217$ and $p = 0.001$). The mean age of those with high hooligan behavior is lower than that of low hooligan behavior ($t = 5.14$ and $p = 0.001$). The ones who show high hooliganism are mostly young. High hooliganism levels of the fans according to the teams they support is Galatasaray, Fenerbahce, Besiktas and Trabzonspor, respectively. In addition, in logistic regression analysis, it was determined that the increase of personal identity and conscious awareness increases the risk of hooliganism, and males carry a risk of hooliganism 41.56 times more than females.

Key Words

Self-Awareness, Personal Identity, Social Identity, Hooliganism.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET	ii
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar DİZİNİ	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
KISALTMALAR	x
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
1.1. HOLİGANİZM KAVRAMI	2
1.1.1. Holiganizm ve Şiddet İlişkisi	3
1.1.2. Futbol Seyircisi, Taraftar ve Futbol Fanatizmi Kavramları	5
1.1.3. Dünyada ve Ülkemizde Holiganizm – Futbol İlişkisi	9
1.1.4. Dünyada ve Ülkemizde Holiganizmin Tarihteki Örnekleri	11
1.2. ÖZ – FARKINDALIK KAVRAMI	15
1.2.1. Öz – Farkındalığın İşlevi	17
1.2.2. Öz – Farkındalık ve Holiganizm İlişkisi	20
1.3. KİMLİK KAVRAMI	22
1.3.1. Kimlik Türleri	25
1.3.1.1. Doğuştan Getirilen Kimlikler	25
1.3.1.2. Kazanılan Kimlikler	25
1.3.1.3. Bireysel Kimlik	26
1.3.1.4. Modern Toplumlarda Kimlik	27
1.3.1.5. Postmodern Toplumlarda Kimlik	28
1.3.1.6. Toplumsal Kimlik	30
1.3.1.7. Milli Kimlik	32
1.3.1.8. Dini Kimlik	34
1.3.2. Aidiyet Grupları ve Alt Kimlikler	35
1.3.2.1. Tekil Alt Kimlik ve Çoğul Alt Kimlik	36
1.3.3. Kimliğin Yitirilmesi ve Kimliksizleşme	40
1.3.4. Kimlik ve Holiganizm İlişkisi	42
1.4. HOLİGANİZM İLE İLGİLİ DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER	42
1.5. ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ	43

BÖLÜM 2	45
YÖNTEM	45
2.1. KATILIMCILAR	45
2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	46
2.2.1. Kişisel Bilgi Formu	46
2.2.2. Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği	46
2.2.3. Kimlik Ölçeği	47
2.2.4. Bilinçli – Farkındalık Ölçeği	47
2.3. İŞLEM	47
2.4. VERİ ANALİZİ	48
BÖLÜM 3	49
BULGULAR	49
3.1. GENEL TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER	49
3.2. YORUMLAYICI İSTATİSTİKLER	50
3.2.1. Futbol Taraftarı Fanatıklığı Ölçeğinden Alınan Puanların Dağılım Özellikleri	50
3.2.2. Demografik Özellikler İle Holiganizm İlişkisi	51
3.2.3. Sürekli Değişkenler İle Holiganizm İlişkisi	53
3.2.4. Yordayıcı Değişkenler İle Holiganizm Arası İlişki İçin Lojistik Regresyon Analizi	54
BÖLÜM 4	56
TARTIŞMA VE SONUÇ	56
KAYNAKÇA	62
EKLER	75
EK 1. ANKET FORMU	75
EK 2. DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU	76
EK 3. FUTBOL TARAFTARLIĞI FANATIKLIĞI ÖLÇEĞİ	77
EK 4. KİMLİK ÖLÇEĞİ	78
EK 5. BİLİNÇLİ FARKINDALIK ÖLÇEĞİ	80
EK 6. DÜNYA’DA HOLİGAN DAVRANIŞ ÖRNEKLERİ İLE İLGİLİ BELİRLEMELER TARİHSEL DİZGE	81

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Katılımcıların Demografik ve Kişisel Özellikleri.....	45
Tablo 2. Ölçek Puanlarına Ait Tanımlayıcı İstatistikler ve Cronbach Alfa Değerleri	49
Tablo 3. Ölçek Puanları Arasındaki Korelasyonlar	49
Tablo 4. Holiganizm boyutları ile demografik ve kişisel özelliklerin karşılaştırılması.....	51
Tablo 5. Holiganizm Boyutları İle Diğer Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması.....	53
Tablo 6. Lojistik Regresyon Analizi	54

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Futbol Taraftarlığı Fanatikliği Ölçeği	50
---	----

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AIES	: Automated Information Exchangen System (Otomatik Bilgi Paylaşımı Sistemi)

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Günümüzde futbol; insanların farklılıklarını yok ederek, onları sadece tek bir yapı haline getirmekte ve kendilerinden olmayanları dışlamalarına neden olmaktadır. Holiganlar grup değerlerine sahip çıkan kişilerdir. Ancak bu sahip çıkılan değerler benlik değerleri ile çeliştiği zamanlarda bile, ait oldukları gruplara atfettikleri değerlerin yüksek olması sebebiyle grubun önemi ve anlamı daha baskın gelmektedir (Özen, Eygü ve Kabakuş, 2013).

Futbol sahalarında birçok olumsuzluk ve istenmeyen olaylar yaşanmakta ve bu olumsuzluklar sonucunda statlarda yaralanan, hayatını kaybeden ya da psikolojisi bozulan insan toplulukları ortaya çıkmaktadır. Taraftarların neden olduğu olaylar açısından bakıldığı zaman, dünya spor tarihinde fanatizmin beraberinde getirdiği birçok şiddet olayının olduğu görülmektedir. Sözelimi futbol da taraftar şiddeti oldukça yaygın olmakla beraber, futbol İngiltere’de icat edildikten sonra oyuna ilişkin tüm olumsuzlukların orijinal isimleriyle dünyaya ihraç edildiği belirtilmektedir. Bu nedenle futbolda taraftar saldırganlığının önüne geçilmesi için devletler, ilgili federasyonlar ve kulüpler bazı önlemler alma yoluna gitmektedirler (Özen, Eygü ve Kabakuş, 2013).

Spaaij (2008) “Futbolda Şiddet, Erkeklik ve Toplumsal Kimlik” adlı çalışmasında; holiganizmin karmaşık, heterojen ve dinamik bir fenomen olduğunu ve holiganizmin farklı sosyal ve kültürel bağlamlarda incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Spaaij (2008), holiganizm için sosyal, kültürel ve tarihsel süreçlerin çok önemli olmasına rağmen, bunların tek başına belirleyici etkenler olmadığı ve bunların yanında ulusal ve yerel farklılıkların da olabileceğini belirtmiştir.

Holiganlar, toplumda azınlık görüşleri savunan gruplar olarak tanımlanırlar. Bu grupların görüşleri ise, psikolojik sapma olarak görünür ve küçümsenir. Sporda seyircilerden olan holigan gruplar da, bu çerçevede aktivite gösterenlerdir. Holiganlar için, takımın kazanıp kaybetmesi önemli değildir. Onlar için önemli olan kavga etmek ya da kırıp dökmektir (Demirel, Karahan ve Ünlü, 2007). Holiganlığın nedenleri araştırıldığında, taraftarlık adı altında bir nevi futbolu kullanarak toplumsal tepkilerin ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Dolayısıyla futbolu bir spor olmanın yanı sıra, sosyolojik olarak incelemek de bu açıdan önem taşımaktadır. (Demirel, Karahan ve Ünlü, 2007).

Bireyler, hayatta kalmak için toplu halde yaşamak ve grup işleyişine ayak uydurmak durumundadırlar. Aynı zamanda birlikte yaşadıkları gruplara bağlanıp, karşıt gruplara olumsuz anlamlar yüklemektedir (Tajfel, 1982, s.10). Bu olumsuz anlamlar zaman zaman özlük haklarına yapılan saldırı, hatta vandallıklara bile sebep olabilmektedir. Grupların içinde olan kişilerin öz – farkındalık düzeyleri ne kadar düşükse, o kadar holigan davranışlar sergiledikleri düşünülmektedir (Demirel, Karahan ve Ünlü, 2007).

Bireylerin grup halinde hareket ettiği ve kendilerini birey olarak görmediği durumları ifade eden kimsizlikleşme ile de, antinormatif davranışların kolaylaşabildiği görülmektedir. Le Bon (2017) kimliksizleşmenin prososyal davranışa teşvik edebileceğini, sosyal rahatsızlıkları önleyebileceğini ve hatta toplumsal sorunlara müdahale etmenin uygun bir yolunu sağlayabileceğini düşünmüştür. Bununla birlikte Le Bon (2017) araştırmasının sonucunda; kimliksizleşme sürecine giren kişilerin öz – farkındalıklarının azaldığını görmesiyle beraber, bu kişilerin antinormatif davranışlara sebebiyet verebileceğini ifade etmiştir.

Van Hiel Hautman, Cornelis ve De Clercq (2007) da bu kapsamda çalışmalarında; grup içinde ve futbol taraftarları arasındaki şiddet içerikli holigan davranışları araştırmışlar ve sosyal kimlik ve öz – farkındalık süreçlerini karşılaştırılmışlardır.

Araştırmada bu doğrultuda; öz – farkındalık ile bireysel kimlik ve toplumsal kimliğin, holiganizm üzerine olan etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

1.1. HOLİGANİZM KAVRAMI

Bu bölümde holiganizm tanımları, holiganizm ve şiddet ilişkisi, futbol seyircisi, taraftar ve futbol fanatizmi kavramları ele alınacak, holiganizm ve futbol ilişkisine ilişkin kavramsal ve görgül çalışmalar özetlenecektir.

Futbolda fanatizm ve şiddet konusu düşünüldüğünde, holigan kavramı ortaya çıkmaktadır. “Holigan” kavramı Şahin (2003) tarafından; taraftarlığı şiddet boyutuna vardırın, çevreye zarar veren ve azgınca davranışlarda bulunan kimse

olarak tanımlanmaktadır. “Futbol holiganlığı” kavramı ise; bir ya da birden fazla futbol takımına bağlı ve destekleyen veya destekledikleri, bağlı oldukları milli takımlarına sadece maç sırasında değil, maçtan önce veya sonra yaptıkları asi ve yıkıcı olan davranışlardır (Van Hiel, Hautman, Cornelis, ve De Clercq, 2007).

1.1.1. Holiganizm ve Şiddet İlişkisi

Spor ve şiddet kavramları; özde nitelik ve kapsamaları itibariyle birbirlerinden bağımsız kavramlar olarak ele alınmaları gerekmektedir ve hiç istendik bir durum olmamasına karşın, özellikle günümüz itibariyle holiganizm bağlamında bir arada anılmaya başlanmıştır. Holiganizm anlamında taraftarların birbirleriyle, aynı ya da farklı takımlarda yer alan sporcuların kendi aralarında, kulüp yöneticilerinin diğer yöneticilerle ya da genel olarak spor müsabakalarına taraf olan aktörler arasında söz konusu olan sözel ya da fiili şiddet davranışları spor ve şiddetin bir arada anılmasına neden olmaktadır.

Holiganizm davranışlarının temelinde yer alan şiddet; kaba kuvvete başvurulması doğrultusunda, sadece karşı tarafa zarar verme maksadıyla değil, adalet duygusuna uygun düşmeyecek şekilde başkalarının birtakım haklarını engellemek ya da bu haklardan yararlanmalarını tümüyle önlemek amacıyla orantısız güç kullanılması olarak tanımlanabilmektedir (Andersson, 2001). Bu bağlamda şiddet; bir kişinin ya da topluluğun fiziksel, psikolojik ve ahlaki bütünlüğüne, kültürel ya da sembolik değerlerine ve mülkiyetine yönelik olarak, bir başka kişi ya da topluluğun zarar vermesi doğrultusunda yaşatılan fiziksel ve/veya psikolojik acı olarak ifade edilmektedir (Dunning, 2000).

Şiddet, saldırganlığın bir türü ve saldırgan davranışların en uç noktası olarak kabul edilmektedir. Her saldırganlık davranışı şiddet içermemekle birlikte, her şiddet davranışının içerisinde saldırganlık yer almaktadır (Poutvaara ve Priks, 2009). Bununla birlikte şiddet; bireyin karşı karşıya kaldığı bir olgunun yoğunluğu doğrultusunda verdiği tepkinin aşırı duygu durumunu içermesi bakımından, holiganizm anlamında da tarafların birbirlerine spora yakışmayacak sertlikte yaklaşmalarına neden olmaktadır (Garland ve Rowe, 2000).

Buna yönelik olarak da holiganizm; şiddeti, saldırgan davranışları, sertliği ve kaba kuvveti, fiziki gücün kötüye kullanılmasını ve her türlü taşlı, sopalı, bıçaklı ya da

silahlı saldırıları içerecek şekilde gündeme getirilebilmektedir. Neticesinde de yaralayan, öldüren, talan eden, yok eden ya da yakan ve yıkan, genel olarak da bireye ve topluma zarar veren eylemler holiganizm kapsamında ortaya konulabilmektedir (Van Hiel, Hautman, Cornelis, ve De Clercq, 2007).

Şiddet davranışları içermesi bağlamında holiganizm; modern çağda bireyselleşmenin ve kimlik yitimi, kimliksizleşme ve tek kimlik sahibi olma kapsamında önemli bir kimlik sorunu olarak kabul edilmektedir. Zira modern çağda kendilerini yeterince temsil eden kimliklere sahip olamayan ve bu bağlamda da kendilerini yeteri kadar özgürce ifade edemeyen bireyler ve gruplar, şiddet olaylarına ve holiganizme yönelmektedirler (Spaaij, 2008).

Holiganizm davranışları sergileyen bireyler; kendilerini takımlarına ölesiye bağlı olan fanatikler olarak nitelendirmektedirler ve bu nedenle de vandalizme varan boyutlarda yıkıcı ve şiddet içeren davranışlarda bulunmayı olağan karşıladıklarını ifade etmektedirler. Taraftarlığı şiddet boyutuna vardırarak, çevreye zarar verme eğiliminde olan ve buna yönelik olarak da azgınlık olarak nitelendirilen davranışlarda bulunmayı doğal karşılayan bu bireyler “holigan” olarak adlandırılmaktadır (Şahin, 2003).

Holigan kavramının kökeni hakkında ilgili literatürde farklı belirlemeler bulunmakla birlikte; Daily News Gazetesi'nin 1898 yılında futbol müsabakalarında kavga çıkaran fanatikleri, Londra'da yaşayan ve futbol müsabakalarında sürekli kavga çıkaran Patrick Hooligan'ın ismiyle anmaya başlaması doğrultusunda kavramın yaygın olarak kullanılmaya başlandığı kabul edilmektedir (Pratt ve Salter, 1984).

Futbol müsabakaları kapsamında holiganizm kavramı; bir ya da birden fazla bireyin, profesyonel bir futbol müsabakası ile ilgili olarak yurt içinde ya da yurt dışında stadyuma giden güzergâhlarda, stadyumda ya da taraftarların toplanma yerlerinde genel asayiş bozmaya yönelik eylemleri olarak tanımlanabilmektedir. Holigan kavramı da, holiganizm bağlamında söz konusu edilen eylemleri gerçekleştiren bireyleri ifade etmeye yönelik kullanılmaktadır (Moorhouse, 1991).

Genel bir belirleme doğrultusunda da holigan kavramı, spor müsabakalarına yönelik aşırı fanatizm besleyen ve çevreye zarar verme eğilimi gösteren taraftar

olarak tanımlanmaktadır (King, 2001). Holiganlığın nedenleri araştırıldığında da görülmektedir ki; holigan bireylerin taraftarlık adı altında ve bir anlamda da futbolu kullanarak, kimlik sorunu yaşamak nedeniyle topluma ya da sosyal yaşama yönelik tepkilerini ortaya çıkarmaları söz konusu olmaktadır (Acet, 2005). Dolayısıyla da holiganizm; kendisini sadece bir futbol sorunu olarak değil, sosyolojik ve psikolojik bir sorun olarak ortaya koymaktadır.

Konu ile ilgili araştırmalar doğrultusunda da holiganların genel özelliklerinin aşağıda verildiği gibi belirlendiği görülmektedir;

- Holiganlar, antisosyal kişilik yapısına sahip olmak bakımından sosyal yaşama uyum sağlayamayan bireylerdir (Arıkan ve Çelik, 2007).
- Holiganlar; gerçekleştirdikleri şiddet davranışlarının sonuçlarından utanmadıkları ve pişmanlık duymadıkları için, bu kapsamdaki davranışları tekrar tekrar gerçekleştirme eğilimi gösteren bireylerdir (Demirel, Karahan ve Ünlü, 2007).
- Holiganlar, sorumluluk bilincine sahip olmayan bireylerdir (Rona, 2003).
- Holiganlar, çok rahat yalan söyleyebilen ve hırsızlık yapabilen bireylerdir (Trivizas, 1980).
- Holiganlar; kuralları tanımayan ve bir başka kişi ya da grup tarafından değerli bulunan kurallara uymamak için kavga çıkarmaktan çekinmeyen bireylerdir (Redhead, 2004).
- Holiganlar, tüm olumsuz davranışları tamamen bilinçli olarak gerçekleştirebilecek denli duyarsız bireylerdir (Giulianotti ve Armstrong, 2002).

1.1.2. Futbol Seyircisi, Taraftar ve Futbol Fanatizmi Kavramları

Holigan kavramı, seyirci kavramından oldukça bariz farklılıklar göstermektedir. Bu bağlamda seyirci; çıkarları aynı olan ve bir spor müsabakasında aynı tepkiyi gösteren, bununla birlikte daha öncesinde organize edilmemiş olan insan topluluğu olarak tanımlanmaktadır (Bayram, 2011). Sosyolojik bir değerlendirme doğrultusunda da spor seyircisi; örgütlenmeden bir araya gelen, birlikteliği süreklilik göstermeyen ve bir spor müsabakasını izlemek amacıyla bir araya

gelmek haricinde başka ortak bir amaca sahip olmayan sosyal gruplar olarak ifade edilmektedir (Bandyopadhyay, 2005).

Holigan kavramından farklı olarak futbol seyircisinin genel özellikleri aşağıda verildiği gibi özetlenebilmektedir;

- Futbol seyircileri arasında, takım taraftarlığına dayanan bir ilişki ve iletişim süreci söz konusudur (Back, Crabbe ve Solomos, 1999).
- Futbol seyircileri, örgütlenmeye ve ortak faaliyette bulunmaya yatkın bireylerdir (Acet, 2001).
- Futbol seyircileri; spor müsabakasına ilişkin kuralların caydırıcılığı dolayısıyla temkinli davranma eğilimi göstermekle birlikte, kolay provoke edilebilir bireylerdir (Archetti, 1992).
- Futbol seyircileri, bilinçli hareket etme yetileri kolaylıkla ortadan kalkabilen ve kolaylıkla bilinçaltı etkilerle davranma eğilimi gösteren bireylerdir (Kayaoğlu, 2003).
- Futbol seyircileri, bireysel kimliklerinden ziyade toplumsal kimliklerine göre hareket etme eğilimi gösteren bireylerdir (Kerr ve De Kock, 2002).
- Futbol seyircileri; birbirlerinden fikirlerinden kolayca etkilenecek, aynı kolaylıkla aynı amaca yönelebilen bireylerdir (Çelik, 2007).
- Futbol seyircileri, telkinlerden kolayca etkilenebilen ve kolaylıkla bu telkinler doğrultusunda davranma eğilimi gösteren bireylerdir (Demiriz, 2016).
- Futbol seyircileri; holiganlardan farklı olarak, davranışları önceden çok daha kolay tahmin edilebilen bireylerdir (Doğan ve Moralı, 1999).
- Futbol seyircileri; kitleyle kolaylıkla bütünleşebilen, tek başlarına yapmadıkları davranışları diğer bireylerle birlikte kolaylıkla yapabilen, dürtülerini kolaylıkla frenleyemeyen ve duygularından kolaylıkla uzaklaşmak doğrultusunda kavga ve küfür gibi normal dışı davranışlar gerçekleştirme eğilimi gösteren bireylerdir (Hatipoğlu, Aydın ve Ankaragücü, 2007).
- Futbol seyircileri; tek tek ele alındıklarında barışsever yaklaşımlar sergilemelerine karşın, kitle psikolojisi içerisinde ilkel boyutlarında davranışlar sergileyebilen bireylerdir (Horak, 1991).
- Futbol seyircileri; kitle psikolojisi ile muhakeme etme özellikleri kolaylıkla azalabilen ve hareket kabiliyetleri artabilen bireylerdir (Talimciler, 2006).

- Futbol seyircileri; taraftarı oldukları takımların ligdeki beklentileri arttıkça, söz konusu edilen bu özellikleri gösterme sıklıkları artan bireylerdir (Vreese, 2000).

Taraftar kavramı da, duygusal olarak spor olayına bağlanan tüketici olarak tanımlanabilmektedir. Her taraftar seyirci ya da her seyirci taraftar olmayabilir. Bununla birlikte taraftarlar; taraftarı oldukları takımların müsabakalarını takip etmemelerine ya da bu müsabakaları seyirci olarak izlememelerine karşın, ikili ya da grup ilişkilerinden kopmamak veya kişisel sohbetlerde konudan ayrı düşmemek için taraftar kimliklerini ön plana çıkarabilmektedirler. Aynı şekilde, özde hiçbir takımın taraftarı olunmamasına karşın sadece keyif alındığı için de bir spor müsabakası seyirci olarak izlenebilmektedir (Toros, 2003).

Fanatizm kavramı da; bir kimseye ya da bir şeye aşırı derecede coşku ve tutku ile bağlanmak olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda fanatik ise; bir kimseye ya da bir şeye aşırı derecede coşku ve tutku ile bağlanan kimse anlamında kullanılmaktadır (Kuru ve Var, 2009). Fanatizm; bireyi din, düşünce ya da siyasi parti uğruna aşırılıklara sürükleyebilen kör tutku olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda da fanatik kişi; bir dine, düşünceye ya da siyasi partiye aşırı tutkuyla bağlı olmak bakımından, bu uğurda aşırılık olarak nitelendirilen davranışlarda bulunmaktan sakınmamaktadır (Koçer, 2012).

Futbol fanatizmi de bu doğrultuda; bireylerin gerçekleri görmezden gelme hastalığına sahip olmalarının, sağduyunun yol olması ile sonuçlanan en ileri hali olarak ifade edilmektedir. Zira futbol fanatikleri, stadyuma taraftarı oldukları takımın bayraklarına sarılı ve yüzleri takımlarının renklerine boyalı gelerek; bir sara hastası gibi maçı krizlere girerek seyretmek ama özde müsabakadan haberdar olmamak, spor müsabakasını daha çok bir savaş olarak görmek, sürekli hırgür çıkarmak ve müsabakadan daha çok rakip tribünlerle ilgilenmek doğrultusunda, gerçeklikle bağlantıları bir yönüyle kopmuş bireylerdir (Pilz, 1996).

Bu belirlemeler doğrultusunda futbol fanatiklerinin sergiledikleri belli başlı davranışlar aşağıda verildiği gibi ifade edilebilmektedir;

- Futbol fanatikleri, kazanmak için her yolu meşru gören bireylerdir (Ayan, 2006).
- Futbol fanatikleri, kalpleri sadece taraftarı oldukları kulübün renkleri ve ismi için çarpan bireylerdir (Arslanoğlu, 2005).

- Futbol fanatikleri; müsabakanın niteliği ile değil, sadece müsabakadan galibiyet elde edilip edilmediğiyle ilgilenen bireylerdir (Peker, 2007).
- Futbol fanatikleri; taraftarı oldukları takımın galibiyeti durumunda, içlerinde zapt ettikleri heyecanı ses olarak dışarıya taşıyan ve avazları çıktığı kadar bağırarak bireylerdir (Pearson, 1998).
- Futbol fanatikleri; mağlubiyet durumunda inanmak istememe, tereddüt, ardından gerçek sonuç önünde boyun eğme ve son olarak da sınırların gerilmesi doğrultusunda sağa sola sataşma davranışlarını sergileyen bireylerdir (Pulur, Kaynak ve Orhan, 2004).
- Futbol fanatikleri; genelde kendini kanıtlama üzerine kurulu bir kimlik doğrultusunda sürekli gergin, asabi ve saldırgan bir ruh haline sahip olan bireylerdir (Giulianotti, 1995a).
- Futbol fanatikleri, tespih ve zincir gibi aksesuarları kendileri için vazgeçilmez değerlendiren bireylerdir (Eker-Öğüt, 2010).
- Futbol fanatikleri; aralarındaki sohbetleri genellikle taraftarı oldukları takımlar, rakip takımların taraftarları ile yaptıkları kavgalar ve cinsellik üzerine olan bireylerdir (Şahin, Şebin, Yılmaz, ve Şahin, 2014).
- Futbol fanatikleri; siyasi, ekonomik ve sosyal konularda bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olan ve kulaktan dolma bilgilere sahip olmalarına karşın, söz konusu alanlarda sürekli fikir beyan etmekten kaçınmayan bireylerdir (Türksoy, Çiçek ve Bayansalduz, 2003).
- Futbol fanatikleri; sosyal ve ideolojik dürtülerini taraftar kimliği ile tamamlamaya çalışan ve asi olmayı bu kimliğin önemli bir özelliği addeden bireylerdir (Waddington, Dunning ve Murphy, 1996).
- Futbol fanatikleri; kendisine özgü bir taraftar psikolojisine sahip olan ve taraftarlık, aynı mahallenin çocuğu olma ve aynı futbol takımını destekleyen kişilerle arkadaşlık kurma gibi suni kimlikler edinmeyi önemseyen bireylerdir (Talimciler, 2003).

1.1.3. Dünyada ve Ülkemizde Holiganizm – Futbol İlişkisi

Futbol, çeşitli nedenlerden dolayı sürekli rekabetin hâkim olduğu bir spor dalı olarak değerlendirilmektedir. Bu durumun ise genel olarak; futbola ilişkin geleneklerden, futbolun tarihsel süreçte olduğu gibi günümüzde de genel olarak ezilen işçi sınıfı ya da çalışan kesim tarafından benimseniyor olmasından, kültürel ve sosyal yapı tarafından belirlenen bölgesel ve futbola özgü “eril (masculin)” değerlerden kaynaklandığı belirtilmektedir (Armstrong, 2002).

Günümüz itibariyle İngiltere’de bir futbol müsabakası seyircilerinin; müsabakayı izlemekten daha çok, genel olarak işçi sınıfına mensup erkekler arasında bir çeşit sembolik çatışma yaşamak için stadyuma geldikleri belirtilmektedir. Ancak bu sembolik çatışma amacı, süreç içerisinde sembolik bir temsil olmasının ötesinde; kendi bölgelerine, takımlarına ve arkadaşlarına güçlü eril bağlarla bağlı olan bireylerin, gerçek bir çatışma yaşamalarına dönüşmektedir. Bu nedenle de futbolda; sadece taraftarların değil, futbolcuların da agresiflikleri ve sertlikleri ile ön plana çıkmaları önemsenmektedir (Duke ve Crolley, 1996).

Futbolda holiganizm, genelde hakemin müsabakayı kötü yönetmesiyle ya da şiddet eğilimli taraftarlar tarafından tetiklenmektedir. Buna karşın holiganizm bağlamındaki bazı olaylar da, müsabaka başlamadan önce ve stadyum dışında gerçekleşebilmektedir. Bununla birlikte futboldan çok daha fazla şiddet içermesine karşın, bu tarz holiganizm problemlerinin yaşanmadığı birçok spor dalı bulunmaktadır (Duke, 1991).

Holiganizm olgusunun, futbol taraftarlarının fanatiklik düzeylerine göre farklılık gösterdiği belirtilmektedir. Bununla birlikte futbol taraftarlarının holigan davranışlar sergilemelerinin temelinde; psikolojik, sosyolojik, sosyo – kültürel, sosyo – ekonomik, politik ve coğrafi birçok değişik etmenin yer aldığı ifade edilmektedir (Gilman, 1994). Medyanın olumsuz etkisi bağlamında sosyo – kültürel etmenler ile kimlik yitimi ve bireylerin kendilerini içerisinde yer aldıkları toplumla ya da sosyal grupla özdeşleştirememeleri psikolojik ve sosyolojik etmenler, bu bağlamda futbol taraftarlarının holiganizm kapsamında değerlendirilen davranışları sergilemelerine neden olabilmektedir (Feixa ve Juris, 2000).

Giulianotti'ye (1995b) göre de futbol taraftarlarının holigan davranışları genel olarak; bireyin model aldığı futbolcuların ya da teknik direktörlerin çok sinirli yaklaşımlar sergilemelerinden, aşırı alkol alımından, sosyal yaşamda sıklıkla engellemelerle karşılaşılmasından ve aile ve/veya arkadaş grubunda sıklıkla sorunlar yaşanmasından kaynaklanabilmektedir. Giulianotti'ye (1995b) göre futbol taraftarlarında holiganizm davranışları ayrıca, bireylerin sıklıkla amaç ve beklentilerine ulaşamamaları dolayısıyla davranışları üzerinde kontrol kaybı yaşamaları nedeniyle ortaya çıkabilmektedir.

Ülkemizde gerçekleştirilen araştırmalar kapsamında da, futbol taraftarlarının holiganizm davranışlarının temel nedeninin alkol olduğu belirlenmiştir. Üç büyük futbol kulübü olarak kabul edilen Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş taraftarlarını kapsayan araştırmalar doğrultusunda, futbol taraftarlarının % 28,3'ünün düzenli olarak ve % 45'inin maç günü alkol kullandıkları bulgulanmıştır. Araştırmalar kapsamında ayrıca; erkek taraftarların % 24,9'unun maç günü alkol kullanmalarının kendilerini rahatlattığını, alkol sayesinde kendilerini daha büyük hissedebildiklerini, bu şekilde her şeyi daha kolay göze alabildiklerini ve şiddet davranışlarını normal görmeye başladıklarını ifade ettikleri görülmektedir (Yüksel ve arkadaşları, 1998; Halis ve arkadaşları, 2005; Eker-Öğüt, 2010).

Üç büyük futbol takımı taraftarları bununla birlikte; kulüp yöneticilerinin ve medyanın kendilerini şiddete yönlendirmeye yönelik yaklaşımlar içerisinde bulunduğunu ve bu nedenle de maçlara aileleri ile birlikte gitmekten korktuklarını belirttikleri bulgulanmıştır (Özsoy, 2011). Bu belirlemeler doğrultusunda da araştırmalar sonucunda, futbol taraftarlarının holigan davranışlarının genel olarak birçok etmenin etkisi ile ortaya çıkabildiği; ancak daha çok psikolojik açıdan kendisini geliştirememiş olan futbol taraftarlarında, kimliklerini bulamamış ya da geliştirememiş bireylerde ve fanatizm duygusu ile hareket etmenin şiddet içerebileceğini düşünen futbol seyircilerinde görülebildiği belirlenmiştir (Demir, 2005). Sonuç olarak da futbol taraftarlarının fanatizm duygusu ile hareket etmeleri holiganizm boyutuna ulaşabilmekte ve sosyal yaşamı tehdit eder hale gelebilmektedir.

Holiganizmin, futbolun profesyonelleşmesi ve pazarlanabilir bir ürün haline gelmesi ve ticarileşmesi ile birlikte artmaya başladığı belirtilmektedir. Zira futbola yönelik algının değişmesi; futbol kulüplerinin ya da profesyonel futbol takımı

sahibi olanların futbol pazarından daha fazla pay alabilmek için, futbol taraftarlarını daha fazla fanatizme ve şiddet davranışları anlamında holiganizme yönettirmelerini beraberinde getirmiştir (Williams, Dunning ve Murphy, 1986).

Bu bağlamda Sosyal Öğrenme Kuramı; şiddetin öğrenilen bir sosyal davranış olduğunu, şiddet davranışlarının diğer sosyal davranışlara göre çok daha fazla sosyal çevre tarafından geliştirildiğini ve bir anlamda da üretildiğini belirtmektedir. holiganizm kapsamında şiddet davranışlarının; futbol taraftarlarının şiddete teşvik edilmeleri ile kazandırıldığı, iletişim araçları ile desteklendiği ve öğrenme süreçleri yoluyla bireylere kazandırıldığı ifade edilmektedir (Waddington, Malcolm ve Horak, 1998).

Özellikle günümüz itibariyle medya, yeni futbol ekonomisini geliştirmeye ve reytinglerini artırmaya yönelik olarak; televizyonlarda spor ve futbol haberleriyle ya da köşe yazılarıyla, olmayan olayları dahi oldu göstermek doğrultusunda ya da bir kez olan bir olayı tekrar tekrar gündeme getirerek ve popülist yaklaşımlarla futbol taraftarlarının, futbolcuların, kulüp yöneticilerinin, futbol hakemlerinin ve dahi futbol federasyonunun dahi ateşlerini sürekli yüksek tutmayı amaçlamaktadır (Kurtiç, 2006). Sonuç olarak söz konusu edilen bu yaklaşımlar doğrultusunda futbol taraftarları; şiddet konusunda desteklenmekte, fanatizme ve ilerleyen boyutları anlamında da holiganizme yönetilmektedirler.

1.1.4. Dünyada ve Ülkemizde Holiganizmin Tarihteki Örnekleri

Futbol tarihi; Avrupa’da halk arasında oynanmaya başlandığı dönemden itibaren belirli kurallar dahilinde oynanmaya başlandığı 19. yüzyıla dek, birçok şiddet olayına ve bu şiddet olayları neticesinde birçok insanın ölmesine ve yaralanmasına şahitlik etmiştir. Buna yönelik olarak da ilgili literatürde bazı araştırmacılar tarafından futbol, “geçmişini sayısız ölü ve yaralıyla dolu oyun” olarak nitelendirilmektedir (Armstrong ve Harris, 1991).

Holiganizmin başlangıcını ifade etmesi bakımından futbol tarihinde kaydedilen ilk ölüm vakasının, 1280 yılında ve İngiltere’de meydana geldiği belirtilmektedir (Bahadır, 2006). Zaman içerisinde bu vakaların sayısının arttığı görülmekle birlikte, günümüz itibariyle söz konusu edilen vakaların genel olarak tüm spor dallarında ve özellikle de futbol maçlarında yaşandığı ifade edilmektedir.

Holiganizmden yoğun olarak bahsedilmeye başlandığı dönem ise, I. Dünya Savaşı öncesi dönem olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda holiganizm davranışlarının 1950'li yıllarla birlikte azalma göstermeye başladığı belirtilmekle birlikte, 1960'lı yıllarda yeniden yükselişe geçmiştir. Holiganizmin İngiltere'de doğduğu kabul edilmekle birlikte de; günümüzde sadece İngiltere'de değil, genel olarak dünyanın birçok ülkesinde holiganizmin varlığını ve etkisini ortaya koyması söz konusu olmaktadır (Bairner, 2006).

Futbolun 700 yıllık döneminin yasaklarla dolu olmasının en önemli nedeninin de, holiganizme yönelik şiddet olayları olduğu ifade edilmektedir. Zira bu dönemlerde özellikle İngiltere'de ve Fransa'da futbolun huzur ve asayışı bozduğu düşünülmüş ve bu nedenle de resmi makamlar konu ile ilgili yasal düzenlemeler ve yasaklar getirmek doğrultusunda holiganizm davranışlarını önlemeyi amaçlamışlardır (Williams, 1996). Bu yasaklamalar kapsamında da öncelikli olarak, futbol müsabakalarının olduğu günlerde halkın pazar yerleri gibi kalabalık yerlerden uzak durmaları sağlanarak zarar görmeleri önlenmeye çalışılmıştır (Whannel, 1979).

Dünya'da holigan davranış örnekleri ile ilgili belirlemeler, aşağıda yer alan tarihsel dizge çerçevesinde ele alınacaktır;

- 1985 yılında Belçika'nın Heysel Stadyumu'nda oynanmış olan Liverpool – Juventus müsabakası sırasında çıkan olaylar da, 39 kişinin yaşamını yitirmesi ile neticelenmiştir (Young, 1986). Ülkemizde de holiganizm kapsamındaki şiddet davranışlarının genel olarak futbol müsabakalarında görülmesi söz konusu olmakla birlikte, özellikle son dönemlerde başta basketbol olmak üzere birçok başka spor müsabakalarında da tribün olaylarının yaşandığı belirtilmektedir (Gültekin, 2008).
- 5 Mayıs 1902 tarihinde İskoçya'da; İskoçya – İngiltere arasında oynanan futbol müsabakası sırasında çıkan olaylar dolayısıyla stadyumun arka duvarının çökmesi sonucunda 25 kişi yaşamını yitirmiş ve 517 kişi de yaralanmıştır (Frosdick ve Newton, 2006).
- 9 Mart 1946 tarihinde İngiltere'de, Bolton Wounderers – Stoke City futbol maçı başlamadan önce tribünlerde çıkan olaylar dolayısıyla tribün duvarları

çökmüştür. Çıkan izdihamda 33 kişi yaşamını yitirmiş ve 400 kişi de yaralanmıştır (Dunning, Murphy, Williams ve Maguire, 1984).

- 23 Haziran 1968 tarihinde Arjantin’de; River Plate – Boca Juniors arasında oynanan futbol müsabakasında, maçın oynanacağı stadyumda maç öncesinde atılan havai fişekler dolayısıyla çıkan yangının neden olduğu izdiham nedeniyle 74 kişinin yaşamını yitirmiş ve 150 kişi de yaralanmıştır (Dunning, Maguire, Murphy ve Williams, 1982).
- 1969 yılında Meksika’da; El Salvador – Honduras arasında ve Meksika Dünya Kupası Grup Elemesi kapsamında oynanan futbol müsabakasının 3 – 2 El Salvador lehine sonuçlanmasının ardından, Honduralılar Meksika’da yaşayan El Salvadorlu futbol taraftarlarına saldırmışlardır. Bu durum El Salvador’un Honduras’a savaş ilan etmesine neden olmuştur. El Salvador ile Honduras arasında yaklaşık 100 saat süren savaşta, 4.000 kişi yaşamını yitirmiş ve 12.000’den fazla kişi de yaralanmıştır (Dunning, Murphy ve Williams, 1988).
- Ocak 1971 yılında İskoçya’da, Glasgow Rangers – Celtic futbol müsabakası sonrasında çıkan olayların neden olduğu izdiham neticesinde 66 kişi yaşamını yitirmiş ve 140 kişi de yaralanmıştır (Evans ve Rowe, 2002).
- 17 Şubat 1974 tarihinde Mısır’da, futbol ligi kapsamında oynanan müsabakada çıkan olaylar nedeniyle yaşanan izdiham stadyumun çökmesine neden olmuştur. Bu izdihamda 48 kişi yaşamını yitirmiş ve 47 kişi de yaralanmıştır (King, 1997).
- 31 Ekim 1976 tarihinde Kamerun’da; Kamerun – Kongo arasında oynanan futbol müsabakasında, Kamerun’un Kongo’yu bir penaltı atışı sonrasında yenmesiyle Kongolular Gambiyalı hakeme saldırmışlardır. Bunun üzerine Kamerun Başbakanı stadyuma helikopter ile paraşütçü birlikler indirmiştir. Çıkan olayların neden olduğu izdiham neticesinde 2 kişi yaşamını yitirmiştir (Spaaij, 2007).
- Türkiye’de holigan davranış örnekleri; 1959 yılında Türkiye Profesyonel Futbol Ligi’nin ve 1963 yılında Türkiye Profesyonel İkinci Ligi’nin başlaması ile birlikte gündeme gelmiş olmasına karşın, çalışmada sadece Türk futbol tarihinde büyük yankı uyandıran olaylar üzerinde durulacaktır. Bu olayların en başında, 17 Eylül 1967 tarihinde Kayserispor – Sivasspor arasında oynanan futbol müsabakasında yaşanan olaylar gelmektedir. Resmi kayıtlara göre, Kayserispor – Sivasspor arasında oynanan futbol müsabakasında yaşanan

olaylar neticesinde 40 kişi yaşamını yitirmiş ve 600'den fazla kişi de yaralanmıştır (İlhan, 2014).

- 1963 yılında Türkiye Profesyonel İkinci Ligi'nin kurulmasıyla; özellikle amatör Anadolu kulüpleri arasında yaşanan çatışmalar, kentler arasında da düşmanlıklar yaşanmaya başlanmasını beraberinde getirmiştir. Zira 1950'li yıllara dek Türkiye'de futbol müsabakalarında futbol taraftarları arasında genellikle sözlü kavgalar yaşanmaktayken, 1959 ve 1963 tarihlerinden sonra futbol taraftarları arasındaki düşmanlıkların çok daha ağır sonuçlarının ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir (Aykın, 2013).
- Belirtildiği üzere 17 Eylül 1967 tarihinde Kayserispor – Sivasspor arasında oynanan futbol müsabakasında yaşanan olaylar da bu doğrultuda, komşu iki kent olan Kayseri ile Sivas arasında yıllardır devam eden siyasi ve bölgesel ekonomik sorunların bir neticesi olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir. Türk futbol tarihinin ilk faciası olarak değerlendirilen bu olaylar, 17 Eylül 1967 tarihinde Kayserispor – Sivasspor arasında oynanan maçın 20. dakikasında Kayserispor'un 1 – 0 öne geçmesi ve futbolcuların birbirleriyle kavga etmeleriyle başlamıştır (İlhan, 2014).
- Futbolcular arasında çıkan bu kavga yatıştırılmışken, Sivasspor tribünlerinden Kayserispor aleyhinde tezahüratlar yükselmiştir. Bunun üzerine Kayserispor taraftarları, stadyuma gizlice soktukları taşları yaklaşık 5 bin Sivasspor taraftarının bulunduğu tribüne atmaya başlamışlardır. Bunun üzerine her iki takımın taraftarları arasında kavga başlamış ve stadyumda izdiham yaşanmıştır. Stadyumda bulunan yaklaşık 20 bin taraftar stadyumun çıkış kapılarına ve etrafını saran tel örgülere yığılmışlar, izdiham neticesinde 38'i Sivasspor ve 1'i Kayserispor taraftarı olmak üzere 39 kişi yaşamını yitirmiştir. Maçın ardından 1 Kayserispor taraftarının da bıçaklanarak yaşamını yitirmesi doğrultusunda, müsabaka nedeniyle toplamda 40 kişi yaşamını yitirmiştir (Talimciler, 2013).
- Medyanın kitleler üzerindeki müthiş gücünün kullanılması, fanatizmin ve holiganizmin dünyada olduğu gibi ülkemizde de artış gösterdiği ve sosyal bir sorun haline geldiği günümüzde etkisini çok daha fazla hissettirmektedir. Bu nedenle de ne yazık ki artık; holiganizmle bağlantılı olarak sadece stadyumlar değil, stadyum çevreleri ve maç çıkışları da vatandaşların korkulu rüyası haline

gelmeye başlamıştır. Zira stadyum muhiti sakinleri de, stadyumda oynanan futbol müsabakaları ile ilgili olmasalar dahi, maçların oynandığı günlerde park ya da trafik sorunları nedeniyle sıkıntı yaşayabilmekte ya da şiddete maruz kalabilmektedirler. Aynı şekilde stadyum muhiti sakinleri; gürültü, hırsızlık ve kalabalık nedeniyle de sorunlar yaşayabilmektedirler (Özsoy, 2013).

- Türkiye’de futbol müsabakalarında meydana gelen önemli şiddet olaylarından biri de, Galatasaray – Leeds United maçı olarak değerlendirilmektedir. 6 Nisan 200 tarihinde İstanbul Ali Sami Yen Stadyumu’nda oynanacak olan UEFA Kupası Yarı Final Maçı öncesinde Taksim Meydanı’nda çıkan kavgada iki İngiliz öldürülmüştür. Medyada yer alan haberlere göre; maç için İstanbul’a gelen İngiliz taraftarlardan bazıları Taksim’de bir barda alkol almalarının ardından çevreye sataşmaya başlamışlar, önce bir kamyonette bulunan kişilere sözlü saldırıda bulunmuşlar ve ardından da bir taksinin camlarını kırmışlardır. Daha sonra da maç için Taksim Meydanı’nda toplanan Türk taraftarlarla İngiliz taraftarlar arasında kavga çıkmıştır. Bu kavgada ölen 2 İngiliz haricinde, 7 İngiliz ve 9 Türk vatandaşı da yaralanmıştır (Arslan, 2013).

Dünya’da ve Türkiye’de holigan davranış örnekleri ile ilgili belirlemeleri içeren tarihsel dizgenin devamı detaylı olarak EK 6’da verilmiştir.

1.2. ÖZ – FARKINDALIK KAVRAMI

Öz farkındalık, en temelinde kişinin kendine yönelik uyanık olma durumudur. Kişiler, kendilerini anlamlandırmak, algılamak ve ifade etmek için sosyal çevresinden ve içinde yaşadığı gruplardan yardım alır. Bir noktada kişinin öz farkındalığı konusunda referans noktası, içinde bulunduğu çevredir. Spor grupları ise kişilerin doğaları gereği hissettikleri temel aidiyet dürtüsünü, öz benlik değerlendirmesini ve sosyal kimlik algılamasını yoğun olarak yaşadıkları gruplardır. Görüldüğü üzere spor grupları kimliklenme, farkındalık, aidiyet gibi insan için oldukça kritik ve dürtüsel ihtiyaçların doyurulduğu yerlerdir. Kendisi gibi insanların arasında bulunarak birlikteliğin yarattığı gücün farkına varan spor gruplarının davranışları uygun koşulların varlığında holiganizme evrilmektedir.

Öz – farkındalık kavramı, genel bir değerlendirme doğrultusunda; bireyin kendi düşüncelerinin farkında olması ile herhangi bir etkinlikten önce planlamada

bulunması, planlamaya yönelik düşüncelerini düzenlemesi ve etkinliğini tamamlamasının ardından ortaya çıkan sonuçların kendi düşünme performansına uygunluğunu değerlendirmesi olarak ifade edilebilmektedir. Bu bağlamda da öz – farkındalık; bireyin planlama, denetleme ve düşünme gibi bilişsel süreçlerini gözden geçirmesi olarak tanımlanabilmektedir (Brown ve Ryan, 2003).

Öz – farkındalık kavram ve süreci; bireyin kendi biliş yapılanması, sistemi ve işleyiş düzeni hakkında bilgi sahibi olmasını ifade etmektedir. Bu kapsamı doğrultusunda da öz – farkındalık, bireyin kendi öğrenme özelliklerinin farkında olmasını ve bunlara yönelik değerlendirmede bulunabilmesini içermektedir (Papaleontiou-Louca, 2003). Zira öz – farkındalık sayesinde bireyler; anlama, algılama, tanıma ve hatırlama gibi bilişsel süreçlerinin farkında olabilmekte ve bu süreçleri koordine edebilmektedirler.

Bir başka tanımlama çerçevesinde öz – farkındalık kavramı, bireyin düşünmenin farklı yönlerine ilişkin kontrol becerisine sahip olması şeklinde ifade edilmektedir. Bu yönüyle de öz – farkındalık kavramı; bireyin kendisi, özel yaşamı ve iş yaşamı ile ilgili bilgilere ve stratejilere sahip olması kapsamında değerlendirilmektedir. Bu bilgiler ve stratejiler sayesinde ise birey; hem kendi kendisini hem de yaşamını yönetebilmekte ve genel olarak da kendisine bir değer biçebilmektedir (Veenman, Hout–Wolters ve Afflerbach, 2006).

Papaleontiou–Louca’ya (2003) göre öz – farkındalık aynı zamanda; bireylerin bilgi düzeylerine ve yeteneklerine ilişkin kişisel yansımalarını değerlendirebilmelerini ve kişisel özelliklerini hangi durumlarda daha etkili yansıtabildiklerini sınama olanağı sunmaktadır. Zira öz – farkındalık sayesinde bireyler; kendilerini denetleme ya da kontrol etme stratejileri edinebilmekte ve planlamalarını daha gerçekçi yapabilmektedirler.

Bireyin kendi kendisinin farkında olması olarak özetlenebilecek olan öz – farkındalık kavramına yönelik temel süreçler, zaman içerisinde değişebilmekte ya da bu süreçlerin yoğunluğu farklılık gösterebilmektedir. Öz – farkındalık süreçlerinin yoğunluk derecesi ise, bireyin entelektüel olmaya geçişini belirlemektedir (Weinstein, Brown ve Ryan, 2009). Zira birey öz – farkındalık bağlamında ne denli kendisinin farkında olabilirse, o denli entelektüel bir birey olma niteliğine sahip olabilmektedir.

Lykins–Emily ve Baer–Ruth’a (2009) göre öz – farkındalık, bireyin kendisi ile ilgili her şeyin bilgisine sahip olmasını ifade etmektedir. Buna yönelik olarak da öz – farkındalık süreci, bireyin problemlerini çözmeye ilişkin başlangıç ve değerlendirme ya da tahmin ve sonuç aşamalarını kapsamaktadır. Öz – farkındalık sayesinde bireyler; içsel ya da gizil düşünme potansiyeline sahip olabilmekte, bildiklerinin bilebilmekte ya da farkına varabilmekte ve genel olarak da düşüncelerini yönetebilmektedir.

Roll, Alevin, McLaren ve Koedinger’e (2007) göre öz – farkındalık; bireyin bellek, dikkat ve imgelem gibi bilişsel süreçlerini kullanma ve kontrol edebilme bilgisidir. Bu bağlamda da öz – farkındalık; bireyin düşüncelerini denetleyebilmesini ve düzenleyebilmesini olanaklı kılmaktadır. Bu nedenle de öz – farkındalık düzeyi düşük bireyler; hedeflerine ulaşip ulaşamadıklarına yönelik doğru değerlendirmelerde bulunamamakta, düşüncelerine yönelik periyodik kontroller gerçekleştirememekte ve gerekli durumlarda farklı stratejiler benimseyememektedirler.

1.2.1. Öz – Farkındalığın İşlevi

Öz – farkındalık, bireylerin yaşam süreçlerini gereği gibi değerlendirebilmesini ya da yaşamı gerçekçi bir bakış açısı ile görebilmesini olanaklı kılan önemli bir süreç olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda öz – farkındalık; bireyin yaşadığı sıkıntılarının farkında olmasını, problemlerini göz ardı etmemesini, yetersizliklerini ve başarısızlıklarını yargılamadan ele alabilecek bir anlayış geliştirebilmesini ve tüm yaşam olaylarını deneyimlerinin bir parçası olarak görebilmesini olanaklı kılmaktadır.

Neff’e (2003) göre öz – farkındalık, bireyin acı verici yaşam deneyimleri ile karşı karşıya kaldığında kendisine şefkat gösterebilmesini ve kendisini anlayabilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle de bireylerin öz – farkındalık düzeylerinin artması; sevgi, şefkat ve affetme duygularının beslenebilmesini ve bireyin olumsuz duygu durumlarından daha az etkilenmesini sağlamaktadır.

Öz–farkındalık durumunu deneyimleyebilen birey; kendisini mutlu, huzurlu, motivasyonu yüksek ve rahat hissetmektedir. Bu durumda bireyin kavrama düzeyi artacak ve duygularının ve algılarının daha fazla farkında olabilecektir. Zira öz –

farkındalık; bireyin düşüncelerini ve iç yaşantılarını nasıl gözlemleyebileceğini ve tanımlayabileceğini bilmesini ifade etmektedir. Bu bağlamda eğer birey; bilişsel süreçlerini daha iyi tanımak ve tanımlamak istemekteyse, öncelikli olarak kendisine ilişkin her şeyi gözlemek ve tanımak durumundadır (Howell, Digdon ve Buro, 2010).

Öz-farkındalık, bireyin hem düşüncelerinden ibaret hem de düşüncelerinin gözlemcisi olduğunu anlaması olarak değerlendirilmektedir. Öz-farkındalık sayesinde bireyler; düşüncelerini önemli ya da önemsiz olarak sınıflandırmanın ötesinde, kendilerinin bilincinde olabilmektedirler. Bu bilinçle birey kendisini nesneleştirmeden değerlendirebilmekte ya da kendisini özne – nesne ayırımına gitmeden ya da ötekileştirmeden algılayabilmektedir. Bu süreçte zihin sadece kendisini gözlemlemekte ve kendisini yargılamamak bağlamında, kendisinden uzaklaşmamaktadır (Davis, Lau ve Cairns, 2009).

Öz – farkındalık; bireylerin pişmanlıkları ve geçmişleri ya da gelecekleri ile zaman kaybetmemelerini sağlamaktadır. Bununla birlikte öz – farkındalık sayesinde zihninin çalışma yolları ya da işleyiş sistemi hakkında bilgi sahibi olabilen birey; hem pişmanlıkları anlamında deneyimlerini gereği gibi değerlendirebilmekte, hem geçmişin ya da geleceğin muhakemesini yapabilmekte hem de bu süreçlerin içerisinde kaybolmamaktadır (Chambers, Gullone ve Allen, 2009). Bir başka ifadeyle de öz – farkındalık; bireyin deneyimleri ile birlikte geçmiş ve gelecek değerlendirmesi yapmasını sağlamakta, ancak bunların içerisinde yok olmasını engellemektedir.

Öz-farkındalık; bireyin duygu ve düşüncelerini tanıyabilmesini ve tanımlayabilmesini sağlaması bakımından, otomatik ya da alışlagelmiş tepkilerin önüne geçilmesini sağlamaktadır. Bireyin kendisini tarafsız gözleme durumu olarak ifade edilen bu durum; algılarla tepkiler arasında boşluk doğmasını olanaklı kılmakta ve bu şekilde de birey, bu boşluk sayesinde kendisini gereği gibi değerlendirebilmektedir. Bu süreç; bireyin refleksif olarak hareket etmesinden ziyade, reflektif olarak hareket etmesini sağlaması bakımından önem taşımaktadır (Bishop ve arkadaşları, 2004).

Öz – farkındalık bireylerin yaşam olaylarını; beklenti ya da hedeflerine göre iyi, kötü ya da tarafsız olarak ve yargılayıcı bir şekilde değerlendirmelerini

önlemektedir. Zira bu yönde değerlendirmeler; bireylerin bellek bağlantılarını geçmiş deneyimlerle şekillendirmelerine neden olmakta ve birey yeni karşılaştığı durumları objektif olarak ele almak yerine, direkt iyi, kötü ya da tarafsızlık kodlamalarını kullanmaya başlamaktadır. Bu nedenle de öz – farkındalık düzeyi düşük bireyler, geçmiş deneyimlerine karşı daha hassas bireylerdir (Brown, Ryan ve Creswell, 2007).

Öz – farkındalık, bireylerin yeni karşılaştıkları olaylara, durumlara ya da zorluklara karşı daha az tepki göstermelerini sağlaması bakımından önem taşımaktadır. Bu bağlamda da öz–farkındalık, bireylerin tüm yaşam deneyimlerinden gereği gibi faydalanabilmelerini olanaklı kılmakta ve iyi oluş düzeylerini artırmaktadır. Aynı şekilde öz – farkındalık, bilinçli olarak her şeyin farkında olabilmesini ve bireyin o anda olan olaylara odaklanabilmesini sağlamaktadır. Buna karşın bireyler; genellikle o ana odaklanmak yerine, daha çok o anda olan olaylara yönelik düşüncelere ya da bu olayların iyi ya da kötü olarak nitelendirilmesine odaklanmaktadırlar. Bu durum ise, bireyin öz – farkındalık durumundan uzaklaşmasına ve bir anlamda, bir bilinçsizlik haline geçmesine neden olmaktadır (Germer, 2009).

Öz – farkındalık düzeyinin düşük olması; bireyin fiziksel ve psikolojik gerilimlerinin farkına varma konusunda başarısızlık yaşamasına, geçmiş ve gelecekle sıklıkla uğraşmak dolayısıyla bugünün farkına varamamasına ve yeme – içme, uyuma vb. gibi yaşamsal fonksiyonların otomatik olarak gerçekleştirilmeye başlanmasına neden olmaktadır. Öz – farkındalık düzeyi yüksek bireyler ise; dikkatlerini geçmiş ya da geleceğe yönlendirmek yerine, o anda olan şeye odaklanarak onu reddetmemekte ya da yargılamamaktadırlar (Carmody ve Baer, 2008).

Sonuç olarak öz – farkındalık sayesinde birey; sadece o ana odaklandığı için kendisini enerjik hissetmekte, yaşadıklarından keyif almakta ve kendisi ile birlikte yaşamında olan biten her şeyin daha fazla farkında olmaktadır. Bu nedenle de öz – farkındalık; bireyin koşullandırmaların dışında yer alarak, olan biteni olduğu gibi ya da objektif bir şekilde değerlendirebilmesini olanaklı kılmaktadır.

1.2.2. Öz – Farkındalık ve Holiganizm İlişkisi

Öz- farkındalığı yüksek olan kişilerin belirli saldırgan davranışı gösterme eğilimleri azalmakta, öz – farkındalığı düşük olan kimselerin ise saldırgan içerikli davranışlar gösterme eğilimleri artmaktadır (Van Hiel, Hautman, Cornelis, ve De Clercq, 2007).

Günlük yaşamda şiddet ve saldırganlık eylemleri çoğu zaman birbirini tanıyan veya bir şekilde aynı ortamda iletişim kurmuş insanlar arasında yaşanır. Ancak spor etkinlikleri sırasında yaşanan şiddet olayları ve holiganizm bu durumun tam aksini yansıtır. Aynı takım altında bir araya gelen insanlar, grup olmanın verdiği güven ve güç duygusuyla davranışsal sapma ve saldırganlık eylemleri gerçekleştirirler (Ayan, 2006). Bu bağlamda fanatizm ve holiganizm toplumsal kaynaklı sorunların dışı vurumu olarak ele alınır. Çünkü şiddet olayları bireysel ve toplumsal sorunların bileşiminden meydana gelir. Holiganizmin; öz farkındalık, sosyal kimlik, toplumsal sorunlar gibi olgular bağlamında ele alınmasının nedeni budur. Sağlıklı bir toplumda yetişmiş sağlıklı bir bireyin öz farkındalığı yüksektir ve takım fanatizmiyle kendini ifade etme ihtiyacı görece düşüktür. Sağlıklı yetişen kişilerde bireysel kimlik kişinin kendini ifade etmesinde büyük ölçüde yeterli olduğundan öz farkındalık yüksek olur ve kimlik, statü, güç gibi ihtiyaçlarını spor takımları üzerinden ifade etme gereksinimi düşük olur (Ayan, 2006). Spor etkinliklerinde holigan davranışlar gösteren kitlelerin sosyoekonomik verileri bu yorumları destekler. Dünya genelinde taraftar dağılımına bakıldığında fanatik ve holigan grupların büyük çoğunluğunun işsiz ve alt toplum tabakasından olduğu görülür (Doğan ve Moralı, 1999, s. 16). Spor etkinliklerine toplumun her tabakasından taraftar izleyici olarak katılırken fanatizm ve holiganizm olaylarında çok büyük kitlenin alt tabaka, küçük bir kitlenin orta tabaka ve çok daha küçük bir kitlenin üst tabakadan olduğu bilinmektedir (Dunning, Murphy ve Williams, 1998).

Holigan davranış nedenleri dünya genelinde ortaktır, denilebilir. Spor takımları, sosyoekonomik düzeyi düşük toplum grupları tarafından bir ifade aracı olarak kullanılmaktadır. Örneğin İngiltere futbolu; özellikle genç ve işçi sınıfına mensup erkeklerin erkekliklerini ortaya koymak amacıyla kullandıkları bir ifade aracıdır (Kıraç, 2012, s. 3). Türkiye'de ise sporun holiganizm gölgesinden çıkamamasının

temel nedeni olarak eğitimsizlik, hoşgörüsüzlük ve medyanın tahrik edici rolü gösterilmektedir (Özmaden, 2004, s. 58). Köknel'e (1996) göre sporun ifade aracı olmasının temel nedenlerinden biri kişilerin kendilerini takımlarıyla özdeşleştirmesidir. Öz farkındalığı yüksek bireylerin kendini ifade etmek, başarılı hissetmek, başarısızlığın yarattığı öfkeyle mücadele etmek gibi konularda kendi buldukları başa çıkma yöntemleri vardır. Görece öz farkındalığı düşük bireyler ise kendilerini takımlarıyla özdeşleştirerek amaç ve beklentilerini takımlarının gücü, üstünlüğü ve yenilgisine bağlarlar. Taraftarı olduğu takımın fedailiğini yaptıklarında toplumda yer ve rol kazandıklarını düşünürler. Bir spor takımını sevme ve desteklemenin çok ötesine geçen ve kişisel bir meseleye dönen fanatizm ise bu kadar kutsal bir mesele uğruna yani takımlarının üstünlüğü uğruna saldırganlık ve şiddeti mubah görür (Köknel, 1996, s. 236). Görüldüğü gibi sporda holiganizmi doğuran ana olgulardan biri, kişinin kendi öz farkındalığını yükseltmemesi nedeniyle ihtiyaç duyduğu sosyal ihtiyaçları spor takımlarıyla kendini özdeşleştirerek gidermeye çalışmasıdır. Öz farkındalığın sağlayacağı kimliksel edinimlerden eksik kalan birey, kendini bir takımla özdeşleştirerek fanatizme; sonrasında takımının üstünlüğü uğruna şiddet ve saldırganlığı sakıncasız görerek holiganizme yönelmektedir.

Özellikle şehirleşme ve endüstrileşmenin daha yoğun olduğu yerlerde Holiganizmin türemesi tesadüfî değildir. İşsizliğin yoğun olduğu bu bölgelerde, şehre yeni gelenlerin kimlik edinme ihtiyaçlarına cevap ararken en sık kullandıkları yöntem holiganizm olmaktadır. Yapılan pek çok araştırmada seyirci taşkınlıklarının çoğunun eğitim seviyesi, ekonomik sorunlar ve sosyo-demografik verilerle ilgili olduğu saptanmıştır (Zani ve Kirchler, 1991, s. 21). Pek çok ülkede holiganizme katılanların yaş grupları düşüktür. Yani holiganik eylemler daha çok gençler tarafından gerçekleştirilmektedir (Rovers, 1991, s. 330). Genç yaş grubunda yer alan kişilerin hayat deneyimi ve yaşadıkları göz önünde bulundurulduğunda öz farkındalıklarının yetişkinlerden fazla olması beklenmez. Türkiye'de de durum farklı değildir. Sporda şiddetin artması çoğu zaman, ülke ekonomisindeki bozulmaların toplumsal ve kültürel alanda yarattığı çöküntüyle açıklanmaktadır (Talimciler, 2006). Özellikle son 15 yılda Türkiye'de hayatın her alanında şiddet eylemlerinin ve gerginliğin arttığı görülmektedir. Tüm bu şiddet, ekonomik sorunlar, gelecek kaygısı, işsizlik, toplumsal yozlaşma, kültürel değerlerde çözümlenme gibi yaşamsal tehditlerin arasında spor takımları birer ifade

aracı ve maçlar da birer şiddet dışı vurumuna dönüşmektedir. Hayatın her alanında kaybeden kişiler, takımlarının maç kazanması aracılığıyla en azından sahalarda kendilerini başarılı hissetmektedirler. Başarılı, mutlu ve ait hissetme arzusu beraberinde holiganizmi getirmektedir. Tüm bu istekler ise kişinin sosyal ve kişisel ihtiyaçlarını karşılama çabasıdır. Kişiler, öz farkındalıklarını geliştirdiklerinde ise sosyal ve kişisel ihtiyaçlarına başka alanlarda daha etkin cevap ararlar (Talimciler, 2006).

1.3. KİMLİK KAVRAMI

“Kimlik (identity)” kavramı, bireyin farklı durumlarda dahi kendisine özgü özelliklerinin aynı kalmasını ve bireyin diğer bireylerden ayrılmasını sağlayan kişilik değerlerini kapsayan bir kavram olarak ifade edilmektedir. “Identity” kavramı, Latince “aynılık ve süreklilik” anlamlarına gelen “idem” kökünden türetilmiştir ve kimlik kavramının, özellikle de 20. yüzyıl itibarıyla günümüzde kullanılan anlamıyla kullanılmaya başlandığı görülmektedir (Marshall, 2005).

Kimlik kavramının sosyoloji ve siyaset bilimini kapsayan geniş bir kullanım alanı bulunmaktayken, kavramın daha çok psikolojide ve özellikle de gelişim dönemleri ile bağlantılı olarak tanımlanmaya ve açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu bağlamda sosyolojik bakış açısı ile kimlik; sosyal yapı tarafından belirlenen sosyal süreçlere endeksli olarak inşa edilen, bir kez inşa edilmesinin ardından somutlaştırılması dolayısıyla sosyal ilişkilerde devamlılığı sağlayan, buna karşın değiştirilebilen ya da yeniden inşa edilebilen nitelikleri ifade etmeye yönelik kullanılmaktadır (Berger ve Luckmann, 2008).

Tarihsel süreç içerisinde ve özellikle de modern dönemlerde bireysel ve toplumsal anlamda sosyal hareketliliğin artması ve sosyal değişimlerin etkisinin hem bireyler hem de toplumlar üzerinde çok daha fazla olmaya başlaması ile birlikte, yine hem bireylerin hem de toplumların kendilerini nitelendirmeye yönelik bir kimlik edinmeleri zorunluluğunu getirmiştir (Berzonsky, 1999).

Dışa kapalı toplumlarda kültürel hareketliliğin ve sosyal değişimin olmaması dolayısıyla, bireyler farkında olmasalar da tek bir kimliğe bağlı olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu bağlamda kimlik; özellikle diğer bireylerle ve toplumlarla karşılaşıldığında, diğer bireylerden ve toplumlardan ayrılmayı sağlayan temel

niteliklerin ne olduğu üzerinde düşünölmeye başlanıldığında ve bireysel ve toplumsal özellikler özgünleştirilebildiğinde kendisini somut olarak ortaya koymaktadır (Waterman, 1999). Kimlik sorunu ise, bireysel ve toplumsal anlamda kim olunduğunun net olarak ortaya konulamadığı durumlarda görölmektedir (Bosma ve Kunnen, 2008).

Bireylerin kimlik arayışları; kendi kimlik özelliklerinin ortaya konulması üzerinden değil, diğer bireylerin kimliklerine ya da karşıt kimliklere nispetle inşa edilmektedir. Bu temelde bireyler kimliklerini; ne oldukları, kendilerini diğer bireylere karşı nasıl tanımladıkları ve yaşamlarını devam ettirebilmek için temel aldıkları değerler doğrultusunda şekillendirmektedirler (Göka ve Beyazyüz, 2005). Bu niteliği kapsamında da kimlik, bireylerin sosyal ve siyasal durumlarını ortaya koyan bir referans çerçevesi olarak ifade edilmektedir (Yavuz, 2008).

Kimlik; farklılıkların belirginleştirilmesinden doğmaktadır ve bu farklılıkların “ötekileştirilmesi” ya da diğer bireylerden ayrılmayı sağlayan yönler olarak ortaya konulması ise, kimliğin özgünlük alanını belirlemektedir (Waterman, 1995). Farklılıkların ötekileştirilmesi süreci, sosyal yaşamda “Biz” ve “Onlar” şeklinde bir sınıflandırmaya gidilmesini beraberinde getirmektedir. Bu durumda ise zorunlu olarak, “Onlar” içerisinde yer alanların hiçbirisi “Bizden Biri” değildir bir ön kabul gündeme gelmektedir (Bauman, 2006). Zira “Onlar” karşı tarafta yer almış olmasalar, “Biz” de kendisini konumlandırmakta zorluk çekmiş olacaktır.

“Öteki”, kimliğin tanımı ve kapsamı gereği karşı tarafta bulunmak zorundadır. Bu nedenle de “öteki”; sadece karşı tarafta yer almamakta, çok daha önemlisi karşı tarafın kimliğini inşa etmesini kolaylaştırmaktadır (Yavuz, 2008). Zira kimliğin farklılıklar temelinde tanımlanması, “öteki” olana kimliğin inşasında kurucu bir işlev yüklemektedir. “Öteki” olanın karşısında yer alanlar ise; kendilerini ortak bir geçmiş ve gelecek etrafında birleşmiş kabul etmekte ve dolayısıyla da kendilerini ortak bir bilinçle şekillendirmektedirler (Perşembe, 2005).

Kimlik, kültür temelinde oluşan ortak toplumsal bilinci ifade etmektedir. Bu niteliği doğrultusunda toplumsal kimlik, toplumun manevi varlığını kapsamaktadır. Toplumsal kimlikten etkilenilerek şekillendirilen bireysel kimlik ise, diğer bireylerden ayrılmayı sağlayan bireysel bilinç ya da algılama sınırlarını içermektedir. Toplumsal kimlik; bireylerin birliktelik bilincine de ulaşmalarını

olanaklı kılması bakımından, bireysel bilinç ile ortak bilincin aynı potada birleştirilmesini sağlamaktadır (Gündoğan, 2009).

Kimlik, sosyal hareketliliğin yoğun olması durumunda etkileşime çok daha açık hale gelmektedir. Bu etkileşimler ise, doğuştan getirilen ya da verili kimlikler ile kazanılmış kimlikler arasında sürekli gerilim yaşanmasını beraberinde getirmektedir. Bu gerilimler de neticesinde, kimliğin sürekli dinamik ve canlı kalmasını ve belirli kalıpların dışında yer alarak kendisini yenileyebilmesini sağlamaktadır (şimşek, 2002).

Bireysel kimlik ve toplumsal ya da kolektif kimlik, bireyin kendisini bir bütüne ait hissetmesini sağlamaktadır. Bu bütünlük ile birey arasındaki bağın güçlü ya da zayıf olması ise, bireysel kimliğin ve toplumsal kimliğin niteliğine göre farklılık göstermektedir. Özellikle toplumsal kimlik, bireyin kendisini toplumla ya da sosyal yaşamla bütünleştirebilmesini olanaklı kılması bakımından sağlam temellere dayanmak durumundadır. Postmodern dönem olarak nitelendirilen günümüzde bireysel kimliğin ise; toplumsal kimlik gibi sağlam temellere oturtulmadığı ve çok daha esnek, kırılđan ve sürekli yeniden inşa edilen bir yapı arz ettiği görölmektedir (Bauman, 2000).

Bireysel kimlik ve toplumsal kimlik inşası, geleneksel toplumlarda ve modern toplumlarda çok belirgin farklılık göstermektedir. Zira farklı sosyal yapılarda ya da farklı toplum tiplerinde, farklı bireysel ve toplumsal kimliklerin ön plana çıkarılması söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda milli kimlik, dini kimlik, etnik kimlik, mesleki kimlik, vatandaş kimliği ve tüketici kimliği gibi farklı kimlik tiplerinin, farklı toplumlarda farklı önceliklere sahip olduğu görölmektedir (Beyers ve Çok, 2008).

Sonuç olarak farklı toplumlarda bireyler farklı özelliklerine göre sınıflandırılmakta ve bireysel ve toplumsal kimliğe ilişkin farklı hususlara vurguda bulunmaktadır. Örneğin; bireyselliğin ve bireysel hakların ön planda tutulduğu modern toplumlarda bireysel kimlikler öncelikli görölmekteyken, geleneksel toplumlarda toplumsal kimlikler çok daha önemli kabul edilmektedir (Haslam, Eggins ve Reynolds, 2003).

1.3.1. Kimlik Türleri

1.3.1.1. Doğuştan Getirilen Kimlikler

Doğuştan getirilen ya da verili kimlikler, bireylerin dünyaya gelmelerinden itibaren kendilerini birincil aidiyet grubu içerisinde bulmalarına endeksli olarak sahip olunan kimlikler olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda doğuştan getirilen kimlikler, bir anlamda otomatik olarak içerisinde yer alınan grubun sahip olduğu alt ve üst kimliklere sahip olunması olarak tanımlanmaktadır (Bilgin, 1999). Bireyler; mensubu olarak dünyaya geldikleri ailenin milliyet, dil, din, ırk, etnisite ve sosyal sınıf kaynaklı kimliklerini, aileye yeni katılan birey olarak direkt olarak almaktadırlar. Bu durum, “kimlik mirası” ya da “kimlik bagajı” (identity luggage)” olarak adlandırılmaktadır (Connolly, 1995).

Doğuştan getirilen kimlikler; bireylerin miras yoluyla, hiçbir çaba harcamadan ve iradeleri dışında edindikleri alt ve üst kimlikleri içermektedir. Doğuştan getirilen kimliklerin bireyin iradesi dışında ve hiçbir çaba harcanmadan edinilmesi, bu kimlik türünün kazanılan kimliklerden ayrılmasını sağlayan en önemli belirleyiciler olarak değerlendirilmektedir (Giddens, 2010).

1.3.1.2. Kazanılan Kimlikler

Kazanılan kimlikler; bireyin içerisinde yer aldığı birincil aidiyet grubundan miras olarak aldığı ve doğuştan getirilen kimlikler kapsamında değerlendirilen kimliklerden bazılarının, zaman içerisinde bireyin iradesi ile değiştirilmesini ve/veya doğuştan getirilen kimliklerin üzerine yeni kimlikler eklenmesini ifade etmektedir. Bu bağlamda bireyin bir başka ülkenin vatandaşlığına geçmesi ya da dini değiştirmesi, doğuştan getirilen kimliklerin irade ile değiştirilmesi anlamında kazanılan kimlikler olarak nitelendirilmektedir (Luyckx, Soenens ve Goossens, 2006).

Bireyin doğuştan getirdiği kimliklere ek olarak, sosyalleşme süreci içerisinde referans gruplarına aidiyet bağı ile dâhil olarak ya da eğitim yoluyla kazandığı kimlikler de, yine kazanılan kimlikler kapsamında değerlendirilmektedir. Örneğin; bir futbol takımının sempaticanı olan bir bireyin, o futbol takımının

taftarı kimliğini kazanması gibi (Luyckx, Schwartz, Goossens ve Pollock, 2008).

Eğitim yoluyla kazanılan kimlikler, diğer kazanılan kimliklere göre daha formel bir nitelik göstermekte ve daha uzun zaman içerisinde edinilmektedir. Bununla birlikte eğitim yolula kazanılan kimlikler, bireylerin kendilerini tanımlarken kullandıkları başat kimlikler olarak değerlendirilmektedir. Zira eğitim yoluyla kazanılan kimliklerin, sosyal yaşamda bireye maddi ve manevi tatmin sağlayacak bir sosyal statü ve prestij kazandırması söz konusudur (Marcia, 1989).

1.3.1.3. Bireysel Kimlik

Bireysel kimlik, bireyin yaşamında kendisine uygun gorduğu rolü ya da bireyin kendisini algılayış biçimini ifade etmektedir. Bu bağlamda özellikle modern dönem insanının; toplumsal kimliğini inşa etmek ya da kazanmak kadar, bireysel kimliğini de inşa etmek ya da kazanmak için sürekli bir çaba ve kimlik arayışı içerisinde yer aldığı görülmektedir (Göka ve Beyazyüz, 2005).

Modern toplumlarda, geleneksel toplumlara özgü sosyal yapının ve sosyal ilişkilerin hem formel hem de etkisel olarak farklılık göstermesi, bireysel kimlik inşasında daha fazla çaba sarf edilmesini gerektirmektedir. Zira modern toplumlarda bireylere paket bireysel kimliklerin sunulması ve bireylerden bu kimliklere uygun yaşamaları istenmesi, herkesten farklı olmanın sağlanması sürecinin hem çok daha zor olmasına hem de çok daha fazla çaba gerektirmesine neden olmaktadır (Karaduman, 2010).

Küreselleşmenin etkisiyle gündelik hayatın yeniden inşa ediliyor olması da, bireyleri kalıp yaşamlardan birini seçmeye zorlamakta ve bu durum da kaçınılmaz olarak bireysel kimlik inşası sürecinde özgür olabilmeyi neredeyse olanaksız kılmaktadır. Bu durumda bireye düşen görev ise, bireysel kimliğinin özgün olması gerektiğinin önemini fark etmesi ve bireysel kimliğini gündelik yaşamda ortaya koymaya yönelmesi olmalıdır (Giddens, 2010).

Bireysel kimlik, bireyin kendisini sosyal yaşamda tanımlamasına olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda birey; bireysel kimliğinden hareketle ve farklılıklarını vurgulayarak kendisini tanımlamakta ve “öteki” olarak

nitelendirdiği diğer bireylerden farklı nitelikler içeren kimliği ile kendisini gerçekleştirebilmektedir (Schwartz ve arkadaşları, 2011). Bireysel kimliği ifade eden farklılıklar; bireysel kimlik oluşturma sürecine zemin oluşturan ve bireyin biricik olmasını sağlayan psikolojik özellikler ile fiziksel ve zihinsel yetenekleri kapsayan özel vasıfları ifade etmektedir (Yapıcı, 2004).

Bireyler yaşamları boyunca sürekli farklı gruplar içerisinde yer aldıklarından, bireysel kimliklerini de sürekli bu gruplara göre yeniden inşa etmek durumundadırlar. Zira içerisinde yer alınan her grup, bireyden kendisine farklı bir bireysel kimlik seçmesini ya da yeni bir bireysel kimlik inşa etmesini isteyebilmektedir. Bu nedenle de bireysel kimlik; tüm yaşam sürecini kapsayan değil, bilakis durumsal bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Smith, 2009).

Sonuç olarak bireysel kimliklerin, bireyler arasındaki benzerliklerden daha çok farklılıkları vurgulaması açısından modern ve postmodern toplumlarda daha fazla önemsilmesi gerektiği söylenebilir. Zira artık bireyin kendisi olması ya da olabilmesi çok daha fazla önem arz etmektedir ve bireysel kimliğini inşa edebilmek de bu süreçte, bireyin kendisi olabilmesinin en önemli koşulu olarak değerlendirilmelidir.

1.3.1.4. Modern Toplumlarda Kimlik

Modern toplumlarda kimlik edinilmesinin; doğuştan getirilen ya da verili kimliklere sahip olunmasından daha çok, bireyin iradesi ile sahip olduğu ve kazanılan kimlikler şeklinde olması gerektiği belirtilmektedir. Bununla birlikte modern toplumların niteliği gereği, zaten miras alınan kimliklerin sayısının oldukça azaldığı ve bu nedenle de bireyin kendisini ortaya koyabilmek açısından zorunlu olarak kendisine bir bireysel kimlik inşa etmesi gerektiği ifade edilmektedir. Hatta modern toplumlarda devlet eliyle kimlik edindirilmesi olağan karşılanmadığından, bu kapsamda yer alan kimliklerin dahi bireylerin kendisi tarafından kabul edildiğini resmi olarak belgelemek gerekebilmektedir (Bauman, 2000).

Modern toplumlarda birincil ilişkilerin önemini yitirmeye ya da çözülmeye başlaması ve sosyal yaşamda daha çok bireyci yaklaşımların ön planda tutulması, doğuştan getirilen kimliklerin önemini yitirmesine neden olmaktadır. Bu

bağlamda da modern toplumlarda yer alan bireyler, artık daha önceki dönemlerde olduğundan çok daha fazla kimlik seçmek ya da kendilerine bireysel kimlik inşa etmek zorunda bırakılmaktadırlar (Özyurt, 2005).

Modern ve postmodern toplumlarda; diğer birçok olgu da olduğu gibi kimlik olgusunda da dayanıklılığın, kesinliğin ve sürekliliğin kaybolmaya başladığı görülmektedir (Bauman, 2000). Nasıl ki modern ve postmodern toplumlarda yaşayan bireylere; dayanıklı nesnelere kullanmak yerine kullan – at olarak nitelendirilen nesnelere kullanmalarına yönelik telkinde bulunulmaktaysa, aynı şekilde kimliklerin de dayanıklı ya da değişmez olmasından ziyade kullan – at ya da sürekli değiştirilebilir nitelikte olmasının önemli olduğu vurgusunda bulunmaktadır (Berzonsky, 2003). Bu nedenle de ne yazık ki artık insanlar, kıyafet değiştirme sıklığında kimliklerini değiştirmekte ve aynı gün içerisinde üç farklı kimlikle kendilerini lanse edebilmektedirler.

Sonuç olarak modern toplumlarda kimlik; bireylerin kendilerine özgü yaşam tarzlarının, özgün değerlerinin ve mevcut kimliklerinin değiştirilmesi ile yeniden inşa edilmesi gereken bir olgu olarak sunulmaktadır. Modern toplumlarda bireyin önemli olduğu vurgusunda bulunulmasına karşın; bireylerin kendilerine özgü yaşam tarzlarının, özgün değerlerinin ve mevcut kimliklerinin göz ardı edilmesi ya da değiştirilmesi gerektiği yönündeki yaklaşımlar ise, bilakis modern toplumların çelişkisi olarak kendisini ortaya koymaktadır. Bu nedenle de ne yazık ki artık modernlik, bireylere dayatılan tek ve sabit bir kimlik anlayışının benimsenmesi olarak algılanmaktadır.

1.3.1.5. Postmodern Toplumlarda Kimlik

Postmodern toplumlarda kimlik; modern toplumlarda olduğundan çok daha fazla sabit ve devamlı olma özelliğini kaybetmeye başlamış, çok daha bölünmüş ve kırılgan bir yapı arz eder hale gelmiştir (Giddens, 2010). Kimliğin sürekli bölünmesinin ve sürekli yeniden inşa edilmesi gerekliliğinin gündeme gelmesinin ise, postmodern dönem toplumların sosyal yapılarında yer alan parçalayıcı etkiden kaynaklandığı belirtilmektedir (Bauman, 2000). Zira modern dönemle başlayan yeni bir kimlik edinme ve sürekli yeni kimlikler arama sorunu, postmodern dönemle birlikte etkisini çok daha fazla göstermeye başlamış ve bireyler sürekli

olarak, kendilerine hangi kimliğin daha uygun olduğunu düşünmekteyseler o kimliğe göre hareket eder hale gelmişlerdir.

Postmodern toplumlarda bireyler, sürekli olarak yeni kimlikler inşa etmek durumunda bırakılmaktadırlar. Postmodern etik temelinde de bu kimliklerin, özellikle tüketim merkezli bir hayata endeksli olarak yeniden inşa edilmesi öngörülmektedir. Bu bağlamda da postmodern toplumlarda inşa edilen kimliklerin; bireyi temsil eden nitelikte olmasından ziyade, bireylere tüketim kültürüne dayalı bir yaşam tarzını benimsetmeye yönelik dayatıldığı görülmektedir (Özyurt, 2005). Bu durum ise neticesinde, bireylerin iç dünyalarında yaşadıkları / yaşattıkları ile yaşam tarzları arasında bir çatışma meydana gelmesine neden olmaktadır.

Postmodern dönemde gerçekliklerin de bölünmüş nitelikte sunulması ya da gerçek olarak sunulanların sürekli değiştirilmesi, “dönüşüm kimlikleri” anlamında bireylerin günlük yaşam içerisinde birçok farklı kimliğe göre yaşamlarını sürdürmelerini beraberinde getirmiştir (Sarıbay, 1997). Hatta bu durum, postmodern döneme dek söz konusu olamayan birçok yeni kimlik türünün gündeme gelmesine ve kimliklerin günden güne çok daha fazla çeşitlenmesine neden olmaya başlamıştır (Poyraz, 2009). Postmodern dönemin istikrarsız yapısının kimliklere yansımaları olarak nitelendirilen bu süreç, kimliklerin özne merkezli olmaktan çıkmasına ve bireylerin, birbirleri ile çelişen farklı kimlikler edinmeye başlamalarına neden olmaktadır (Sarıbay, 1998).

Chaney’e (1999) göre; postmodern dönemin sürekli değişim karakterine sahip olması, kimliklerin de bu değişim sürecinin oyuncağı haline gelmesi gibi bir sorunu gündeme getirmektedir. Bu bağlamda modern dönemin kimlik sorunu, yeni bir kimlik inşa edilmesi ve bu kimliğin korunabilmesi üzerine odaklanmışken; postmodern dönemin kimlik sorunu ise, belirli bir kimliğe bağlı kalamamak ve bir kimlik inşa ederek sürekli o kimliğe endeksli olarak yaşamını sürdürememektir.

Sonuç olarak postmodern dönem; bireylere birçok kimliği aynı anda benimsemeleri gerektiği yönünde telkinde bulunarak, bir anlamda bireylerin kimliksizleşmeye başlamalarına neden olmaktadır. Zira artık bireyler; istikrarlı ve sabit kimlikler benimsemek yerine, kimliklerinin kuşatıldığı ve sürekli tehdit

altında bulunduğu bir dnyada kimliksizleşmeye başlamışlardır. Bu durum ise neticesinde, küreselleşmenin neden olduğu belirsizliklerin kimliklere yansması olarak değerlendirilebilir.

1.3.1.6. Toplumsal Kimlik

Sosyal bir varlık olarak insan, bireysel kimliğini oluştururken dahi toplumsal ya da kolektif kimliğine ilişkin öğeleri göz önünde bulundurmakta ve bir sosyal gruba ait olmanın gereklerine gönderme yapmaktadır. Bu bağlamda her bireysel kimlik; bir sosyal gruba mensup olmaya yönelik unsurlar içermesi bakımından, aynı zamanda toplumsal kimliğe ilişkin kodlar içermektedir (Göka ve Beyazyüz, 2005).

Toplumsal kimlik; bireylerin milliyetlerine, dinlerine ve siyasi anlayışlarına göre mensup olduğu sosyal gruplarla ilişkisine göre şekillendirilmektedir. Bu temelde de bireylerin toplumsal kimlikleri, aynı zamanda sosyal anlamda yapılan özdeşleştirmelerin bir neticesi olarak kendisini ortaya koymaktadır (Yapıcı, 2004). Bu sosyal özdeşleştirme; bireylerin içerisinde yer aldıkları topluma ya da sosyal yaşama ilişkin normları, değerleri ve sosyal kontrol dinamiklerini benimsemesini sağlamak doğrultusunda toplumsal kimliğin temelinde yer almaktadır (Tural, 1988).

Toplumsal kimlik, belirli kültürel değerlere sahip olan insan toplulukları tarafından ortaya konulan kimlik olarak tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda bireylerin sahip oldukları etnik kimlikleri, ulusal kimlikleri ve dini kimlikleri, toplumsal kimlik kapsamında değerlendirilmektedir (Yapıcı, 2004). Ortak toplumsal kimliğe sahip olmak bakımından da bireyler, ortak değerleri benimseyebilmekte ve bu değerlerin bilinci ile hareket etmeye özen göstermektedirler.

Toplumsal kimlik, hem aynı sosyal grup içerisinde yer alan bireylerin hem de farklı sosyal grupların birbirleriyle ilişkilerinin hangi kapsamda yürütüleceğinin temel belirleyicisi durumundadır. Bu bağlamda toplumsal kimlik; sadece bir sosyal grubun kendi dinamiklerine değil, diğer sosyal grupların da dinamiklerine göre şekillendirilmektedir. Bu durum toplumsal kimliğin, sosyal ilişki kurulan

tüm sosyal gruplarla mukayesede bulunulması doğrultusunda inşa edildiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Bilgin, 1999).

Toplumsal kimlik, içerisinde yer alınan sosyal grubun ortak geçmişine endeksli olarak inşa edilmektedir. Bu niteliği doğrultusunda toplumsal kimlik, sosyal grubun ortak geçmişinin muhafaza edilmesini sağlayan ve ortak değerlerinin canlı tutulmasını olanaklı kılan önemli bir yapı olarak değerlendirilmektedir (Smith, 2009). Aynı sosyal grupta yer alan bireyler; ortak geçmişin muhafaza edilmesi ve ortak değerlerin canlı tutulması amacıyla oluşturulan toplumsal kimliği benimserken, aynı zamanda bu geçmişin ve değerlerin öngördüğü şekilde yaşamayı da kabul etmiş olmaktadır (Bilgin, 1999). Bu bağlamda da toplumsal kimlik, aynı zamanda toplumsal belleğin oluşturulmasını sağlaması bakımından önem taşımaktadır.

Toplumsal kimliğin bireyler tarafından benimsenmesi, toplumun sübjektif bir bilince sahip olmaya başlaması olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda objektif nitelik arz eden toplumsal kimliğin toplumun sübjektif bilinci ile benimsenmesi, toplumsal aidiyetin oluşturulmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle de toplumsal kimlik; kültürel yapının tek bir biçimini ya da formunu ifade etmekten ziyade, ortak kültürün farklı yönlerini ortaya koyan bir nitelik kazanmaya başlamaktadır (Smith, 2009).

Belirli bir sosyal grubu temsil eden ya da ülkenin tümünü kuşatan toplumsal kimlikler, ekonomik çıkarlara endeksli olarak inşa edilen kimliklerden farklılık göstermektedir. Örneğin; dini bilinçle inşa edilen dini kimlikler ya da milli bilinçle inşa edilen milli kimlikler, toplumun tümünün aynı dini ya da milli üst kimlik etrafında toplanmasını olanaklı kılmaktadır (Yapıcı, 2004).

Saçaklı (1994) çalışmasında, şiddet eğilimi olan taraftarların, koruyucu bir duygu içinde olmaları, zihinsel olarak diğer taraftan saldırı gelecekmiş gibi hissetmeleriyle açıklanabilir. Normal hayatlarında serinkanlı ve temkinli olan kişilerin, topluluklarda aşırı davranışlar göstermeleri ve kendilerini topluluk içerisinde kontrol edemedikleri sık sık görülmektedir. Hagger ve Chatzisarantis, (2005) Grupların ve kişilerin arasındaki süreçler incelenirken sadece kimlik, cinsiyet, lider olmak gibi bireysel durumlara odaklanmak; sosyal tepkilerin ve davranışların nedenlerini açıklamada yeterli olmayabilir, kişiler ait oldukları

grubun içerisinde farklı da davranabilirler. Spor kalabalığı, çokça bilinen gruplardandır, gruba üye olanların ortak bir hedefi vardır.

Hagger ve Chatzisarantis (2005) Kalabalığın içerisinde yer alan, şiddeti açıklamaya çalışan kuramlardan sosyal kimlik kuramına göre, grubun içindeki arkadaşlık, farklı grup üyelerinin nasıl değerlendirildiği, farklı takımların taraftarlarının nasıl tanımlandığı ve kalabalığın üyelerin benlik saygılarına olan katkıları, kalabalık davranışını belirleyen önemli etkenlerdir.

Toplumsal kimlik, geleneksel toplumlarda bireysel kimliklere göre birincil konumda değerlendirilmektedir. Bu bağlamda geleneksel toplumlarda özellikle dini ve milli kimliklerin, bireysel kimliklerden çok daha fazla önemsendiği görülmektedir. Hatta geleneksel toplumlarda bireylerin bir kimlik edinmeleri bireysel bir sorun olarak değil, bilakis toplumun genelinin ortak sorunu olarak ele alınmaktadır. Neticesinde de bireylerin kendilerine bir kimlik oluşturmalarında bireysel tercihlerinin değil; gelenek, görenek ve törelerin temel alınmasına yönelik telkinde bulunmaktadır (Güvenç, 2010).

1.3.1.7. Milli Kimlik

Milli kimlik; özellikle geleneksel toplumlar bağlamında, toplumun ortak kültürel değerleri ve dini değerlere bağlılık dereceleri kapsamında inşa edilen bir toplumsal kimlik olarak ifade edilmektedir. Modern toplumlarda ise milli kimlik, seküler bir anlam yüklenilmesi doğrultusunda etnik kimliklerin ve ulusal kimliğin inşa edilmesini ortaya koymaktadır (Uzun, 2003). Bununla birlikte ister dini ya da isterse seküler yönü vurgulanmış olsun, milli kimliğin modern toplumlarda da önemini ve etkinliğini koruyan en önemli toplumsal kimliklerden biri olarak kabul edildiği görülmektedir. Zira milli kimlik, sadece geleneksel toplumlarda değil modern toplumlarda da ortak bir geçmişe sahip olmanın değerli olduğuna yönelik telkinler içermektedir.

Milli kimlik, ırk temelli kimlikten ya da sadece etnik kökenlere vurguda bulunulan etnik kimlikten farklı bir yapılanma arz etmektedir. Zira milli kimliğin özünde; ırk temeline ya da etnik temellere dayandırılmaksızın, aynı ulusa mensup olmanın bireyler tarafından özgürce kabul edilmesinin öngörüldüğü bir anlayış yer almaktadır. Bu yönüyle de milli kimlik; bir ulusal grubun dışında yer alan

farklı ulusal gruplara göre değil, bilakis aynı ulusal grup tarafından kabul edilen ortak geçmiş ve ortak değerlere göre şekillendirilmektedir (Gellner, 2006).

Milli kimlik, aynı ulusal mensup bireylere vatandaşlık hakkı tanınması doğrultusunda ve ulusa bağlılık temelinde inşa edilmektedir. Bu niteliği bağlamında da milli kimlik, toplumsal kimliğin en somut örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Durgun, 2005). Bununla birlikte geleneksel toplumlarda milli kimliğe dini bir arka planın, modern toplumlarda da seküler bir arka planın eşlik ettiği görülmektedir. Kimi zaman da milli kimliğin, soy ve kavim üzerinden inşa edilebilmesi olası olabilmektedir (Karpat, 2009).

Milli kimlik, ulus olma bilincinin ortak geçmiş etrafında kavramsallaştırılması olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte milli kimlik, sadece belirli bir toprağa ait olmayı ve ulus olmanın asli ve değişmez bir unsuru olmayı ifade etmemektedir. Zira milli kimlik; tarihsel arka plan ve vatan toprağı algısı ile birlikte, ortak dile ve ortak toplumsal hafızaya sahip olma ekseninde de şekillendirilmektedir (Hobsbawm, 2010).

Milli kimliğin tarihsel arka planı ne kadar köklü ve sağlam olursa, bu kimliğin aynı ulusa mensup bireyler tarafından o denli istenerek benimsenmesi söz konusu olmaktadır. Bununla birlikte milli kimliğin diğer uluslardan ayırt edilmeyi sağlaması ya da milli kimlik sayesinde ötekilerden ayrılmayı sağlayan yönlerin vurgulanması, aynı ulusu oluşturan bireyler arasındaki bağlılığı artırmakta ve bu bireyleri ortak bir kaderde birleştirmektedir (Çalık, 2009).

Özyurt'a (2005) göre milli kimlik, modernleşmenin beraberinde getirdiği köksüzleşmeye ve yersizleşmeye karşı bireylerin korunmasını sağlamaktadır. Modern toplumlarda sosyo-kültürel koşulların değişmesi ile birlikte milli kimliğin algılanmasına yönelik farklılıklar gündeme gelmiş ve özellikle de siyasi kimliklere bağlı olarak milli kimliklerin çok daha fazla değişime açık olması söz konusu olsa da, neticesinde milli kimlik olgusu halen önemini korumaya devam etmektedir.

1.3.1.8. Dini Kimlik

Dini kimlik; önemli bir toplumsal kimlik olmak doğrultusunda, sosyolojik ve psikolojik etkilere sahip din olgusu etrafında şekillendirilmektedir. Bu bağlamda dini kimlik, bireylerin ve sosyal grupların belirli bir aidiyet kalıbı etrafında toplanmasını sağlamakta ve onları din olgusu temelinde kimliklendirmektedir. Bu kimliklendirme ise, bireylerin yaşamlarına daha fazla anlam katma isteğine ve kendi tanıma ve tanımlama sürecinde belirli referans gruplarına ihtiyaç duymasına dayanmaktadır (Smith, 2009).

Din olgusu, bireysel kimliğin ve toplumsal kimliğin şekillendirilmesinde güçlü bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda din olgusu temelinde dini kimlik; bireylerin geçmişleri anlamında nereden geldiklerinin ve gelecekleri anlamında nereye gideceklerinin cevaplandırıldığı bir zihniyet kapsamında inşa edilmektedir (Luckmann, 2003). Dini kimliğin yaşama yönelik tutarlı bir bütünlük inşa edilmesini sağlaması ise, bireylerin bir dini kimliğe sahip olmayı her şeyden çok daha fazla önemsemelerini beraberinde getirmektedir.

Dini kimlik; dünyayı ve yaşamı algılamada ve değerlendirmede sadece dine bakış açısının değil, aynı zamanda din dışındaki unsurlara yönelik bakış açılarının da şekillendirilmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte dini kimlik, temel alınan dine bağlananlar tarafından ne denli paylaşılmaktaysa o denli yayılmakta ve çok daha fazla insanı etkisi altına almaya başlamaktadır (Karpas, 2009). Belirli bir dini kimliğin benimsenmesi ile de birey; dünyaya bakış açısını ya da tavırlarını din olgusu temelinde şekillendirdiğinin farkında olsa da olmasa da, artık dini kimliğinin istediği ya da gerektirdiği tarzda hareket eder hale gelmektedir.

Dini kimlik, bireyin belirli bir dine aidiyetini ortaya koyması bakımından önemli kabul edilmektedir. Bu bağlamda dini kimlik; bireyin herhangi bir inanç topluluğuna dâhil edilmesiyle, toplumsal kimliğin bir parçası haline gelmesini sağlamaktadır. Bu yönüyle dini kimlik, toplumsal kimliğin şekillendirilmesini sağlayan en etkin aidiyet unsurlarından biri olarak görülmektedir. Buna karşın dini kimlik; aynı dine mensup olmanın birleştirici yönü dolayısıyla bireylerin bir araya gelmesini sağlayabildiği gibi, diğer dini yapı ve gruplarla olan farklılıkların ön plana çıkarılmasına neden olma bakımından ayrıştırıcı ya da parçalayıcı da olabilmektedir (Onat, 2009).

Dini kimliğin temelinde kimi zaman, olması gerektiği şekilde sadece dini değerlerin değil, din gibi görünen eski yaşam alışkanlıklarının da yer alması söz konusu olabilmektedir. Bu durum ise; dinin mevcut değerleri yerine, bir anlamda uydurulmuş olan değerlerin benimsenmesine neden olabilmekte ve din adına, ancak dinle ilgisi olmayan uygulamalarda bulunulması gündeme gelmektedir (Berkes, 2006).

1.3.2. Aidiyet Grupları ve Alt Kimlikler

Aidiyet grupları ve buna endeksli olarak edinilen alt kimlikler, bireylerin kendilerini bir sosyal grupta özdeşleştirme ihtiyaçlarına cevap vermesi bakımından önemli addedilmektedirler. Zira aidiyet grupları ve alt kimliklerle özdeşleşme; bireylerin yeni bir kimlik inşa etme süreci olarak nitelendirilebilecek olan sosyalleşme süreci içerisinde, bireylerin ihtiyaç duydukları etkileşimleri olanaklı kılmaktadır. Bu süreçte özellikle; bireyin iradesi dışında içerisinde yer almaya başladığı aile, sosyal tabaka, din, etnisite ve milliyet gibi birincil aidiyet grupları önem taşımaktadır. Bu birincil aidiyet grupları tarafından sunulan kimlikler; önceki anlatımlarda da yer verildiği üzere, doğuştan getirilen ya da verili kimlikler olarak nitelendirilmektedir.

Sosyalleşme sürecinin ikinci aşamasında birey; birincil aidiyet grupları dışında ve ikincil aidiyet grupları kapsamında, iradesi ile içerisinde yer almaya başladığı referans grupları aracılığıyla sosyal yaşama ilişkin normları ve değerleri özümsemeye başlamakta ve kimliğini inşa etmektedir (Tsouroufli, 2015). Yine önceki anlatımlarda da yer verildiği üzere; parti, dernek, sendika ve meslek üyeliği, din ya da cinsiyet değiştirme yoluyla edinilen yeni kimlikler, kazanılan kimlikler olarak nitelendirilmektedir.

Aidiyet grupları; bireylere normlar, modeller ve değerler sunmak, dayatmak ve bunları uygulamak doğrultusunda, normatif bir işlev üstlenmektedirler. Bu bağlamda da aidiyet grupları; bireylerin davranışlarının kendi normlarına uygun olup olmaması durumuna göre, onların üyeliklerini kabul edebilmekte ya da reddedebilmektedir. Aynı şekilde aidiyet grupları, bireylerin hem kendilerini hem de diğer bireyleri değerlendirebilmelerine yönelik bir ölçüt sunması bakımından karşılaştırmada bulunma olanağı da sunmaktadır (Pembecioğlu, 2012).

Sosyal karşılaştırma olarak nitelendirilen bu süreçte bireyler; özellikle kendi kendilerini değerlendirmede zorlandıklarında, yeteneklerinden ve görüşlerinden emin olamadıklarında ya da duygularının belirsizliği karşısında kararsızlık yaşadıklarında, aidiyet gruplarını yol gösterici olarak kullanabilmektedirler.

Aidiyet grupları; bireylerin öz saygılarını koruyabilmelerini, sosyal onay görmenin hazzını yaşayabilmelerini ve sosyal bağlanma ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini sağlaması bakımından da önem taşımaktadır. Aidiyet grupları aracılığıyla bu şekilde hem bireylerin belirli bir zihinsel tutarlılığa sahip olmaları sağlanabilmekte hem de sahip oldukları düşüncelerin geçerliliği teyit edilebilmektedir (Anık, 2012).

1.3.2.1. Tekil Alt Kimlik ve Çoğul Alt Kimlik

Bireyler içerisinde dünyaya geldikleri birincil aidiyet grubundan, bu grubun sahip olduğu kimlikleri direkt olarak almaktadır. Bir anlamda miras olarak devralınan bu kimlikler sayesinde de bireyler, sosyalleşme süreci içerisinde iradeleri dışında sahip oldukları kimliklerle yer almaya başlamaktadırlar. Sosyalleşmenin diğer aşamalarında da; sosyal çevre ya da eğitime bağlı olarak ilave kimlikler kazanılmakta ve kimlik bagajının içerisinde yer alan kimliklerin çeşitliliğinin artması söz konusu olmaktadır.

Buna karşın sosyal yaşam içerisinde bazı bireyler; sosyalleşme sürecinde yeni kimlikler kazanmak doğrultusunda, kimlik bagajlarının içerisinde yer alan kimlik çeşitliliğini genişletememektedirler. Bu durum da neticesinde, doğuştan getirilen ya da verili kimlikler kadar bireyi temsil edebilecek kimlikler edinilememesi temelinde, milli kimlik ya da dini kimlik gibi doğuştan getirilen kimliklerin fanatizm ve radikalizm boyutunda benimsenmesini ve savunulmasını beraberinde getirmektedir.

Fanatizm ya da radikalizm; belirtildiği üzere kimlik kazanımı yoluyla yeni kimlikler edinemeyen bireylerin, sosyal yaşamda arzuladıkları onayı alabilmek ve maddi ve manevi tatmin sağlayabilmek için, doğuştan getirilen kimlikler anlamında sahip olunan az sayıdaki kimliğin kullanılmasına dayanmaktadır (Alba ve Nee, 1997). Zira toplumsal kimlikler anlamında milli kimlik ve dini kimlik;

bireylerin sadece ait olunan grubun normlarına uyması yoluyla, güven duygusunu ve sosyal onay almayı olanaklı kılması söz konusudur.

Tekil alt kimliğe sahip olan ya da az sayıda kimliği bulunan bireyler; grup içerisindeki farklılıklarını koruma gücünü kaybettiklerinden, zaman içerisinde bireyselliklerini yitirme gibi bir sonla karşılaşmaktadırlar (Brubaker ve Cooper, 2000). Bireyselliğin yitirilmesi ile birlikte de; ait olunan grubun kimliğinden başka bir kimliğe sahip olmama, grup içerisinde diğer bireylerden farklılaşmayı sağlayacak kimliklerin bulunmaması ve sadece o grubun normlarına sıkı sıkıya bağlı olarak var olunabileceğini düşünme gibi sonuçlar ortaya çıkmaya başlamaktadır (Cieslik ve Verkuyten, 2006). Bir başka ifadeyle de; aidiyet yoluyla elde edinilen kimlik, sahip olunan en değerli kimlik olarak kabul edilmeye başlanmaktadır. Neticesinde de birey, bu kimliğini korumak için her yolu mubah kabul etmeye başlayacaktır.

Fanatizm; dünyanın büyük oranda kişiselleştirilmiş bir yorumla ve yaşam amacıyla ilişkilendirilmesi ve amacına uygun olmayan bir coşkuyla değerlendirilmesi doğrultusunda ortaya çıkan aşırı davranış olarak tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda fanatizm, sadece siyasi alana özgü olarak ortaya çıkmamaktadır. Zira fanatizm; siyasi kimliklere endeksli olarak ortaya çıkabildiği gibi, günlük yaşamın başka herhangi bir alanında da görülebilmektedir (Poyraz, 2007).

Fanatizm; öncelikli olarak bir davranış gibi algılanmaktaysa da, özde davranışın nedeni olan içsel ya da psikolojik nedeni ifade etmektedir. Bu bağlamda da fanatizmin anlaşılabilmesi için, ortaya konulan fanatik davranış kadar, bu davranışa neden olan psikolojik nedenin bilinmesi gerekmektedir. Örneğin; saldırganlık davranışı, kızgınlık psikolojisine sahip olunmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Richardson, 1993).

Fanatizm; bireyin biricik kimliğini koruyabilmesi için, sadece grup normlarına odaklanmak doğrultusunda diğer tüm gruplara karşı duyarsızlaşmayı ifade etmektedir. Fanatizm söz konusu olduğunda birey; grubun tüm değer ve normlarını eleştirmeden ve kayıtsız şartsız bir şekilde kabul etmeye başlamakta, gerçekleştirdiği hiçbir davranışın doğru olduğundan şüphe duymamakta, diğer

grupların değer yargılarını küçümsemekte ve başka grupların üyelerine toleranssız yaklaşıma başlamaktadır (Cieslik ve Verkuyten, 2006).

Söz konusu edilen bu yaklaşımlar haricinde; bireyin grup içerisindeki farklılığını koruyabilmek ve grup içi statüsünü sağlamlaştırabilmek için de, grup norm ve değerlerini herkesten daha fazla önemseyişine ve bu norm ve değerlere herkesten daha fazla sahip çıktığına yönelik yaklaşımlar sergilemesi de olası olabilmektedir. Bireyin yine bir başka kimliğe sahip olmaması ya da sahip olduğu diğer kimlikler aracılığıyla farklılığını ortaya koyamaması dolayısıyla söz konusu edilen bu yaklaşımlar da, radikalizm olarak değerlendirilmektedir (Adams ve Marshall, 1996). Bu bağlamda radikalizm, farklı olabilmek amacıyla bireyin aşırılığa sürükleyen bir diğer süreç olarak ifade edilmektedir.

Radikalizm; sosyal yaşamda birçok kişinin aynı kimliğe sahip olması nedeniyle, farklı olmayı olanaklı kılabilen için bireylerin bu kimliğe diğer bireylerden daha fazla sahip çıkması ve buna istinaden de aşırılığa yönelmesi olarak da tanımlanabilmektedir. Örneğin; sosyal yaşamda tek bir dinin genel kabul gördüğü toplumlarda ve zaten toplumun geneli aynı dini değerlere inanmaktayken, bu dine mensup bireylerden bazıları farklı olduklarını ortaya koyabilmek amacıyla, herkes diğer inançlara saygı göstermekteyken, o hoşgörüsüz ve tavizsiz yaklaşımlarda bulunacaktır (Selçuk, 2012).

En önemli kimliği bir futbol takımının taraftarı olmak olan bir birey de; eğitim, meslek, sosyal statü, gelir düzeyi, üye olunan dernekler vs. anlamında farklılıklarını ortaya koyabilecek farklı kimliklere sahip olmadığı için, benlik onayını ait olduğu taraftar grubunun içerisinde sağlamaya çalışacaktır. Bu onayı alabilmek, grup içerisinde farklılık sağlayabilmek ve bu şekilde grup içerisindeki statüsünü yükseltebilmek için de, grup norm ve değerlerine, radikalizm anlamında diğer grup üyelerinden daha fazla sarılacaktır.

Bu bağlamda da herkesin tezahüratta bulunduğu bir spor müsabakasında, radikalizm temelli yaklaşımlar sergileyen birey farkını koruyabilmek ya da sivrilebilmek için küfür etmeye başlayacaktır. Aynı şekilde eğer spor müsabakasında takımın diğer taraftarları küfür etmekteyse; bu durumda da radikalizm temelli yaklaşımlar sergileyen birey, farklılığını ve grup ve norm ve değerlerine bağlılığını ortaya koyabilmek amacıyla kavra etmeye başlayacaktır.

Bu belirlemeler doğrultusunda görülmektedir ki; radikalizm, tek bir kimliğe sahip olan bireylerin benlik onayı alabilmek ve hem içerisinde yer aldığı grupta hem de diğer gruplara karşı farklılığını koruyabilmek amacıyla, grup norm ve değerlerine diğer tüm grup üyelerinden daha fazla önem verildiğinin bir göstergesi olarak kendisini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda radikalizm; grup norm ve değerlerine kayıtsız ve şartsız uymayı ve eleştirmeden yüceltmeyi içermektedir. Bu yönüyle de radikalizm, aynı zamanda fanatizmi de besleyen bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

Çoğul alt kimlik; doğuştan getirilen ya da verili kimliklere, sosyalleşme süreci içerisinde birden fazla kazanılmış kimlik eklenmesini ifade etmektedir. Bu bağlamda çoğul alt kimlikler ya da çoklu kimlikler; birbirlerinden bağımsız değil, bilakis birbirleriyle bağlantılı ve ilişkili, kimliklerdir. Çoğul alt kimlikler birbirleriyle ilişkili olmak bakımından; bir araya gelerek bireye sosyal statü, prestij, maddi ve manevi tatmin ve benlik onayı sağlamaktadırlar. Bununla birlikte bu kimlikler arasında, birbirlerinin önemini ve değerini dengelemeye yönelik bir ilişki bulunmaktadır (Weeks, 1998).

Çoğul alt kimliğe sahip bireyler; gerek grup iç etkileşimlerinde ve gerekse de gruplar arası etkileşim sürecinde, farklılıklarını ortaya koyabilmek ve statülerini pekiştirebilmek için tek bir kimlik üzerine odaklanmak zorunda değildirler. Bu durum da neticesinde; çoğul alt kimliğe sahip bireylerin radikalizm ya da fanatizm gibi körü körüne sahiplenmeler içeren yaklaşımlar sergilemelerini değil, bilakis ılımlılık anlamındaki yaklaşımlarda bulunmalarını sağlayacaktır (Skover ve Testy, 2002).

Örneğin; doğuştan getirilmesi dolayısıyla belirli bir dini kimliğe sahip olan ve çoğul alt kimlikleri bulunan bir birey, diğer bireylerle ya da gruplarla ilişkisinde sadece dini kimliğini ön plana çıkarmak durumunda kalmayacak ve aynı zamanda çoğul alt kimliği içerisinde yer alan diğer kimliklerini paylaşacaktır. Bu durum bireyin; farklılığını sadece dini kimliği ile ortaya koymasını zorunlu kılmadığından, birey dini kimliğini radikalizm ya da fanatizm boyutunda kullanmak yoluna gitmeyecektir. Aynı şekilde dini kimliği dışında çoğul alt kimlikleri bulunan birey, sahip olduğu tüm kimlikleri ifade eden gruplar arasındaki etkileşim sürecince dengeleyici ve ılımlı bir yol izleyecektir.

Bu belirlemeler doğrultusunda görülmektedir ki; tek kimliklilik fanatizmi ve radikalizmi beraberinde getirmektedirken, çok kimliklilik bilakis ılımlılığa işaret etmektedir. Bu bağlamda tek kimlik sahibi bir birey; sadece o kimliğe odaklanması doğrultusunda, diğer kimlik grupları ile arasındaki farklı yönlerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Çok kimlik sahibi olan bir birey ise; sahip olduğu kimliklerden doğan gruplar arası ilişkilerde ılımlı bir yol izlemek doğrultusunda, hem kendi kimliğini hem de diğer bireylerin kimliklerini olumlu bir bakış açısı ile değerlendirecektir.

1.3.3. Kimliğin Yitirilmesi ve Kimliksizleşme

Modern yaşamın günlük ritimleri; bireylerin sahip oldukları bireysel ve toplumsal kimlikleri yitirmek doğrultusunda, genel olana entegre olmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu durumda da neticesinde, bireylerin kendilerini ifade eden bireysel duruşlarını zamanla kaybetmesini kaçınılmaz olarak beraberinde getirmektedir. Bireyin kimliğini yitirmesi doğrultusunda aslında kimliksizleşmeye başlaması; özde hiçbir şey yapmayarak çok şey yaptığını düşünmeye ve hayatı birebir deneyimleyerek değil, sadece “gibi”lerle yaşamaya ve açıklamaya başlaması olarak kendisini ortaya koymaktadır.

Aslında sahte olan hayatların gerçek “gibi” kabul edilmeye başlandığı modern dönemde ve günümüzün “gibi”ler dünyasında, bir futbol takımının ya da genel olarak bir takımın taraftarı olmak dahi artık bir kimlik olarak değerlendirilir hale gelmiştir. Bir takımının taraftarı olunmasının kimlik mertebesine çıkartılması ise, “ucuz kimlik kapatma” olgusu olarak ifade edilmektedir (Demir, 2009). Zira bir takımının taraftarı olmak; bireyin kişilik özellikleri, yaşam algısı, hayat tarzı vb. gibi, özde bireye ilişkin mesajlar verecek kodlar içermemektedirken, artık tüm bunların mesajını ya da kodlamalarını içermekteymiş gibi bir algı yaratılmış durumdadır.

Bir takımın taraftarı olmak; özellikle ezilen ve kimliksizleşen toplumlarda, belirli ve büyük bir takımın başarılarının, prestijinin ve kısaca kimliğinin paylaşılmasını ifade etmektedir. Bireyler bu şekilde aidiyet ihtiyaçlarını karşılamak istemekte ve bir takımın taraftarı olmaya yönelik mekânlar, ritüeller ve bir anlamda tabular, somutlaştırılmış tarzda benimsenmektedir. Bu somut aidiyet algısı ve bir takımın

tarafı olmak dolayısıyla sahip olunduğu düşünölen “yanlış kimlik”, artık takım taraftarları tarafından yaşamın tek anlamı olarak değerlendirilebilmektedir (Côté, 2002).

Kimliğin yitirilmesi ve kimliksizleşme bağlamında edinilen ucuz kimlikler; popöler şarkıların bilinmesinin değerli addedilmesi, moda olarak nitelendirilen giyim tarzlarına uygun giyinilmesi, bireyin popöler költür içerisinde ayrı bir değer atfedilen futbol, dizi / film ya da pop yıldızları ile kendisini özdeşleştirmesi ve bu yıldızların sanal cemaatlerine katılmaya ya da bu cemaatlerin içerisinde yer almaya özen gösterilmesi kapsamında değerlendirilebilmektedir (Côté, 2006).

Ucuz kimlik sahibi olmak; hiçbir çaba harcanmadan bu kimliklere sahip olunabildiği için, kimlik edinmenin en kolay yolu olarak bireyler tarafından benimsenmektedir. Zira bireyler; aidiyet ihtiyaçlarını bu sahte ve ucuz kimliklerle ya da kimliksizliklerle tatmin edebilmekte ve tatmin edebildiklerini zannetmektedirler (Côté, 1996). Ancak aidiyet duygusu ya da ihtiyaı gerçekten tatmin edilemediği için, neticesinde bireyin hem kendisinden hem de sosyal yaşamdan kopuşu gündeme gelmektedir.

Kimliksizleşme; içerisinde bulunulan sosyal yaşamın ya da toplumun öngördüğü akıntılarda sürüklenmeyi ve bu sürüklenmenin doğal bir neticesi olarak sunulan değerlerin sorgulanmamasını ve bir anlamda da sürü haline gelinmesini ifade etmektedir. Bu bağlamda artık bireyler, sorgusuz ve kimliksiz yaşamdan zevk almaya başladıklarını ve hiçbir şeyden şikâyet etmemenin mutlu yaşamı ifade ettiğini düşünür hale gelmişlerdir (Luyckx, Goossens, Soenens ve Beyers, 2006). Oysa sahip olunan kimliklerin iselleştirilebilmesi, insan olmanın bedelinin ödenebilmesi, yaşamın daha anlamlı kılınabilmesi, kimliksizleşme/kimliksizleştirme rejiminden uzaklaşılabilmesi ve kimlik kaosundan uzaklaşılabilmesi için, sorgulamada bulunulması ve bilakis şikâyetlerin dile getirilmesi ya da paylaşılması gerekmektedir.

Kimliksizleşme sisteminin sömürüsü, bireyin sorgusuz teslim olmasını öngörmektedir. Bu durum, bireylerin hem “ben” hem de “biz” olarak kendisini ortaya koymasını engellemeye yönelik bir durumdur. Bundan dolayı da herkes artık çok daha fazla birbirine benzemeye ve sadece birilerinden taraf olarak, diğerlerini dışarıda bırakmaya ya da eleştirmeye başlamış durumdadır. Sonuç

olarak da kimliklerini yitirmeleri sağlanarak etkisizleştirilen ve kimliksizleştirilen bireyler, sisteme ayak uydurarak hissizleşmektedirler.

1.3.4. Kimlik ve Holiganizm İlişkisi

Yüksel, Doğan, Moralı ve Acar'ın 1998 yılında yaptıkları çalışmaya göre günümüzde seyircilerin davranışları, kişilik özellikleri bir tartışma konusu haline almıştır. Son yıllarda tribünler sorun alanı haline gelmiş, taraftarların ve seyircilerin davranışlarında beklenmedik farklılıklar olmuştur. Futbol seyircilerinin ve taraftarlarının psikolojik ve sosyal gerekçelerle ortaya çıktığı söylenebilir. Taraftarların bazı zamanlar kendi özel hayatlarındaki beklentilerini, tutumlarını ve umutlarını, destekledikleri futbol takımlarının başarıları ile doyurduğu belirlenmiştir.

Cieslik ve Verkuyten (2006), kendilerini holigan olarak belirten kişilerin kimliklerini devam ettirmek için, yalnızca kendi grup kurallarına uyarak farklı diğer gruplara karşı duyarsızlaştıkları gözlenmiştir. Holigan kişiler, destekledikleri takımı veya ait oldukları grubun bütün değer ve normlarını kayıtsız şartsız bir şekilde kabul ederler, takımları adına yaptıkları davranışın ve karar süreçlerinin yanlış olduğundan şüphe etmezler, farklı grupların değerlerini küçümsemekte ve başka grupların üyelerine sabırsız ve tahammülsüz yaklaşmaya başlarlar (Cieslik ve Verkuyten, 2006).

1.4. HOLİGANİZM İLE İLGİLİ DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER

Türksoy, Çiçek ve Bayansalduz (2003), Türkiye'de üç büyükler olarak bilinen Fenerbahçe Spor Kulübü, Galatasaray A.Ş ve Beşiktaş Jimnastik Kulübü futbol taraftarları ile sosyokültürel, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve yaşanan şehir gibi değişkenler ile futbolda şiddete bakışlarını belirlemek ve tespit etmek amacıyla bir çalışma yapmışlardır.

Türksoy, Çiçek ve Bayansalduz'un (2003), araştırmasına katılan taraftarların meslekleri incelendiği zaman taraftarların çoğunluğunu (%34,7) öğrenciler oluşturmaktadır. Taraftarlar arasında çalışmayanların oranı ise %4,7'dir.

Üç büyükler şeklinde isimlendirilen kulüplerin taraftarlarının eğitim seviyeleri incelendiğinde araştırmaya katılanların en yüksek lise (%36,5) ve üniversite (%33,2) mezunlarının olduğu ve az da olsa Lisansüstü veya doktora (%2,7) yapmış taraftar olduğu görülmektedir. Çıkan sonuçlar incelendiğinde futbol taraftarının holiganlara göre eğitim düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. (Türksoy, Çiçek ve Bayansalduz, 2003)

Koruç'un 2005 yılında holiganlar üzerinde tamamlandığı çalışmada taraftarların %48.10'unun ortaokul mezunu olduğu ve üniversite eğitimi olan kişilerin oranının %11.17 olduğu ortaya çıkmıştır.

Taraftarların %90'ı televizyonda destekledikleri takımların maçlarını izlemekten zevk aldıklarını, %71'inin futbol maçı dışında da farklı spor karşılaşmaları izledikleri anlaşılmıştır. Taraftarlıkta takıma bağlılık sadece futbolla sınırlı değildir. Kurtiç'in (2006) araştırmasında taraftarların % 80,5'i futbol dışında farklı spor faaliyetlerini izlediklerini söylemişlerdir. Holiganların ise, futbol maçı dışında farklı spor karşılaşmalarını izlememeyi tercih ettiği belirlenmiştir.

1.5. ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ

Araştırmanın amacı: Öz – farkındalık, bireysel kimlik ve toplumsal kimliğin, holiganizm üzerine olan etkisinin incelenmesidir.

H1: Kadınlarda, erkeklere göre holigan davranış düşüktür.

H2: Evlilerde, bekarlara göre holigan davranış düşüktür.

H3: Eğitim düzeyi arttıkça, holigan davranış düşer.

H4: Çalışanlarda, çalışmayanlara göre holigan davranış düşüktür.

H5: Gelir düzeyi arttıkça, holigan davranış düşer.

H6: Yaş düzeyi arttıkça holigan davranış düşer.

H7: Bireysel Kimlik düzeyi arttıkça holigan davranış azalır.

H8: Toplumsal Kimlik düzeyi arttıkça holigan davranış artar.

H9: Öz – farkındalık arttıkça holigan davranış azalır.

H10: Holigan davranışını açıklamakta öz-farkındalık, bireysel kimlik, toplumsal kimlik ve bazı demografik değişkenlerin birlikte etkisi ve etkinin büyüklüğü nedir?

BÖLÜM 2

YÖNTEM

2.1. KATILIMCILAR

Araştırmanın örneklemini Facebook'ta bulunan taraftar ve futbol gruplarına üye olan bireylerden oluşmaktadır. Google formları ile oluşturulan bir ankete yanıt veren toplam katılımcı sayısı 609'dur. Katılımcıların 279'si (%45,81) kadın, 330'u (%54,19) erkektir. Katılımcıların yaş ortalaması 31.37 (SS:10.65), min:17 max:78 dir. Katılımcılar, Lise (%11,3), Ön-Lisans(%5,9), Lisans(%63,5) ve Yüksek Lisans(%19,2) eğitimi alan veya devam eden bireylerden oluşmaktadır. Örneklem ile ilgili diğer demografik ve kişisel özellikler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik ve Kişisel Özellikleri

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Erkek	330	54,2
Kadın	279	45,8
Medeni Durum	Sayı	Yüzde
Bekar	360	59,1
Evli	249	40,9
Eğitim	Sayı	Yüzde
Lise	69	11,3
Ön lisans	36	5,9
Lisans	387	63,5
Lisansüstü	117	19,2
İş	Sayı	Yüzde
Çalışan	390	64
Çalışmayan	219	36
Gelir	Sayı	Yüzde
5000 altı	372	61,1
5000 – 10000	183	30
10000 üstü	54	8,9
Lakap	Sayı	Yüzde
Evet	219	36
Hayır	390	64
Terapi İsteği / Geçmiş	Sayı	Yüzde
Evet	289	47,5
Hayır	315	52,5
Güne Yansıtma	Sayı	Yüzde
Evet	220	36,1
Hayır	384	63,1
Tuttuğu Takım	Sayı	Yüzde
Beşiktaş	117	19,2
Fenerbahçe	186	30,5
Galatasaray	224	36,8
Trabzonspor	33	5,4
Diğer	44	7,2

2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada, katılımcıların öz-farkındalık, bireysel kimlik, toplumsal kimlik ve holigan davranışlarını belirlemek amacıyla, Futbol Taraftarı Fanatiklik ölçeği, Kimlik ölçeği ve Bilinçli Farkındalık ölçeği kullanılmıştır. Ayrıca katılımcıların demografik ve bazı kişisel bilgileri Kişisel Bilgi Formu ile alınmıştır.

2.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Bireylerin kişisel bilgilerini belirlemek için kişilere yaş, cinsiyet, medeni durumu, eğitim durumu, iş, gelir, şehir, lakap, Terapi isteği/geçmişi, güne yansıtma ve destekledikleri futbol takımları ile ilgili sorular sorulmuştur (bkz. Ek 1).

2.2.2. Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği

Futbol Taraftarı Fanatikliği Ölçeği, Türkiye de futbol izleyicilerinin taraftarlıkla ilgili tutumlarını inceleyen bir ölçektir. Futbol Taraftarı Fanatikliği Ölçeği (FTFÖ) Taşmektepligil, Çankaya ve Tunç tarafından 2015 yılında geliştirilmiştir. Futbol Taraftarı Fanatikliği Ölçeği toplam 13 maddeden oluşmaktadır. Soruların cevaplanmasında 5li Likert tipi ölçek kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesi için iç tutarlılık analizi yapılmış, Cronbach alfa kat sayısı .87 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin geçerlilik çalışması için açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analiz çalışması yapılmıştır. Araştırmada ölçeğin ilk 8 sorusu taraftarların “şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimini” diğer 5 madde ise “kurumsal aidiyet” düşüncesi ile ilgili tutumlarını göstermektedir. Geçerlilik ve güvenilirlik çalışma sonuçlarına göre FTFÖ geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu belirlenmiştir. Katılımcılar, 13 maddeden aldıkları toplam puan 13-21 aralığında ise “fanatik”, 22-30 aralığında “takım taraftarı”, 31-52 puan aralığında ise “futbolsever” olarak isimlendirilmiştir (bkz. Ek 2).

2.2.3. Kimlik Ölçeği

Kimlik ölçeği Cheek ve Tropp tarafından (1995) geliştirilmiştir. Bu ölçeğin Türkçe uyarlanması (Coşkun 2004) tarafından gerçekleştirilmiş olup 35 maddelik 5’li likert tipinde bir ölçektir. “Benim Kim Olduğum İçin Önemli Değil (1)”, “Benim Kim Olduğum İçin Nadiren Önemli (2)”, “Benim Kim Olduğum İçin Genellikle Önemli (3)”, “Benim Kim Olduğum İçin Çok Önemli (4)” ile “Benim Kim Olduğum İçin Her Zaman Çok Önemli (5)”. Ölçek 3 alt boyuttan (kişisel, sosyal ve kolektif kimlik) oluşmaktadır. Tüm ölçekten alınan en küçük puan 25, en yüksek puan ise 125’tir. Ölçekte ters sorular bulunmamaktadır. Güvenilirlik için yapılan araştırmalar, ölçeğin iç tutarlılık katsayılarının yüksek (Cronbach alfa katsayısı .70 ile .80 arasında) olduğunu göstermektedir (Berzonsky, 1994; Cheek ve arkadaşları, 1994; Coşkun, 2000; Tropp, 1992). Kimlik ölçeği; kişisel kimlik için 10 madde, sosyal kimlik için 7 madde ve kolektif kimlik için 8 maddede oluşan, toplamda ise 35 olan bir ölçektir. Ölçeğin 10 maddesi alt boyut hesaplamalarına katılmamaktadır. Kişisel kimlik alt ölçeği maddeleri 2, 5, 8, 11, 14, 17, 19, 21, 24 ve 28, sosyal kimlik alt ölçeği maddeleri 3, 6, 9, 12, 15, 22 ve 25, kolektif kimlik alt ölçeği maddeleri ise 4, 7, 10, 13, 23, 26, 31 ve 33 olarak bildirilmiştir. (bkz. Ek 3).

2.2.4. Bilinçli – Farkındalık Ölçeği

Bilinçli–Farkındalık Ölçeği Brown ve Ryan (2003) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Özyeşil, Arslan, Kesici ve Deniz (2011) tarafından yapılmıştır. Bilinçli farkındalık ölçeği (BİFÖ) toplam 15 maddeden oluşmaktadır. BİFÖ 6’lı derecelendirme olup tek boyutlu bir ölçektir. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .80 ve test-tekrar test korelasyon katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır. BİFÖ için yapılan güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları, ölçeğin yüksek düzeyde geçerli ve güvenilir olduğunu göstermektedir (bkz. Ek 4).

2.3. İŞLEM

Facebook Türk futbol taraftar gruplarından toplamda 609 katılımcıya ulaşılmıştır. Katılımcılar, Google formları sayfasında oluşturulan anketi yanıtlamışlardır. Katılımcılar, 11 soruluk demografi bilgisinin ardından, sırası ile Futbol Taraftarı

Fanatikliği Ölçeği, Bilinçli Farkındalık Ölçeği ve Kimlik Ölçeğini yapmışlardır. Futbol Taraftarı Fanatikliği Ölçeği, futbol taraftarlarının fanatiklik ve tuttukları takımlara olan aidiyet davranışlarını ve tutumlarını ölçek amacıyla yapılmıştır. Kimlik Ölçeği ile, katılımcıların bireysel kimlik, sosyal kimlik ve kolektif kimlik modellerini değerlendirerek, kimlik özellikleri ile taraftarlık tutumlarının ilişkisini öğrenmek amaçlanmıştır. Bilinçli Farkındalık Ölçeği, taraftarların, takımlarına olan bağlılıkları ve günlük hayattaki davranışlarının farkında olup olmadıklarını öğrenmek amacıyla kullanılmıştır. 609 katılımcı tüm anketleri sırası ile doldurmuştur.

2.4. VERİ ANALİZİ

Ölçeklerden elde edilen sürekli verilerin normal dağılıma uygunluğu Shapiro wilk testi ile test edilmiş, normal dağılıma sahip verilerin 2 bağımsız grupta karşılaştırılmasında Student t-testi kullanılmıştır. Kategorik ölçüm düzeyindeki değişkenlerin birbiri ile ilişkileri Ki-kare ile test edilmiştir. Bağımlı değişkenin bağımsız değişkenler ile yordanması modellenmesinde Lojistik Regresyon Analizi kullanılmıştır. Sayısal değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon katsayısı ile test edilmiştir. Güvenilirliğin test edilmesi amacı ile Cronbach alfa katsayıları hesaplanmıştır. İstatistiksel analizler için SPSS Windows version 24.0 paket programı kullanılmış ve $P < 0.05$ istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

BÖLÜM 3

BULGULAR

3.1. GENEL TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER

Çalışmada kullanılan, Futbol Taraftarlığı Fanatikliği Ölçeği, Kimlik Ölçeği ve Bilinçli Farkındalık Ölçeklerine ilişkin tanımlayıcı bulgular Tablo 2’de, Ölçek puanları arasındaki korelasyonlar Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 2. Ölçek Puanlarına Ait Tanımlayıcı İstatistikler ve Cronbach Alfa Değerleri

Ölçek	N	Min	Max	Ortalama	Std. Sapma	Cronbach alfa
Tpuan	609	1,00	4,00	0,29	0,21	0,976
Kkisisel	609	1,70	5,00	3,99	0,67	0,847
Ksosyal	609	1,00	5,00	3,19	0,86	0,820
Kkolektif	609	1,13	5,00	3,41	0,85	0,807
Kpuan	609	1,57	5,00	3,53	0,65	0,925
BFpuan	609	1,27	6,00	0,49	0,15	0,924

Tpuan: Futbol Taraftarlığı Fanatikliği Ölçeği puanı

Kkisisel: Kişiliğe göre Kimlik Ölçeği puanı

Ksosyal: Sosyal kimliğe göre Kimlik Ölçeği puanı

Kkolektif: Kolektif kimliğe göre Kimlik Ölçeği puanı

Kpuan: Kimlik Ölçeği puanı.

BFpuan: Bilinçli Farkındalık Ölçeği puanı

Ölçekler için hesaplanan Cronbach Alfa değerleri 0,80 değerinin üzerinde olduğu gözlenmiştir. Bahsi geçen ölçeklerin güvenilirliklerinin yüksek düzeyde olduğu görülmüştür.

Tablo 3. Ölçek Puanları Arasındaki Korelasyonlar

	BFPUAN	KPUAN	Kkisisel	Ksosyal	Kkolektif	
TPUAN	r	0,655*	0,356*	-0,039	0,311*	0,317*
BFPUAN	r		0,309*	0,004	0,305*	0,303*
KPUAN	r			0,663*	0,840*	0,873*
Kkisisel	r				0,393*	0,427*
Ksosyal	r					0,668*

r: Pearson korelasyon katsayısı, n: kişi sayısı

* Korelasyon katsayısı 0,05 düzeyinde anlamlı

TPuan ölçeği ile BFPuan ölçeği arasında pozitif yönde güçlü bir anlamlı korelasyon saptanmıştır ($r=0,655$, $P=0,001$). TPuan ölçeği ile KPUan ölçeği arasında pozitif yönde orta şiddet bir anlamlı korelasyon saptanmıştır ($r=0,356$,

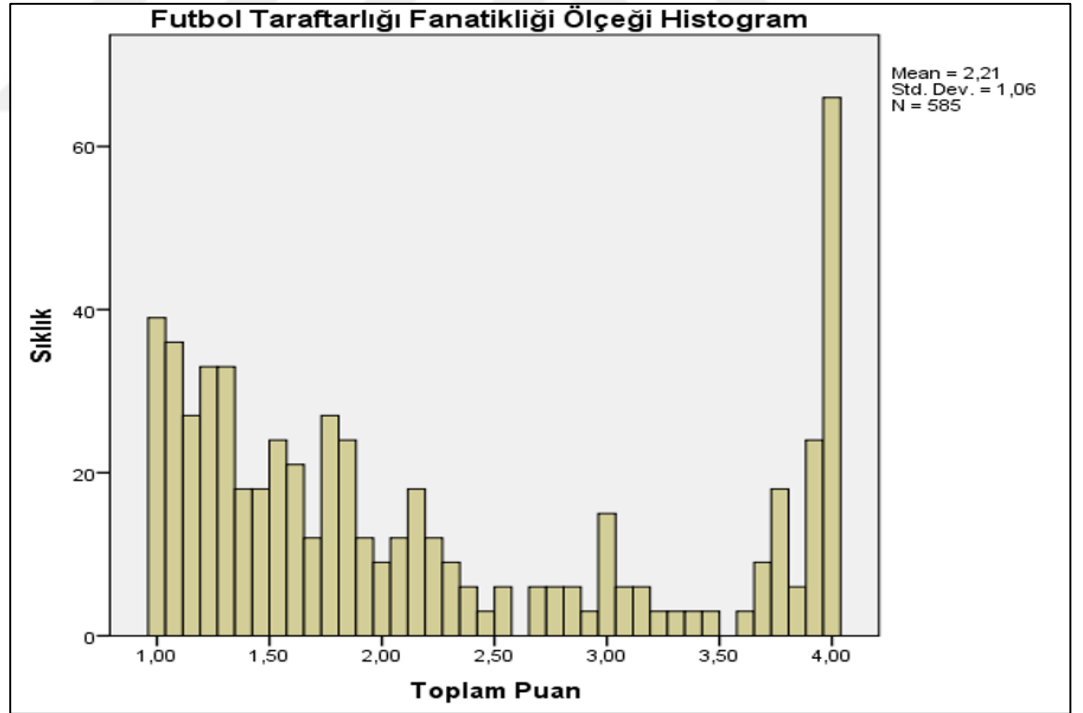
P=0,001). TPuan ölçeği ile Ksosyal ölçeği arasında pozitif yönde orta şiddet bir anlamlı korelasyon saptanmıştır ($r=0,317$, $P=0,001$).

3.2. YORUMLAYICI İSTATİSTİKLER

3.2.1. Futbol Taraftarı Fanatikliği Ölçeğinden Alınan Puanların Dağılım Özellikleri

Bağımlı değişken olan Futbol Taraftarlığı Ölçeğinden alınan puanların dağılımına bakıldığında değerlerin dikotomus özellik taşıdığı gözlemlendi Şekil 3.1

Kuvvetle katılıyorum ve kuvvetle katılmıyorum yanıtlarının polarize olduğu ve ara değerlendirmelerin frekanslarının düşük olduğu gözlemlendi. Bu nedenle bu değişkenin sürekli değişken olarak değil, ikili kategorik (dikotomus) değişken olarak kullanılmasına karar verildi. Yüksek ve düşük puanları ayırt edecek olan eşik değeri olarak dağılımın medyanı belirlendi.

Şekil 1. Futbol Taraftarlığı Fanatikliği Ölçeği

3.2.2. Demografik Özellikler İle Holiganizm İlişkisi

Kategorik yordayıcı demografik ve kişisel değişkenler ile holiganizm arası ilişkilere bakmak için ki-kare testi uygulandı. Cinsiyet, medeni durum, eğitim, gelir durumu, çalışma durumu, lakap sahibi olma, terapi geçmişi/talebi ve gündelik yaşama etki değişkenleri ile holiganizm boyutunda yüksek yada düşük olma arasındaki ilişkiler Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Holiganizm boyutları ile demografik ve kişisel özelliklerin karşılaştırılması

		Düşük Holiganizm		Yüksek Holiganizm	
		Sayı	%	Sayı	%
Cinsiyet	Kadın	255	65,4	12	6,3
	Erkek	135	34,6	180	93,8
$x^2= 181,19$ P=0,001*					
Medeni Durumunuz	Evli	207	53,1	42	21,9
	Bekar	183	46,9	150	78,1
$x^2= 51,169$ P=0,001*					
Eğitim Durumu	Lise	39	10,0	24	12,5
	Önlisans	21	5,4	12	6,3
	Lisans	237	60,8	138	71,9
	Lisans Üstü	93	23,8	18	9,4
$x^2= 17,503$ P=0,001*					
Çalışma Durumu	Çalışmıyorum	147	37,7	63	32,8
	Çalışıyorum	243	62,3	129	67,2
$x^2= 1,328$ P=0,249					
Gelir Durumu	5000 altı	240	61,5	114	59,4
	5000 - 10000	123	31,5	54	28,1
	10000 üstü	27	6,9	24	12,5
$x^2= 5,158$ P=0,076					
Lakap	Hayır	336	86,2	42	21,9
	Evet	54	13,8	150	78,1
$x^2= 233,509$ P=0,001*					
Terapi Geçmişi	Hayır	246	63,1	57	29,7
	Evet	144	36,9	135	70,3
$x^2= 57,472$ P=0,001*					
Güne Yansıtma	Hayır	348	89,2	27	14,1
	Evet	42	10,8	165	85,9
$x^2= 317,217$ P=0,001*					
Takım	Beşiktaş	81	20,8	33	17,2
	Fenerbahçe	120	30,8	63	32,8
	Galatasaray	142	36,4	66	34,4
	Trabzonspor	9	2,3	24	12,5
	Diğer	38	9,7	6	3,1
$x^2= 31,190$ P=0,001*					

*(P<0,05), test: Ki-Kare testi.

Cinsiyet ile holiganizm arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir ilişkiye rastlanmıştır (P=0,001). Yüksek holiganizm grubunda erkekler kadınlara göre (%93,8 vs %6,3) daha fazla yer almakta iken, düşük holiganizm grubunda kadınlar erkeklere göre daha fazla (%65,4 vs %34,6) yer almaktadır.

Medeni durum ile holiganizm arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir ilişkiye rastlanmıştır (P=0,001). Yüksek holiganizm grubunda bekarlar evlilere göre (%78,1 vs %21,9) daha fazla yer almakta iken, düşük holiganizm grubunda evliler bekarlara göre daha fazla (%53,1 vs %46,9) yer almaktadır.

Eğitim durumu ile holiganizm arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir ilişkiye rastlanmıştır (P=0,001). Holiganizm yüksek ve düşük düzey görülme oranlarının Lisans (%60,8 vs %71,9) Lise (%10,8 vs %12,5) ve Ön lisansta (%5,4 vs %6,3) yaklaşık benzer oranlarda olmasına karşın Lisans üstü olanlarda (%23,8 vs %9,4) yüksek holiganizm görülme sıklığının düşük holiganizme göre daha yüksek düzeyde olduğu gözlenmiştir.

Lakap ile holiganizm arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir ilişkiye rastlanmıştır (P=0,001). Yüksek holiganizm grubunda Lakabı olanlar olmayanlara göre (%78,1 vs %21,9) daha fazla yer almakta iken, düşük holiganizm grubunda lakabı olmayanlar olanlara göre daha fazla (%86,2 vs %13,8) yer almaktadır.

Terapi Geçmişi ile holiganizm arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir ilişkiye rastlanmıştır (P=0,001). Yüksek holiganizm grubunda Terapi geçmişi olanların olmayanlara göre (%70,3 vs %29,7) daha fazla yer almakta iken, düşük holiganizm grubunda terapi geçmişi olmayanların olanlara göre daha fazla (%63,1 vs %36,9) yer almaktadır.

Güne Yansıtma ile holiganizm arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir ilişkiye rastlanmıştır (P=0,001). Yüksek holiganizm grubunda güne yansıtanların güne yansıtmayanlara göre (%86,9 vs %14,1) daha fazla yer almakta iken, düşük holiganizm grubunda güne yansıtmayanların güne yansıtanlara göre daha fazla (%89,2 vs %10,8) yer almaktadır.

Takım ile holiganizm arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir ilişkiye rastlanmıştır (P=0,001). Üç büyük takım taraftarlarında düşük ve yüksek

holiganizm benzer oranlarda gözlenirken Trabzonspor taraftarlarında yüksek holiganizmin daha fazla oranda gözlenmesi (%.2.3 vs %.12.5) söz konusudur.

3.2.3. Sürekli Değişkenler İle Holiganizm İlişkisi

Sürekli değişkenler ile holiganizm arası ilişkilere bakmak için t-testi uygulandı. Yaş, Bilinçli farkındalık, kimlik, kişisel kimlik, sosyal kimlik, kolektif kimlik değişkenleri ile holiganizm boyutunda yüksek ya da düşük olma arasındaki ilişkiler Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Holiganizm Boyutları İle Diğer Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler	Düşük Holiganizm (n=389)	Yüksek Holiganizm (n=192)	t	P
<i>Yaş</i>	33,21 ± 10,57	28,44 ± 10,5	5,141	0,001*
<i>BFPUAN</i>	2,78 ± 0,81	4,15 ± 0,96	-16,723	0,001*
<i>KPUAN</i>	3,4 ± 0,64	3,8 ± 0,59	-7,255	0,001*
<i>Kkisisel</i>	4,03 ± 0,68	3,91 ± 0,63	2,005	0,045*
<i>Ksosyal</i>	3,04 ± 0,81	3,53 ± 0,84	-6,736	0,001*
<i>Kkolektif</i>	3,26 ± 0,88	3,74 ± 0,68	-7,086	0,001*

*(P<0,05), test: Student t testi

Düşük holiganizme sahip kişilerin yaş ortalamalarının (33,21 ± 10,57), yüksek holiganizme sahip kişilerin yaş ortalamalarından (28,44 ± 10,55) yüksek seyrettiği gözlemlendi (P=0,001). Bu bulgu ile Hipotez 6 doğrulandı.

Düşük holiganizme sahip kişilerin Bilinçli Farkındalık puan ortalamasının (2,78 ± 0,81), yüksek holiganizme sahip kişilerin Bilinçli Farkındalık puan ortalamasından (4,15 ± 0,96) düşük seyrettiği gözlemlendi (P=0,001). Hipotez 9 doğrulanamadı.

Düşük holiganizme sahip kişilerin Kişisel Kimlik Puan ortalamalarının (4,03 ± 0,68), yüksek holiganizme sahip kişilerin Kişisel Kimlik Puan ortalamalarından (3,91 ± 0,63) yüksek seyrettiği gözlemlendi (P=0,045). Hipotez 7 doğrulandı

Düşük holiganizme sahip Sosyal Kimlik Puan ortalamalarının (3,04 ± 0,81), yüksek holiganizme sahip kişilerin Sosyal Kimlik Puan ortalamalarından (3,53 ± 0,84) düşük seyrettiği gözlemlendi (P=0,001). Hipotez 8 doğrulandı

Düşük holiganizme sahip kişilerin Kolektif kimlik puan ortalamalarının (3,26 ± 0,88), yüksek holiganizme sahip kişilerin Kolektif kimlik puan ortalamalarından (3,74 ± 0,68) düşük seyrettiği gözlemlendi (P=0,001). Hipotezimiz yoktu

3.2.4. Yordayıcı Değişkenler İle Holiganizm Arası İlişki İçin Lojistik Regresyon Analizi

Yordayıcı değişkenler ile holiganizm arası ilişkilere bakmak için regresyon analizi uygulandı. Tek yönlü analizlerde holiganizmi yüksek ve düşük gruplarda anlamlı farklılık gözlenen değişkenler olan, bilinçli farkındalık puanı, kişisel kimlik, sosyal kimlik, kolektif kimlik puanları, medeni durum, cinsiyet, lakap, güne yansıtma, yaş ve terapi alma geçmişi değişkenlerinin bir arada etkisinin değerlendirildiği lojistik regresyon analizi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Lojistik Regresyon Analizi

	B	P	Odds Oranı	Odds Oranı (%95 GA)	
				Alt Sınır	Üst Sınır
Sabit	-0,341	0,836	0,711		
BFPUAN	1,134	0,001*	3,108	1,898	5,090
Kkisisel	-0,984	0,008*	0,374	0,181	0,771
Ksosyal	0,446	0,196	1,562	0,794	3,070
Kkolektif	0,405	0,242	1,499	0,760	2,957
Medeni(1)	-0,159	0,803	0,853	0,245	2,975
Cinsiyet(1)	3,727	0,001*	41,566	12,345	65,246
Lakap(1)	-0,694	0,143	0,499	0,197	1,266
Güne Yansıtma(1)	3,010	0,001*	20,284	8,197	50,001
Yaş	0,021	0,332	1,021	0,979	1,065
Terapi(1)	1,616	0,001*	5,032	1,976	12,806

*Wald testi P<0,05, B katsayıları Lojistik regresyondan elde edilmiştir

Lojistik regresyon analizinde olası yordayıcı değişkenler bir arada değerlendirildiğinde tek yönlü analizlerde anlamlı bulunan Ksosyal, Kkolektif, Medeni durum, Lakap ve yaş değişkenlerinin holiganizm üzerine olan etkisi ortadan kalktı. Lojistik regresyon sonucu holiganizmi etkileyen yordayıcı değişkenlerin BFpuan, Kkisisel, Cinsiyet, güne yansıtma ve terapi geçmişi değişkenleri olduğunu söyleyebiliriz. Bu değişkenlerin etki büyüklüğü odds oranları ile yorumlanabilmektedir.

Bilinçli farkındalık ölçeğinden alınan puanların (BFpuan) Holiganizmi yükseltmede anlamlı bir değişken olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuçlara göre BF

puanının bir birim yükselmesi yüksek holiganizm riskini 3,108 kat arttırmaktadır. Ancak bu anlamlı bulgu hipotezimiz ile çelişmektedir.

Kişisel kimlik ölçeğinden alınan puanların Holiganizimde anlamlı bir değişken olduğu gözlenmiştir. Bu sonuçlara göre kişisel gelişim puanının bir birim yükselmesi yüksek holiganizm riskini 0.37 kat azaltmaktadır.

Cinsiyet değişkeninin Holiganizimi yükseltmesinde anlamlı bir değişken olduğu gözlenmiştir. Erkeklerin yüksek holiganizm riskinin kadınlara oranla 41,56 kat daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Güne yansıtma değişkeninin Holiganizimi yükseltmesinde anlamlı bir değişken olduğu gözlenmiştir. Güne yansıtanların yüksek holiganizm riskinin yansıtmayanlara oranla 20,28 kat daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Terapi değişkeninin Holiganizimi yükseltmesinde anlamlı bir değişken olduğu gözlenmiştir. Terapi görenlerin yüksek holiganizm riskinin görmeyenlere oranla 5,03 kat daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Sosyal ve kolektif Kimlik ölçekleri, Medeni durum, Lakap ve yaş değişkenlerinin holiganizim üzerinde logistik regresyon modelinde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir etkisine rastlanmamıştır ($P>0,05$).

BÖLÜM 4

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapılan bu tez çalışmasının amacı, öz – farkındalık, bireysel kimlik ve toplumsal kimliğin holiganizm ile ilişkisinin incelenmesidir. Bireylerin Futbol Taraftarlığı Fanatikliği ölçeği puanları ile kimlik ölçekleri, bilinçli farkındalık düzeyleri ve çeşitli demografik ve kişisel değişkenlerle (Yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, çalışma durumu, gelir, yaşanılan şehir, lakap, ruhsal yardım talebi isteği, maç sonuçlarının gündelik hayata olan etkisi ve desteklenen futbol takımı) ilişkisinin incelenmesidir. Öncelikle tezin başlığında yer alan üç ana değişken (öz farkındalık, bireysel kimlik ve sosyal kimlik) ile holiganizm arası ilişkilere ilişkin sonuçlarımız tartışılacaktır. Daha sonra da diğer demografik ve kişisel değişkenleri ile taraftar fanatizmi arası ilişkilere ilişkin bulgularımıza literatür ışığında değinilecektir.

Cieslik ve Verkuyten (2006), holigan olduğunu ifade eden kişilerin kimliklerini koruyabilmek için, sadece kendi grup kurallarına motive olarak farklı tüm gruplara veya topluluklara karşı duyarsızlaştıklarını gözlemiştir. Holigan kişiler, takımın ve ait oldukları grubun bütün değer ve normlarını eleştirmeden ve kayıtsız şartsız bir şekilde kabul ederler, takımları adına her davranışın ve kararın doğru olduğundan şüphe etmezler, farklı grupların değer yargılarını küçümser ve başka grupların üyelerine tahammülsüz yaklaşıma başlarlar (Cieslik ve Verkuyten, 2006).

Araştırmada öz-farkındalık ile holigan davranışlar arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Bilinçli farkındalık ölçeğinden alınan puanlar, Holiganizimi yükseltmede anlamlı bir değişkendir. Bilinçli Farkındalık puanının bir birim yükselmesi yüksek holiganizm riskini 3,108 kat arttırmaktadır. Bu sonuçlara göre *H9: Öz – farkındalık arttıkça holigan davranış azalır*, hipotezi doğrulanmamıştır.

Literatür araştırmasında öz-farkındalık ile holigan davranış arasında birçok çalışma bulunmuş (Van Hiel, Hautman, Cornelis, ve De Clercq, 2007) ve bunlar çalışmamıza eklenmiştir. Holiganizm ve öz farkındalık üzerine daha önce yapılmış bulunan pek çok araştırma Öz – farkındalığın düşmesi durumunda holigan davranışın ortaya çıkmasının daha kolay gözlemlendiği sonucuna

ulaşmıştır. Sonuç olarak, öz- farkındalığı yüksek olan kişilerin belirli saldırgan davranışı gösterme eğilimleri azalabilmesiyle beraber aynı zamanda tam tersi olarak öz – farkındalığı düşük olan kişilerin saldırgan içerikli davranışlar gösterme durumları artabilir (Van Hiel, Hautman, Cornelis, ve De Clercq, 2007). Ancak hipotezlerimiz arasında yer alan öz – farkındalık arttıkça holigan davranış azalır beklentimiz çalışmamızda doğrulanmamıştır. Bu durumun açıklaması olarak, çalışmada kullandığımız Futbol Taraftarı Fanatlık Ölçeği'nin literatürdeki holiganizm ölçeklerinden farklı davrandığı ve holiganizm ve öz-farkındalık ilişkisi yerine fanatiklik ve öz-farkındalık ilişkisini gösterdiği, bunun da hipotezlerimizi kurarken yararlandığımız literatürde gözlenen sonuçlardan farklı sonuç elde etmemize katkısı olduğu düşünülmektedir.

Çalışmamızda bireysel kimlik ile holigan davranış arasında negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. Kişisel kimlik ölçeğinden alınan puanlar, Holiganizm düzeyi üzerinde anlamlı bir değişkendir. Kişisel gelişim puanının bir birim yükselmesi yüksek holiganizm riskini 0,37 kat azaltmaktadır. Bu sonuçlara göre *H7: Bireysel Kimlik düzeyi arttıkça holigan davranış azalır* hipotezi doğrulanmıştır ve literatür ile uyumludur. Küreselleşme, kişilerin kalıp yaşamlardan birini seçmeye zorlamakta ve kaçınılmaz olarak bireysel kimlik inşası sürecinde özgün olabilmeyi neredeyse imkansız kılmaktadır. Bu durumda insana düşen görev ise, bireysel kimliğinin özgür olmasının değerini anlaması ve gündelik hayatta ortaya koymaya çalışması olmalıdır (Giddens, 2010). Bireysel kimlik, kişinin kendisini dış dünyada ifade etmesine yardımcı olmaktadır. Bu anlamda birey; bireysel kimliğinden yola çıkarak ve farklılıklarını göstererek kendisini tanımlamakta ve “öteki” olarak nitelendirdiği diğer bireylerden farklı nitelikler içeren kimliği ile kendisini gerçekleştirebilmektedir (Schwartz ve arkadaşları, 2011). Çalışmamızda elde ettiğimiz sonuç da bireysel kimliğin geliştiği oranda şiddet eğilimi ve futbol fanatıklığı açısından koruyucu olduğunu doğrulamaktadır.

Çalışmamızda toplumsal kimlik ile holigan davranış arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Yüksek holiganizm grubundaki taraftarların sosyal kimlik puanları düşük holiganizm grubundakilerden yüksek bulunmuştur. Aynı şekilde düşük holiganizme sahip kişilerin Kolektif kimlik puan ortalamalarının ($3,26 \pm 0,88$), yüksek holiganizme sahip kişilerin Kolektif kimlik puan ortalamalarından ($3,74 \pm 0,68$) düşük seyrettiği tespit edilmiştir. O halde kişilerin sosyal kimlik ve

kolektif kimlik puanları arttıkça holiganizm düzeyleri de artmaktadır. Bu sonuçlara göre *H8: Toplumsal Kimlik düzeyi arttıkça holigan davranış artar* hipotezi doğrulanmıştır. Toplam kimlik ortalama puanlarına bakıldığında; düşük holiganizme sahip kişilerin Kimlik Toplam Puan ortalamalarının ($3,4 \pm 0,64$), yüksek holiganizme sahip kişilerin Kimlik Puan ortalamalarından ($3,8 \pm 0,59$) düşük seyrettiği saptanmıştır. Toplam kimlik puanını; sosyal kimlik ve kolektif kimlik puan ortalamalarının yükselttiği düşünülmektedir.

Bu bulgular hipotezlerimizle ve literatür ile uyumludur. Ancak çalışmamızın çok değişkenli analizi olan lojistik regresyon analizinde sosyal kimlik ile holiganizm arası ilişkinin anlamlılığını kaybettiği gözlenmiştir. Bu durumun açıklaması olarak aynı anda denkleme giren ve anlamlı etkisi tespit edilen diğer yordayıcı değişkenlerin sosyal kimlik değişkeninin etkisini zayıflattığı şeklinde olabilir. Kimlik özellikleriyle holiganizm arası ilişkilere bakan diğer araştırmalarda da bazı demografik ve kişisel değişkenlerin göz ardı edilmemesi ve bağımlı değişken üzerine olan etkilerinin kontrol altına alınması gerektiği sonucuna varabiliriz. Bizim çalışmamızda ortaya çıkan bu diğer değişkenler, cinsiyet, güne yansıtma ve terapi geçmişi değişkenleridir. Bu sonucumuz farklı yordayıcı değişkenlerin holiganizm üzerine etkisini ele alan literatür ile uyumludur (Türksoy, Çiçek, ve Bayansalduz (2003).

Holigan davranışlar yaş, eğitim düzeyi, medeni durum gibi demografik değişkenlerden de etkilenmektedir. Araştırmada cinsiyetin holigan davranışlara etki ettiği tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan 279 kadından yalnızca 12 tanesi yüksek holigan davranışlar göstermekteyken, 330 erkekten 135'i düşük, 185'i yüksek holigan davranış göstermektedir. Yordayıcı değişkenler ile holiganizm arasındaki ilişkiyi inceleyen testlerde, erkeklerin yüksek holiganizm riskinin kadınlara oranla 41,56 kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir. *H1: Kadınlarda, erkeklere göre holigan davranış düşüktür*, hipotezi doğrulanmış ve literatür ile uyumlu bulunmuştur. Türksoy, Çiçek, ve Bayansalduz (2003) yaptıkları çalışmada Türkiye'de üç büyükler olarak bilinen Fenerbahçe Spor Kulübü, Galatasaray A.Ş ve Beşiktaş Jimnastik Kulübü futbol taraftarları ile sosyokültürel, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve yaşanan şehir gibi değişkenler ile futbolda şiddete bakışlarını belirlemek ve tespit etmek amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Anket

çalışmalarında taraftarların cinsiyet durumları incelendiğinde önemli bir kısmının (%75.1) erkek olduğu kadınların ise (%24.9) olduğu görülmüştür.

Çalışmamızda evlilerde holigan davranışa eğilimin, bekarlarda holigan davranışa eğilimden daha düşük olduğuna dair sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu bulgular hipotezimizi doğrular niteliktedir. Yaptığımız çalışmada, evli olan kişiler arasında yüksek holiganizm gösterme eğilimi olanların oranı %21.9 iken, bekar olanlarda aynı oran %78.1'dir. Bu durum, yaş demografik değişkeniyle birlikte ele alınabilir. Düşük holiganizme sahip kişilerin yaş ortalamalarının (33,21 ± 10,57), yüksek holiganizme sahip kişilerin yaş ortalamalarından (28,44 ± 10,55) yüksek seyrettiği tespit edilmiştir. O halde gençlerin holigan davranışlar gösterme eğilimleri daha yüksektir veya holigan davranışlar daha çok genç yaş gruplarınca sergilenmektedir. Holigan davranışların daha çok gençler tarafından gösterilmesi ve düşük yaşlarda evlilik oranının da düşük olması ile birlikte erkeklerin kadınlardan daha fazla holigan davranış göstermeleri ve kadınlardan daha fazla holiganizm riski taşımaları birlikte ele alındığında; bekar ve genç erkeklerin daha fazla holigan davranış gösterme eğilimi taşıdıkları söylenebilir. Araştırmada elde edilen bu bulgulara göre; *H2: Evlilerde, bekarlara göre holigan davranış düşüktür* hipotezi doğrulanmış ve kabul edilmiştir.

Çalışmamızda eğitim düzeyi ile holigan davranış arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur.

Eğitim durumu ile holiganizm arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir ilişkiye rastlanmıştır (P=0,001). Holiganizm yüksek ve düşük düzey görülme oranlarının Lisans (%60,8 vs %71.9) Lise (%10,8 vs %12.5) ve Ön lisansta (%5,4 vs %6.3) yaklaşık benzer oranlarda olmasına karşın Lisans üstü olanlarda (%23,8 vs %9.4) yüksek holiganizm görülme sıklığının düşük holiganizme göre daha yüksek düzeyde olduğu gözlenmiştir. *H3: Eğitim düzeyi arttıkça, holigan davranış düşüktür* hipotezi doğrulanmış ve kabul edilmiştir.

Bu bulgu hipotezimizi doğrular niteliktedir. Literatür araştırmasında Koruç'un 2005 yılında holiganlar için yaptığı çalışmaya göre, %48.10'unun ortaokul mezunu olduğu ve üniversite eğitimi olan kişilerin oranının %11.17 olduğu ortaya çıkmıştır. Eğitim düzeyi arttıkça holigan davranışın azalacağını gösteren bir diğer

çalışmada (Türksoy, Çiçek ve Bayansalduz, 2003), üniversite mezunu holigan davranışının düşük seviyede olduğu gözlenilmiştir.

Araştırma bulgularında gelir durumu ile çalışma durumunu ölçen demografik değişkenler ile holiganizm arasında anlamlı bir etkiye rastlanmamıştır. *H4: Çalışanlarda, çalışmayanlara göre holigan davranış düşüktür, H5: Gelir düzeyi arttıkça, holigan davranış düşer*, hipotezleri doğrulanmamıştır.

Yaptığımız çalışmada çalışan katılımcıların arasında yüksek holiganizm gösterme eğilimi olanların oranı %67.2'dir. Çalışmayanlar içinse aynı oran %32.8'dir. Zelyurt (2011), futbol taraftarlarından oluşan deneklerin daha çok gençlerden oluştuğu ve taraftarların büyük kısmının birden fazla takım tuttuğunu belirtmektedir. Taraftarların meslekleri incelendiği zaman taraftarların çoğunluğunu (%34,7) öğrenciler oluşturmaktadır. Taraftarlar arasında çalışmayanların oranı ise %4.7'dir (Türksoy, Çiçek ve Bayansalduz, 2003).

Gelir düzeyi ile holigan davranış arasında negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgular hipotezimizi doğrular niteliktedir. Alt zümreden gelen işçi sınıfı için kavga etmek, erkeklik normlarının göstergesidir ve bu durum da İngiltere ve ada toplumunda etkili olmuştur. Futbol fanatiklerinin daha fazla ortaya çıktığı tabakanın işçi sınıfı olduğu gözlemlenebilir (Acet, 2001). Literatür ışığında yapılan çalışmamızda gelir durumu 5000 TL altında olan taraftarlarda yüksek holiganizm davranışı gösterme eğilimi %67.2 iken, 5000 TL üstünde gelir durumu olanlarda bu oran % 40.6'dır.

Fanatik gruplar içinde kişilerin çevrelerinin ve kendilerinin belirgin bir özelliklerine göre verdikleri takma isimler olan lakapların, holiganizm üzerinde etkili olduğu düşünülmüş ve literatürde bu yönde bir çalışma olmamasına karşın araştırmamız dahilinde bu yönde veri toplanmıştır. Araştırma bulgularına göre; tek yönlü analizlerde lakabı olan kişilerin olmayan kişilere göre holiganizm düzeyleri anlamlı olarak daha yüksek (%78,1 vs %21,9) bulunmuştur. Lakap, kişinin takımına yönelik gösterdiği tutum ve bu tutumun en belirgin yönlerini içermesi sebebiyle kişiyle takımı arasındaki bağa artırıcı etki ediyor olabilir. Çok yönlü analizimizde ise lakap değişkeni diğer yordayıcı değişkenler ile bir arada denkleme dahil edildiğinde holiganizmi açıklayıcı etkisi ortadan kalkmıştır. Lakap

sahibi olan kişilerin holiganizm düzeylerinin yüksek oluşuna etki eden önemli bir faktör olup olmadığı ileriki araştırmalarda ele alınabilir.

Terapi geçmişli olan kişiler, terapi geçmişli olmayan kişilere göre daha yüksek holiganizm düzeyine sahiptirler. Terapi geçmişli olmayanların yüksek holiganizm oranı %21,9 iken; terapi geçmişli olanların yüksek holiganizm oranı %78,1'dir. Terapi değişkeninin Holiganizmi yükseltmesinde anlamlı bir değişken olduğu hem tek yönlü hem de çok yönlü analizlerde doğrulanmıştır. Lojistik regresyon analizinden elde edilen odds oranlarına göre terapi görenlerin yüksek holiganizm riskinin, görmeyenlere oranla 5,03 kat daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yapılan literatür çalışmasında terapi geçmişli ve holiganizm ile alakalı bir literatür bulunamamıştır.

Güne yansıtma oranlarında ise güne yansıtanların yüksek holiganizm oranı (%85,9), güne yansıtmayanların yüksek holiganizm oranından (%14,1) anlamlı düzeyde daha yüksektir. Lojistik regresyon analizinde güne yansıtanların yüksek holiganizm riskinin, yansıtmayanlara oranla 20,284 kat daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yapılan literatür çalışması sonucunda araştırmamıza destek verebilecek güne yansıtma ve holiganizm davranışı ile ilgili bir kaynak bulunamamıştır.

Tuttukları takımlara göre tarafların yüksek holiganizm düzeyleri ise sırasıyla şöyledir: Galatasaray (34,4), Fenerbahçe (32,8), Beşiktaş (17,2), Trabzonspor (12,5), diğer (3,1). Tutulan takıma göre yüksek holiganizm gösterme ortalaması ise %31,19 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca üç büyük takım taraftarlarında düşük ve yüksek holiganizm benzer oranlarda seyrederken Trabzonspor taraftarlarında yüksek Holiganizmin daha fazla oranda olduğu tespit edilmiştir. Yapılan araştırmada öz-farkındalık, bireysel kimlik, toplumsal kimlik ve bazı demografik değişkenlerin holiganizm üzerine birlikte etkisi incelenmiş ve sonuçları tartışılmıştır. Bu araştırma sosyal medyada üyelikleri bulunan ve futbol takımlarını destekleyen lise, ön-lisans, üniversite ve yüksek lisans öğrencileri/mezunları üzerinde yapılmıştır. Bu çalışma sonuçlarına göre futbol müsabakalarında maç sonu ve maç öncesinde yaşanabilecek holigan davranışlarının önlenmesi konusunda emniyet güçlerine çeşitli eğitimler verilerek, önleyici tedbirlerin alınmasına yardımcı olabilir aynı zamanda eğitim sistemine yaşlara göre dahil edilerek önleyici tedbirler alınabilir.

KAYNAKÇA

- Acet, M. (2001). *Futbol seyircisini fanatik ve saldırgan olmaya yönelten sosyal faktörler*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Acet, M. (2005). *Sporda saldırganlık ve şiddet*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Adams, G. R. ve Marshall, S. K. (1996). A developmental social psychology of identity: Understanding the personin – context. *Journal of Adolescence*, 19(3), 429 – 442.
- Alba, R. ve Nee, V. (1997). Rethinking Assimilation Theory for a new era of immigration. *International Migration Review*, 31(4), 826 – 874.
- Andersson, T. (2001). Swedish football hooliganism: 1900 – 1939. *Soccer and Society*, 2(1), 1 – 18.
- Anık, M. (2012). *Kimlik ve çok kültürcülük sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Archetti, E. P. (1992). Argentinian football: A ritual of violence? *International Journal of the History of Sport*, 9(2), 209 – 235.
- Arıkan, Y. ve Çelik, O. (2007). Futbolda şiddet ve polis. *Polis Bilimleri Dergisi*, 9(1 – 4), 109 – 132.
- Armstrong, G. (2002). Talking up the game: Football and the reconstruction of Liberia, West Africa. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 9, 471 – 494.
- Armstrong, G. ve Harris, R. (1991). Football hooligans: Theory and evidence. *Sociological Review*, 39(3), 427 – 458.
- Arslan, C. (2013). Sporda / futbolda şiddet: Gerçekten çözmek istiyor muyuz? *Tüm yönleriyle sporda şiddet*. Editörler: Eyigün, S., Oral, B., Günay, R., Başaran, S., Yıldız, H. ve Efe, R., Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları.
- Arslanoğlu, K. (2005). *Futbolun psikiyatrisi*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Ayan, S. (2006). Şiddet ve fanatizm. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(2), 191 – 209.
- Aykın, A. G. (2013). Meşrutiyetten günümüze türkiye’de spor politikaları ve 1980 sonrası parti ve hükümet programları ile kalkınma planlarında sporun yeri. *Academic Sight/Akademik Bakış*, 38.
- Aylott, M. ve Aylott, N. (2007). A meeting of social sciences and football: Measuring the effects of three points for a win. *Sport in Society*, 10(2), 205 – 222.
- Back, L., Crabbe, T. and Solomos, J. (1999). Beyond the racist / hooligan couplet: Race, social theory and football. *British Journal of Sociology*, 50(3), 419 – 442.
- Bahadır, Z. (2006). *Futbol seyircisinin sosyo – ekonomik – kültürel yapısının şiddet ve eylemine etkisi (Konyaspor örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

- Bairner, A. (2006). The Leicester School and the study of football hooliganism. *Sport in Society*, 9, 583 – 598.
- Bale, J. (2000). The changing face of football: Stadiums and communities. *Soccer and Society*, 1(1). 91 – 101.
- Bandyopadhyay, K. (2005). In search of a football ground in twentieth century urban Bengal. *Soccer and Society*, 6(1). 69 – 78.
- Bauman, Z. (2000). *Postmodernlik ve hoşnutsuzlukları*. Çeviren: Türkmen, İ., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2006). *Sosyolojik düşünmek*. Çeviren: Yılmaz, A., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayram, A. (2011). *Futbol seyircilerinin taraftarlık ve şiddet ifadelerine yaklaşımlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Berger, P. L. and Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin sosyal inşası*. Çeviren: Öğüt, V. S., İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Berkes, N. (2006). *Türkiye’de çağdaşlaşma*. Yayına Hazırlayan: Kuyaş, A., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berzonsky, M. D. (1994). Self-identity: The relationship between process and content. *Journal of Research in Personality*, 28, 453-460.
- Berzonsky, M. D. (1999). Identity styles and hypothesis testing strategies. *The Journal of Social Psychology*, 139(4), 784–789.
- Berzonsky, M. D. (2003). The structure of identity: Commentary on Jane Kroger’s view of identity status transition. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 3(3), 231 – 345.
- Beyers, W. and Çok, F. (2008). Adolescent self and identity development in context. *Journal of Adolescence*, 31(4), 147 – 150.

- Biçici, R. (2013). Aynı bedendeki farklı karakterler “spor ve şiddet”. *Tüm yönleriyle sporda şiddet*. Editörler: Eyigün, S., Oral, B., Günay, R., Başaran, S., Yıldız, H. ve Efe, R., Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları.
- Bilgin, N. (1999). *Kolektif kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bishop, S. R., Lau, M., Shapiro, S., Carlson, L., Anderson, N. D., Carmody, J., Segal, Z. V., Abbey, S., Speca, M., Velting, D. and Devins, G. (2004). Mindfulness: A proposed operational definition. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 11, 230 – 241.
- Bosma, H. A. and Kunnen, E. S. (2008). Identity – in – context is not yet identity development – in – context. *Journal of Adolescence*, 31(4), 281 – 289.
- Brown, K. W. and Ryan, R. M. (2003). The benefits of being present: Mindfulness and its role in psychological well – being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 822 – 848.
- Brown, K., Ryan, R. and Creswell, J. (2007). Mindfulness: Theoretical foundations and evidence for its salutary effects. *Psychological Inquiry*, 18(4), 211 – 237.
- Brubaker, R. and Cooper, F. (2000). Beyond “identity”. *Theory and Society*, 29(1), 1 – 47.
- Carmody, J. and Baer, R. A. (2008). Relationships between mindfulness practice and levels of mindfulness, medical and psychological symptoms and well being in a mindfulness – based stress reduction program. *Journal of Behavioral Medicine*, 31, 23 – 33.
- Carrol, R. (1980). Football hooliganism in England. *International Review of Sports Sociology*, 15(2), 77 – 92.
- Cheek, J. M., Tropp, L. R., & Underwood, M. K. (1994). *Identity orientations: Personal, social, and collective aspects of identity*. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association, Los Angeles.
- Cheek, J. M., & Tropp, L. R. (1995). *The aspects of Identity Questionnaire: History and bibliography (2nd edition)*. Wellesley College, MA
- Chambers, R., Gullone, E. and Allen, N. A. (2009). Mindful emotion regulation: An integrative review. *Clinical Psychology Review*, 29, 560 – 572.
- Chaney, D. (1999). *Yaşam tarzları*. Çeviren: Kutluk, İ., Ankara: Dost Kitabevi.
- Cieslik, A. and Verkuyten, M. (2006). National, ethnic and religious identities: Hybridity and the case of the Polish Tatars. *National Identities*, 8(2), 77 – 93.
- Connolly, W. E. (1995). *Kimlik ve farklılık*. Çeviren: Lekesizalın, F., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Coşkun, H. (2004). Kimlik ölçeği'nin bir Türk örneğinde geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 7(14), 49-60.

- Côté, J. E. (1996). Sociological perspectives on identity formation: The culture – identity link and identity capital. *Journal of Adolescence*, 19, 419 – 430.
- Côté, J. E. (2002). The role of identity capital in the transition to adulthood: The individualization thesis examined. *Journal of Youth Studies*, 5(2), 117 – 134.
- Côté, J. E. (2006). Identity studies: How close are we to developing a social science of identity? An appraisal of the field. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 6, 3 – 26.
- Czop, A. and Juszcak, A. (2017). Subculture of stadium hooligans – Pathology or crime? Security dimensions. *International and National Studies*, 21, 142 – 158.
- Çalık, M. (2009). *Milli Kimlik, milliyet, milliyetçilik*. Ankara: Cedit Neşriyat.
- Çelik, O. (2007). *Türkiye’de futbol şiddeti ve hooliganizme polisin bakış açısı*. Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Davis, K. M., Lau, A. M. and Cairns, R. D. (2009). Development and preliminary validation of a trait version of the Toronto mindfulness scale. *Journal of Cognitive PsychoNyanaponika Therapy*, 23(3), 185 – 195.
- Demir, F. (2005). *Futbol olgusu ve futbolda asayiş yönetimi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demir, G. Ö. (2009). *Üniversite öğrencilerinin kimlik gelişiminde sosyal ve kimlik sermayelerinin rolü*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demirel, M., Karahan, G. ve Ünlü, H. (2007). Farklı üniversitelerdeki spor taraftarlarının takımları ile özdeşleşme düzeyleri. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 76 – 86.
- Demiriz, N. D. (2016). *Ergenlik dönemi psikiyatrik bozukluklar*. Ankara: Karina Yayınevi.
- Doğan, B. ve Moralı, S. (1999). Futbolda seyirci taşkınlıkları ve bunun altında yatan psiko – sosyal nedenler. *Futbol: Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6(2), 16 – 20.
- Duke, V. (1991). The sociology of football: A research agenda for the 1990s. *Sociological Review*, 39(3), 627 – 645.
- Duke, V. and Crolley, L. (1996). Football spectator behaviour in Argentina: A case of separate evolution. *Sociological Review*, 44, 272 – 293.
- Duke, V. and Crolley, L. (2001). Football, politicians and the people: Populism and politics in Argentina. *International Journal of the History of Sport*, 18(3), 93 – 116.
- Dunning, E. (2000). Towards a sociological understanding of football hooliganism as a world phenomenon. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 8(2), 141 – 162.

- Dunning, E., Maguire, J., Murphy, P. and Williams, J. (1982). The social roots of football hooligan violence. *Leisure Studies*, 1(2), 139 – 156.
- Dunning, E., Murphy, P. and Williams, J. (1986). Spectator violence at football matches, towards a sociological explanation. *British Journal of Sociology*, 37(2), 221 – 244.
- Dunning, E., Murphy, P. and Williams, J. (1988). Sıkı futbol fanatikleri (holiganları) neden dövüşürler: Toplumsal bir tanıdan bölümler – I. Çeviren: Ülkü, B., *Futbol: Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 5(4), 29 – 32.
- Dunning, E., Murphy, P. and Williams, J. (1998). Sıkı Futbol Fanatikleri (Holiganları) Neden Dövüşürler: Toplumsal Bir Tanıdan Bölümler-I, (Çev. Billur Ülkü), *Futbol: Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 5 (4).
- Dunning, E., Murphy, P., Williams, J. and Maguire, J. (1984). Football hooliganism in Britain before the First World War. *International Review for the Sociology of Sport*, 19(3), 215 – 240.
- Durgun, Ş. (2005). *Modernleşme, demokrasi, İslam*. Ankara: Alter Yayınları.
- Eker-Öğüt, G. (2010). Futbolun dayanılmaz çekiciliği, büyülenen taraftar portresi, fanatizm ve Beşiktaş. *Milli Folklor Kültür ve Araştırma Dergisi*, 22(85), 173 – 182.
- Evans, R. and Rowe, M. (2002). Taking football disorder abroad. *Soccer and Society*, 3(1), 37 – 53.
- Feixa, C. and Juris, J. S. (2000). Football cultures. *Social Anthropology*, 8(2), 203 – 208.
- Frosdick, S. and Newton, R. (2006). The nature and extent of football hooliganism in England and Wales. *Soccer and Society*, 7(4), 403 – 422.
- Garland, J. and Rowe, M. (2000). The hooligan's fear of the penalty. *Soccer and Society*, 1(1), 144 – 157.
- Gellner, E. (2006). *Uluslar ve ulusçuluk*. Çeviremler: Ersanlı, B. ve Özdoğan, G. G., İstanbul: Hil Yayınları.
- Germer, C. K. (2009). *The mindful path to self – compassion: Freeing yourself from destructive thoughts and emotions*. Hove: Routledge.
- Giddens, A. (2010). *Modernite ve bireysel – kimlik geç modern çağda benlik ve toplum*. Çeviren: Tatlıcan, Ü., İstanbul: Say Yayınları.
- Gilman, M. (1994). Football and drugs: Two cultures clash. *International Journal of Drug Policy*, 5(1), 40 – 51.
- Giulianotti, R. (1995a). Participant observation and research into football hooliganism: Reflections on the problems of entrée and everyday risks. *Sociology of Sport Journal*, 12(1), 1 – 20.

- Giulianotti, R. (1995b). Football and the politics of carnival: An ethnographic study of Scottish fans in Sweden. *International Review for the Sociology of Sport*, 30(2), 191 – 22.
- Giulianotti, R. and Armstrong, G. (2002). Avenues of contestation: Football hooligans running and ruling urban spaces. *Social Anthropology*, 10(2), 211 – 238.
- Göka, E. ve Beyazyüz, M. (2005). Yeni dünya düzeninin “Kimlik siyaseti”: Psikolojik bir bakış denemesi. *Türkiye Günlüğü*, 83, 17 – 26.
- Gültekin, H. (2008). *Türk futbolunda şiddetin önlenmesine yönelik emniyet uygulamalarının yasalar çerçevesinde incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Gündoğan, A. O. (2009). Kimlik sorunu ve düşünce dünyası. *Türk Kimliği*. Editör: Özdemir, M. Ç., İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güvenç, B. (2010). *Türk Kimliği kültür tarihinin kaynakları*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Hagger, M. and Chatzisarantis, N. (2005). *Social Psychology of exercise and sport*, Maidenhead: Open University Press, McGraw-Hill Education.
- Halis, M., Şahin, H. M., Pençe, S., Şahin, F. ve Koç, S. (2005). Futbol takımı taraftarlarının şiddet ve saldırganlığa bakışlarına ilişkin bir araştırma. *Polis ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 1 – 14.
- Haslam, S.A., Eggins R.A. and Reynolds K.J. (2003) The ASPIRe model: Actualizing social and personal identity resources to enhance organizational outcomes. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 76, 1.
- Hatipoğlu, D., Aydın, M. B. ve Ankaragücü, B. (2007). *Kent, kimlik, endüstriyel futbol ve taraftarlık*. Ankara: Epos Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (2010). *Milletler ve milliyetçilik*. Çeviren: Akınhay, O., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Horak, R. (1991). Things change: Trends in Austrian football hooliganism from 1977 – 1990. *Sociological Review*, 39(3), 531 – 548.
- Howell, J. A., Digdon, L. N. and Buro, K. (2010). Mindfulness predicts sleep – related selfregulation and well – being. *Personality and Individual Differences*, 48(4), 419 – 424.
- İlhan, E. (2014). Spor’da Şiddet’in ulaştığı nokta; 17 Eylül 1967 Kayserispor – Sivasspor karşılaşması. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 188 – 196.
- James, M. and Pearson, G. (2006). Football banning orders: Analysing their use in court. *Journal of Criminal Law*, 70(6), 509 – 530.
- Karaduman, S. (2010). Modernizmden postmodernizme kimliğin yapısal dönüşümü. *Journal of Yaşar University*, 17(5), 2886–2899.

- Karpat, K. H. (2009). *Osmanlı'dan günümüze kimlik ve ideoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Katırcı, H. (2012). Sporda halkla ilişkiler ve medyanın rolü. *Spor ve medya ilişkisi*. Editör: Sever, N. S., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kayaoğlu, A. G. (2003). Futbol holiganizmi ve sosyal psikolojik bakış açısı. *Ankara Emniyet Müdürlüğü Futbolda Şiddet ve Önlenmesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Ankara: Ankara Emniyet Müdürlüğü Yayınları.
- Kerr, J. H. and De Kock, H. (2002). Aggression, violence and the death of a Dutch soccer hooligan: A reversal theory explanation. *Aggressive Behavior*, 28(1), 1 – 10.
- Kıraç, E. (2012). *Futbolda Şiddet ve Çıkış Yolları Üzerine Bir Deneme*, <http://www.sporhukuku.org/category/makaleler/>, Son Erişim Tarihi: 05.05.2019.
- King, A. (1997). The postmodernity of football hooliganism. *British Journal of Sociology*, 48(4), 576 – 593.
- King, A. (2001). Violent pasts: Collective memory and football hooliganism. *Sociological Review*, 49(4), 568 – 585.
- Koçer, M. (2012). Futbol derneklerine üye olan taraftarların şiddet ve holiganizm eğilimlerinin belirlenmesi: Kayseri örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, 111 – 135.
- Koruç, Z., Bayar, P. ve Arslan, F. (2005). *Türkiye de futbol fanatikleri: Sosyal kimlik ve şiddet*. Türkiye Futbol adamları Derneği Ankara Şubesi ve Spor Toto Genel Müdürlüğü Futbol Müsabakalarında Terörün Nedenleri ve Önleme Yolları Bilimsel Araştırma Yarışması, Ankara.
- Köknel, Ö. (1996). *Bireysel ve toplumsal açıdan şiddet*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kurtiç, N. (2006). *Futbol seyircisini saldırganlığa iten psiko – sosyal nedenler (Sakarya il örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuru, E. ve Var, L. (2009). Futbol seyircilerinin spor alanlarındaki saldırganlık davranışları hakkında betimsel bir çalışma: Kırşehir İli örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 141 – 153.
- Le bon, G. (1997). *Kitleler Psikolojisi*. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Lewis, R. W. (1996). Football hooliganism in England before 1914: A critique of the Dunning thesis. *International Journal of the History of Sport*, 13(3), 310 – 339.
- Luckmann, T. (2003). *Görünmeyen din – Modern toplumlarda din problemi*. Çevirenler: Coşkun, A. ve Aydın, F., İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Luyckx, K., Goossens, L., Soenens, B. and Beyers, W. (2006). Unpacking commitment and exploration: Validation of an integrative model of adolescent identity formation. *Journal of Adolescence*, 29(2), 361 – 378.

- Luyckx, K., Schwartz, S. J., Goossens, L. and Pollock, S. (2008). Employment, sense of coherence, and identity formation: Contextual and psychological processes on the pathway to sense of adulthood. *Journal of Adolescent Research*, 23(5), 566 – 591.
- Luyckx, K., Soenens, B. and Goossens, L. (2006). The personality identity interplay in emerging adult women: Convergent findings from complementary analyses. *European Journal of Personality*, 20(3), 195 – 215.
- Lykins–Emily, L. B. ve Baer–Ruth, A. (2009). Psychological functioning in a sample of long – term practitioners of mindfulness meditation. *Journal of Cognitive PsychoNyanaponika Therapy: An International Quarterly*, 23, 226 – 241.
- Maguire, J. (2006). Millwall and the making of football’s folk devils: Revisiting the leicester period. *Sport in Society*, 9(4), 599 – 615.
- Marcia, J. E. (1989). Identity and intervention. *Journal of Adolescence*, 12(3), 401–410.
- Marshall, G. (2005). Kimlik. *Sosyoloji sözlüğü*. Çevirenler: Akınhay, O. ve Kömürcü, D., Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Melnick, M. J. (1986). The mythology of football hooliganism: A closer look at the British experience. *International Review for the Sociology of Sport*, 21(1), 1 – 21.
- Moorhouse, H. F. (1991). Football hooligans: Old bottle, new whines? *Sociological Review*, 39(3), 489 – 502.
- Murphy, P., Dunning, E. and Williams, J. (1988). Soccer crowd disorder and the press: processes of amplification and de – amplification in historical perspective. *Theory, Culture & Society*, 5, 647 – 673.
- Neff, K. D. (2003). Self – compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and Identity*, 2(2), 85 – 101.
- Onat, H. (2009). Türkiye’de cemaatler ve kimlik. *Türk Kimliği*. Editör: Özdemir, M. Ç., İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Özen, Ü., Eygü, H. ve Kabakuş, A. (2013). Üniversite öğrencilerinin sporda şiddet ve saldırganlık algıları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 7, 323-342.
- Özmaden, M. (2004). *Futbola ilişkin dışsal etkenlerin seyirci saldırganlığı üzerindeki etki düzeylerinin araştırılması*. Türkiye Futbol adamları Derneği Ankara Şubesi ve Spor Toto Genel Müdürlüğü Futbol Müsabakalarında Terörün Nedenleri ve Önleme Yolları Bilimsel Araştırma Yarışması, Ankara.
- Özsoy, S. (2011). Spor gazetelerinin başlıklarında militarist ve şiddet içerikli metaforlar. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 88 – 114.
- Özsoy, S. (2013). Sporda şiddet ve medya. *Tüm yönleriyle sporda şiddet*. Editörler: Eyigün, S., Oral, B., Günay, R., Başaran, S., Yıldız, H. ve Efe, R., Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları.

- Özyeşil, Z., Arslan, C., Kesici, Ş. Ve Deniz, M. E. (2011). Bilinçli Farkındalık Ölçeği'ni Türkçeye uyarlama çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 36(160), 224-235.
- Özyurt, C. (2005). *Küreselleşme sürecinde kimlik ve farklılaşma*. İstanbul: Açılık Kitap.
- Papaleontiou-Louca, E. (2003). The concept and instruction of metacognition. *Teacher Development*, 7(1), 9 – 30.
- Pearson, G. (1998). The English disease? Socio – legal constructions of football hooliganism. *Youth and Policy*, 60(1), 1 – 15.
- Peker, E. (2007). *Futbolda şiddetin içsel bir olgu haline gelmesinde yazılı basının rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Pembecioğlu, N. (2012). Building identities: Living in the hybrid identities. *Scientific Journal of Humanistic Studies*, 4(7), 46 – 59.
- Perşembe, E. (2005). *Almanya'da Türk Kimliği, din ve entegrasyon*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Pilz, G. A. (1996). Social factors influencing sport and violence: On the “problem” of football hooliganism in Germany. *International Review for the Sociology of Sport*, 31(1), 49 – 66.
- Poulton, E. (2003). New fans, new flags, new England? Changing news values in the English press coverage of World Cup 2002. *Football Studies*, 6(1), 19 – 36.
- Poutvaara, P. and Priks, M. (2009). Hooligans. *Hooliganism and Police Tactics*, 11(3), 441 – 453.
- Poyraz, H. (2007). Fanatizm, bağlanma ve ahlak. *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi*, 53, 27 – 36.
- Poyraz, H. (2009). Farklı kimlik ve Türk Kimliği hakkında. *Türk Kimliği*. Editör: Özdemir, M. Ç., İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Pratt, J. and Salter, M. (1984). A fresh look at football hooliganism. *Leisure Studies*, 3(2), 201 – 230.
- Pulur, A., Kaynak, İ. ve Orhan, S. (2004). Polislerin spor müsabakalarındaki saldırgan seyircilere müdahalelerinde kendi taraftarlığının etkisinin araştırılması. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 241 – 260.
- Redhead, S. (1991). Some reflections on discourses on football hooliganism. *Sociological Review*, 39(3), 479 – 486.
- Redhead, S. (2004). Hit and tell: A review essay on the soccer hooligan memoir. *Soccer and Society*, 5(3), 392 – 403.
- Redhead, S. (2014). The firm: Towards a study of 400 hooligan gangs. *Sport in Society*, 18(3), 329 – 346.

- Richardson, W. (1993). Identifying the cultural causes of disasters: An analysis of the Hillsborough football stadium disaster. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 1(1), 27 – 35.
- Rogers, G. and Rookwood, J. (2007). Cardiff City Football Club as a vehicle to promote Welsh national identity. *Journal of Qualitative Issues in Sports Studies*, 1(1), 57 – 68.
- Roll, I., Alevan, V., McLaren, B. M. and Koedinger, K. R. (2007). Designing for metacognition – applying cognitive tutor principles to the tutoring of help seeking. *Metacognition Learning*, 2, 125 – 140.
- Rona, M. Ş. (2003). *Futbol müsabakalarında şiddet olaylarına karışarak adli kayıtlara geçen seyircilerin psiko – sosyal analizleri üzerine bir araştırma*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Rovers, A. (1991). Tootball violoice in itdy. *Intemational Review For the Sociologi of Sport*, 26, 4.
- Saçaklı, M. (1994). Psikolojik ve sosyolojik açıdan sporda şiddet. *Olimpik Akademi Dergisi*, 1(2), 22-30.
- Sandoval–Garcia, C. (2005). Football: Forging nationhood and masculinities in Costa Rica. *The International Journal of the History of Sport*, 22(2), 212 – 230.
- Sarıbay, A. Y. (1997). Cinsellik, kutsallık ve kimlik: Toplumsal düzenin bedensel inşası. *Cumhuriyet, demokrasi ve kimlik*. Editör: Bilgin, N., İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Sarıbay, A. Y. (1998). *Siyaset, demokrasi ve kimlik*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Schwartz, S. J., Beyers, W., Luyckx, K., Soenens, B., Zamboanga, B. L. and Waterman, A. S. (2011). Examining te light and dark sides of emerging adults’ identity: A study of identity status differences in positive and negative psychosocial functioning. *Journal of Youth and Adolescence*. 40(7), 839 – 859.
- Selçuk, S. S. (2012). Postmodern dönemde farklılığın kutsanması ve toplumun parçacılaştırılması: “Öteki” ve “ötekileştirme”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 77 – 99.
- Skover, D. M. and Testy, K. Y. (2002). LesBiGay Identity as Commodity. *California Law Review*, 90(1), 223 – 256.
- Smith, A. D. (2009). *Millî kimlik*. Çeviren: Şener, B. S., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Spaij, R. (2007). Football hooliganism in the Netherlands, patterns of continuity and change. *Soccer and Society*, 8(2 – 3), 316 – 334.
- Spaij, R. (2008). Men like us, boys like them violence, masculinity, and collective identity in football hooliganism. *Journal of Sport & Social Issues*, 32(4), 369 – 392.
- Stott, C. and Pearson, G. (2006). Football banning orders, proportionality and public order. *Howard Journal of Criminal Justice*, 45(3), 241 – 254.

- Stott, C. and Reicher, S. (1998). How conflict escalates: The inter – group dynamics of collective football crowd “violence”. *Sociology*, 32, 353 – 377.
- Stott, C., Hutchison, P. and Drury, J. (2001). Hooligans abroad? Inter – group dynamics, social identity and participation in collective “disorder” at the 1998 World Cup Finals. *British Journal of Social Psychology*, 40(3), 359 – 384.
- Şahin, M. (2003). *Sporda şiddet ve saldırganlık*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Şahin, H. M., Şebin, K., Yılmaz, M. ve Şahin, M. (2014). *Sporda şiddetin boyutları*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Şimşek, S. (2002). Günümüzün kimlik sorunu ve bu sorunun yaşandığı temel çatışma eksenleri. *Uludağ Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 29 – 39.
- Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology*, 33, 1-39.
- Tajfel, H. and Turner J.C. (1985). The social identity theory of intergroup behavior. *The Psychology of Intergroup Relations* içinde Der: Worchel, S.ve Austin, W.G.2, 7-24, Chicago: Nelson Hall.
- Talimciler, A. (2003). *Türkiye’de futbol fanatizmi ve medya ilişkisi*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Talimciler, A. (2006). Sosyolojik açıdan futbol fanatizmi. *Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 15, 91 – 104.
- Talimciler, A. (2013). Sporda / futbolda şiddet: Gerçekten çözmek istiyor muyuz? *Tüm yönleriyle sporda şiddet*. Editörler: Eyigün, S., Oral, B., Günay, R., Başaran, S., Yıldız, H. ve Efe, R., Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları.
- Taşmektepligil, M. Y., Çankaya, S. ve Tunç, T. (2015). Futbol taraftarı fanatiklik ölçęi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 41 – 49.
- Toros, T. (2003). Spor taraftarı ve spor seyircisi arasındaki farklar nelerdir? *Ankara Emniyet Müdürlüğü Futbolda Şiddet ve Önlenmesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Ankara: Ankara Emniyet Müdürlüğü Yayınları.
- Trivizas, E. (1980). Offences and offenders in football crowd disorders. *British Journal of Criminology*, 20(3), 276 – 288.
- Tsouroufli, M. (2015). Hybridity, identities and inclusion of international PhD students in England. *Interdisciplinary Perspectives in Equality and Diversity*, 1(1), 5 – 49.
- Tural, S. K. (1988). *Kültürel kimlik üzerine düşünceler*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Türksoy, A., Çiçek, M. ve Bayansalduz, M. (2003). Üç büyük kulüp futbol taraftarının sosyal kimlikleri ve şiddete bakış açıları. *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 11(3), 94 – 99.

- Uzun, T. (2003). Ulus, milliyetçilik ve kimlik üzerine bir değerlendirme. *Doğu – Batı Dergisi*, 23, 137 – 160.
- Van Dick, R. Wagner, U. Stellmacher, J. and Christ, O. (2004) The Utility of A Broader Conceptualization Organizational Identification: Which Aspect Really Matter?. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 77, 171-191.
- Van Hiel, A., Hautman, L., Cornelis, I. and De Clercq, B. (2007). Football hooliganism: Comparing self – awareness and social identity theory explanations. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 17(3), 169 – 186.
- Veenman, M. V. J., Hout–Wolters, B. H. A. M. and Afflerbach, P. (2006). Metacognition and learning: Conceptual and methodological considerations. *Metacognition and Learning*, 1, 3 – 14.
- Vreese, S. de (2000). Hooliganism under the statistical magnifying glass: A Belgian case study. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 8(2), 201 – 223.
- Waddington, I., Dunning, E. and Murphy, P. (1996). Research note: Surveying the social composition of football crowds. *Leisure Studies*, 15, 209 – 214.
- Waddington, I., Malcolm, D. and Horak, R. (1998). The social composition of football crowds in Western Europe. *International Review for the Sociology of Sport*, 33(2), 155 – 169.
- Waterman, A. (1999). Identity, the identity statuses, and identity statuses development: A contemporary statement. *Developmental Review*, 19(4), 591 – 621.
- Waterman, A. S. (1995). Identity development from adolescence to adulthood: An extension of theory and a review of research. *Developmental Psychology*, 18(3), 341 – 358.
- Weeks, J. (1998). Farklılığın değeri. *Kimlik: Topluluk, kültür, farklılık*. Çeviren: Sağlamer, İ., İstanbul, Sarmal Yayınevi.
- Weinstein, N., Brown, K. W. and Ryan, R. M. (2009). A multi – method examination of the effects of mindfulness on stress attribution, coping, and emotional well – being. *Journal of Research in Personality*, 43(3), 374 – 385.
- Whannel, G. (1979). Football crowd behaviour and the pres. *Media, Culture and Society*, 1, 327 – 342.
- Williams, J. (1996). Surveying the social composition of football crowds: A reply to Waddington, Dunning and Murphy. *Leisure Studies*, 15, 215 – 219.
- Williams, J., Dunning, E. and Murphy, P. (1986). The rise of the English soccer hooligan. *Youth and Society*, 17(4), 362 – 380.
- Yapıcı, A. (2004). *Din kimlik ve ön yargı biz ve onlar*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yavuz, H. (2008). *Modernleşen Müslümanlar*. Çeviren: Yıldız, A., İstanbul: Kitap Yayınevi.

- Young, K. (1986). The killing field – themes in mass media responses to the Heysel Stadium riot. *International Review for the Sociology of Sport*, 21, 252 – 264.
- Yüksel, H., Doğan, B., Moralı, S. ve Acar, M. F. (1998). Futbolda Şiddetin toplumbilimsel boyutları. *Hacettepe Üniversitesi Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 5(1), 22 – 26.
- Zani, B. and Kirchler, E. (1991). When violence overshadows the spirit of sporting competition. Italian football fans and their sports clubs JoCaASP. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 1, 5-21.
- Zelyurt, M. K. (2011). *Türkiye’de futbol Őiddetinin sosyolojik açıdan incelenmesi ve çözüm önerileri*. <https://katalog.marmara.edu.tr/eyayin/tez/T0080886.pdf>, Son Erişim Tarihi: 10.05.2019.

EKLER

EK 1. ANKET FORMU

ÖZ – FARKINDALIK, BİREYSEL KİMLİK VE TOPLUMSAL KİMLİĞİN HOLİGANİZM ÜZERİNE ETKİSİ

“Öz – Farkındalık, Bireysel Kimlik ve Toplumsal Kimliğin Holiganizm Üzerine Etkisi” başlıklı bu araştırma, konu ile ilgili görüşlerinizin belirlenmesi amacıyla yapılmaktadır.

Lütfen her maddede belirtilen ifadelere ne derece katıldığınızı, her bir maddenin yanında yer alan sayılardan birini seçerek belirtiniz. Ankette doğru ya da yanlış cevapların yer alması söz konusu değildir. Çalışma sonuçları, sadece akademik çalışma için kullanılacak ve araştırma için sizden ad, soyad, adres ya da telefon bilgileri istenmeyecektir.

Araştırmaya katıldığınız için teşekkür ederiz.

Ömer Tunç KAYA

EK 2. DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

1. Eğitim Düzeyi

İlkokul ()

Ortaokul ()

Lise ()

Üniversite ()

Yüksek Lisans / Doktora ()

2. Medeni Durum

Evli ()

Bekar ()

Boşanmış / Dul ()

3. Gelir Durumu

5000 TL ve Altı ()

5000 – 10.000 TL Arası ()

10.000 TL ve Üzeri ()

EK 3. FUTBOL TARAFTARLIĞI FANATİKLİĞİ ÖLÇEĞİ

Aşağıda sizlerin konu ile ilgili duygu, düşünce ve davranışlarınızı ifade eden cümleler bulunmaktadır. Sizden istenen her ifadeyi dikkatlice okuyarak, bu ifadelerin sizi ne kadar ifade ettiğini “Kesinlikle Katılıyorum (4)”, “Katılıyorum (3)”, “Katılmıyorum (2)” ile “Hiç Katılmıyorum (1)” aralığında dereceli olarak düşündükten sonra size uyan sadece bir seçeneği işaretlemenizdir.

FUTBOL TARAFTARLIĞI FANATİKLİĞİ ÖLÇEĞİ	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1) Canlı yayınlarda spikerin takımım aleyhine yaptığı yorumlara çok sinirlenirim.	1	2	3	4
2) Takımımın maçlarını izlemek için stadyumlara giderim.	1	2	3	4
3) Takımımın sembollerini gösteren kıyafet ve malzemelerle maça giderim.	1	2	3	4
4) Statta bütün tezahürlara eşlik ederim.	1	2	3	4
5) Maç esnasında kızdığımda sahaya yabancı cisim atabilirim.	1	2	3	4
6) Tribünlerle ilgilenmekten çoğu zaman golü göremediğim olur.	1	2	3	4
7) Takımım müsabakayı kazanmak için, kuraldışı dahil her yolu denemelidir.	1	2	3	4
8) Çoğu zaman tribünden rakip oyuncu veya hakem aleyhine kötü tezahürat yaparım.	1	2	3	4
9) Rakip takım taraftarlarına yapılan fiili şiddeti doğal karşılarım.	1	2	3	4
10) Takım tutmayan kişileri veya çocukları kendi takımımın taraftarı yapmak için uğraşırım.	1	2	3	4
11) Rakip takım izleyicisini takımımın renkleri ile dışarıda görsem ona saldırmamak için kendimi zor tutarım.	1	2	3	4
12) Rakip takım izleyicisi ile kavga çıkarsa çekinmeden kavgaya girerim.	1	2	3	4
13) Oyun çığırından çıkmışsa bazen çekinmeden sahaya girebilirim.	1	2	3	4

EK 4. KİMLİK ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki ifadeleri kimliğinin farklı yönlerini tanımlamaktadır. Lütfen her ifadeyi dikkatli bir şekilde okuyarak size uygunluğunu değerlendiriniz. Her ifadeyi dikkatlice okuyarak, bu ifadelerin sizi ne kadar ifade ettiğini “Benim Kim Olduğum İçin Önemli Değil (1)”, “Benim Kim Olduğum İçin Nadiren Önemli (2)”, “Benim Kim Olduğum İçin Genellikle Önemli (3)”, “Benim Kim Olduğum İçin Çok Önemli (4)” ile “Benim Kim Olduğum İçin Her Zaman Çok Önemli (5)” aralığında dereceli olarak düşündükten sonra size uyan sadece bir seçeneği işaretlemenizdir.

KİMLİK ÖLÇEĞİ	Benim Kim Olduğum İçin Önemli Değil	Benim Kim Olduğum İçin Nadiren Önemli	Benim Kim Olduğum İçin Genellikle Önemli	Benim Kim Olduğum İçin Çok Önemli	Benim Kim Olduğum İçin Her Zaman Çok Önemli
	1	2	3	4	5
1) Sahip olduğum şeyler, eşyalarım	1	2	3	4	5
2) Değerlerim ve ahlaki standartlarım (kıstaslarım)	1	2	3	4	5
3) Başkalarına göre popüler oluşum	1	2	3	4	5
4) Ailemin kuşaklarının (soyağacının) bir üyesi olmak	1	2	3	4	5
5) Hayallerim ve düşlerim	1	2	3	4	5
6) Söylediğim ve yaptığım şeylere başkalarının gösterdiği davranış tarzları	1	2	3	4	5
7) Irkım ya da etnik özgeçmişim	1	2	3	4	5
8) Geleceğe yönelik kişisel amaçlarım ve beklentilerim	1	2	3	4	5
9) Fiziksel görünüşüm: Boyum, kilom ve bedenimin şekli	1	2	3	4	5
10) Dinim	1	2	3	4	5
11) Heyecanlarım ve duygularım	1	2	3	4	5
12) Başkalarının benim hakkımda düşündükleri, ünüm	1	2	3	4	5
13) Yaşadığım ya da büyüdüğüm yerler	1	2	3	4	5
14) Düşüncelerim ve görüşlerim	1	2	3	4	5
15) Başkalarına göre çekiciliğim	1	2	3	4	5
16) Yaşım, yaş grubuma ait ya da kuşağımın bir üyesi oluşum	1	2	3	4	5

KİMLİK ÖLÇEĞİ	Benim Kim Olduğum İçin Önemli Değil	Benim Kim Olduğum İçin Nadiren Önemli	Benim Kim Olduğum İçin Genellikle Önemli	Benim Kim Olduğum İçin Çok Önemli	Benim Kim Olduğum İçin Her Zaman Çok Önemli
	1	2	3	4	5
17) Korku ve kaygılarımla baş etme (uğraşma) tarzlarım	1	2	3	4	5
18) Bir erkek ya da bayan olarak cinsiyetim	1	2	3	4	5
19) Başkalarından farklı birisi olarak kendine özgün bir kişi olduğum duygusu	1	2	3	4	5
20) Alt, orta ya da üst ekonomik sınıflardan birine ait olan sınıfım	1	2	3	4	5
21) Yaşam görünüşte birçok değişikliklere yol açsa da, özde aynı kalmaya devam edeceğim bilgisi	1	2	3	4	5
22) Jestlerim, diğerleri üzerinde oluşturduğum izlenim ve tarzlarım	1	2	3	4	5
23) Topluma ait olma duygum	1	2	3	4	5
24) Kendilik bilgim, gerçekte ne tür bir kişi olduğuma ilişkin düşüncelerim	1	2	3	4	5
25) Başkalarıyla bir araya geldiğim zaman, sergilediğim davranış tarzı olan sosyal davranışım	1	2	3	4	5
26) Ülkemden gurur duyma, bir vatandaş olarak övünme duygum	1	2	3	4	5
27) Faaliyetlerde iyi ve koordine olan fiziksel yetilerim	1	2	3	4	5
28) Kişisel olarak kendilik değerim, kendim hakkında özel görüşüm	1	2	3	4	5
29) Bir spor takımıyla özdeşleşen bir spor fanatiği oluşum	1	2	3	4	5
30) Mesleki tercihlerim ve kariyer planlarım	1	2	3	4	5
31) Politik ya da siyasi konulara olan ilgim	1	2	3	4	5
32) Öğretmenlerimden aldığım öneri ve kazandığım dereceler gibi akademik yetenek ve performanslarım	1	2	3	4	5
33) Bölgesel aksanım, telaffuzum ya da ikinci dil biliyor oluşum	1	2	3	4	5
34) Üniversitede öğrenci olarak rolüm	1	2	3	4	5
35) Heteroseksüel ya da homoseksüel olan cinsel yönelimim	1	2	3	4	5

EK 5. BİLİNÇLİ FARKINDALIK ÖLÇEĞİ

Aşağıda sizlerin konu ile ilgili duygu, düşünce ve davranışlarınızı ifade eden cümleler bulunmaktadır. Sizden istenen her ifadeyi dikkatlice okuyarak, bu ifadelerin sizi ne kadar ifade ettiğini “Hemen Hemen Her Zaman (6)”, “Çoğu Zaman (5)”, “Bazen (4)”, “Nadiren (3)”, “Oldukça Seyrek (2)” ile “Hemen Hemen Hiçbir Zaman (1)” aralığında dereceli olarak düşündükten sonra size uyan sadece bir seçeneği işaretlemenizdir.

	Hemen Hemen Hiçbir Zamana	Oldukça Seyrek	Nadiren	Bazen	Çoğu Zaman	Hemen Hemen Her Zaman
BİLİNÇLİ FARKINDALIK ÖLÇEĞİ						
1) Belli bir süre farkında olmadan bazı duyguları yaşayabilirim.	6	5	4	3	2	1
2) Eşyaları özensizlik, dikkat etmeme ya da başka bir şeyleri düşündüğüm için kırarım veya dökerim.	6	5	4	3	2	1
3) Şu anda olana odaklanmakta zorlanırım.	6	5	4	3	2	1
4) Gideceğim yere, yolda olup bitenlere dikkat etmeksizin hızlıca yürüyerek gitmeyi tercih ederim.	6	5	4	3	2	1
5) Fiziksel gerginlik ya da rahatsızlık içeren duyguları, gerçekten dikkatimi çekene kadar fark etmeme eğilimim vardır.	6	5	4	3	2	1
6) Bir kişinin ismini, bana söylendikten hemen sonra unuturum.	6	5	4	3	2	1
7) Yaptığım şeyin farkında olmaksızın otomatige bağlanmış gibi yapıyorum.	6	5	4	3	2	1
8) Aktiviteleri gerçekte ne olduklarına dikkat etmeden acele ile yerine getiririm.	6	5	4	3	2	1
9) Başarmak istediğim hedeflere öyle çok odaklanırım ki, o hedeflere ulaşmak için şu an ne yapıyor olduğumun farkında olmam.	6	5	4	3	2	1
10) İşleri ya da görevleri ne yaptığımın farkında olmaksızın otomatik olarak yaparım.	6	5	4	3	2	1
11) Kendimi bir kulağımla birini dinlerken aynı zamanda başka bir şeyi de yaparken bulurum.	6	5	4	3	2	1
12) Gideceğim yerlere farkında olmadan gidiyor, sonra da oraya neden gittiğime şaşırıyorum.	6	5	4	3	2	1
13) Kendimi gelecek ya da geçmişle meşgul bulurum.	6	5	4	3	2	1
14) Kendimi yaptığım işlere dikkatimi vermemiş bulurum.	6	5	4	3	2	1
15) Ne yediğimin farkında olmaksızın atıştırıyorum.	6	5	4	3	2	1

EK 6. DÜNYA'DA HOLİGAN DAVRANIŞ ÖRNEKLERİ İLE İLGİLİ BELİRLEMELER TARİHSEL DİZGE

- 4 Haziran 1986 tarihinde Meksika'da; Meksika – Belçika arasında oynanan futbol müsabakasından Belçika'nın galibiyetle ayrılmasının ardından Meksikalı taraftarlar tarafından stadyumda olay çıkartılmıştır. Çıkan olaylarda 187 kişi yaralanmıştır (Lewis, 1996).
- 16 Haziran 1986 tarihinde Meksika'da; Meksika – Bulgaristan arasında oynanan futbol müsabakasında, Meksika'nın Bulgaristan'ı mağlup etmesinin ardından kutlamalara katılmak istemeyen taraftarla kutlama yapan taraftarlar arasında olaylar yaşanmıştır. Bu olaylar sırasında 2 kişi vurularak öldürülmüş ve 200 kişi de yaralanmıştır. Olayların yaşandığı bölgeden bir an önce uzaklaşmak isteyenlerin neden olduğu trafik kazalarında da 11 kişi yaşamını yitirmiştir (Redhead, 1991).
- 2 Temmuz 1986 tarihinde Arjantin'de; 1986 Dünya Kupası Şampiyonu olan Arjantin'in şampiyonluk kutlamaları sırasında çıkan olaylarda 3 kişi yaşamını yitirmiş ve birçok kişi de yaralanmıştır (Duke ve Crolley, 2001).
- 10 Mart 1987 tarihinde Libya'da; bir futbol müsabakası öncesinde, stadyum içerisinde ellerinde bıçak olan bazı taraftarlar tarafından olay çıkartılmıştır. Olayların neden olduğu izdihamda tribün duvarı çökmüş ve 20 kişi ezilerek yaşamını yitirmiştir (Maguire, 2006).
- 12 Mart 1988 tarihinde Nepal'de, bir futbol müsabakası sırasında dolu fırtınası çıkmış ve bu durum stadyumda izdiham yaşanmasına neden olmuştur. Bu izdihamda 93 kişi yaşamını yitirmiş ve 100 kişi de yaralanmıştır (King, 1997).
- 15 Nisan 1989 tarihinde İngiltere'de; Liverpool – Nottingham Forest futbol müsabakası sırasında, polisin stadyum dışında kalan futbol taraftarlarını sakinleştirmek istemesi doğrultusunda olaylar yaşanmıştır. Stadyum dışında kalan taraftarların ısrarı ile stadyumun kapıları açılmış ve zaten dolu olan

stadyuma diğer taraftarların da girmesi dolayısıyla izdiham yaşanmıştır. İzdihamda 95 kişi ezilerek yaşamını yitirmiştir (Aylott ve Aylott, 2007).

- 5 Haziran 1989 tarihinde İtalya’da; Milan – Roma futbol műsabakası űncesinde Milanlı taraftarlar Romalı taraftarlara saldırmıřlardır. ıkan olaylarda Milan taraftarları tarafından yere dűřűrűlerek defalarca tekmelenen bir Roma taraftarı yařamını yitirmiřtir (Redhead, 2014).
- 13 Aęustos 1989 tarihinde Nijerya’da; Nijerya – Angola arasındaki futbol műsabakasının oynandıęı 80 bin kiři kapasiteli stadyuma 100 binin űzerinde futbol seyircisinin alınması ile izdiham yařanmıřtır. İzdiham nedeniyle tribűnlere sıkıřan 7 kiři ezilerek yařamını yitirmiřtir (Stott ve Pearson, 2006).
- 6 Temmuz 1990 tarihinde İngiltere’de; İngiltere – Federal Almanya arasında oynanan futbol műsabakası sonrasında İngiltere yenilince, İngiltere’nin 30 ayrı şehrinde olaylar çıkmıştır. Olaylarda 3 kiři yaşamını yitirmiş ve yűzlerce kiři de yaralanmıştır (James ve Pearson, 2006).
- 13 Ocak 1991 tarihinde Gűney Afrika’da; Kaizer Chiefs – Orlando Pirates arasında oynanan futbol műsabakası sonrasında, hakemin kararlarına kızan taraftarlar olay çıkarılmışlardır. Bu olaylarda 34 kiři yaşamını yitirmiş ve 50 kiři de yaralanmıştır (Czop ve Juszcak, 2017).
- 5 Mayıs 1992 tarihinde Fransa’da; Olympic Marseille – Bastia arasında oynanan futbol műsabakasında, stadyum kapasitesini artırmak amacıyla yapılan geçici tribűnler űkműřtűr. ıkan izdihamda 17 kiři yařamını yitirmiř ve 1900 kiři de yaralanmıřtır (James ve Pearson, 2006).
- 9 Eylűl 1993 tarihinde Kolombiya’da; Kolombiya – Arjantin arasında oynanan futbol műsabakası sonrasında, Kolombiya’nın maçı kazanmasının ardından Arjantin taraftarları taşkınlık çıkarılmışlardır. Yařanan izdiham nedeniyle 76 kiři yaşamını yitirmiştir. Kolombiya taraftarlarının sokaklarda başlattıkları kutlamalarda da olaylar çıkmış ve bu olaylarda yaklaşık 900’den fazla kiři yaralanmıştır (Rogers ve Rookwood, 2007).

- 2 Temmuz 1994 tarihinde Kolombiya'da; Kolombiya – ABD Milli Takımları arasında oynanan futbol müsabakasında, Andreas Escobar isimli futbolcunun kendi kalesine gol atması nedeniyle Kolombiya Milli Takımı 1994 Dünya Kupası'ndan elenmiştir. Maçın ardından Andreas Escobar uğradığı bıçaklı saldırı sonrasında yaşamını yitirmiştir (Czop ve Juszcak, 2017).
- 16 Haziran 1996 tarihinde Zambiya'da, Zambiya – Sudan arasında oynanan futbol müsabakası sonrasında Zambiya'nın Sudan'ı yenmesi üzerine olaylar çıkmıştır. Bu olaylarda 9 kişi yaşamını yitirmiş ve 78 kişi de yaralanmıştır (James ve Pearson, 2006).
- 14 Temmuz 1996 tarihinde Libya'da; bu dönemde Libya lideri olan Muammer Kaddafi'nin oğlunun sahibi olduğu futbol takımının oynadığı futbol müsabakası sırasında olaylar çıkmıştır. Bu olaylarda 50 kişi yaşamını yitirmiş ve çok daha fazla kişi yaralanmıştır (Poulton, 2003).
- 16 Ekim 1996 tarihinde Guetalama'da; Guetalama – Kosta Rika arasında oynanacak olan futbol müsabakası öncesinde tribünlerde olaylar çıkmıştır. Bu olaylarda 78 kişi yaşamını yitirmiş ve 180 kişi de yaralanmıştır (Poulton, 2003).
- 6 Mayıs 2000 tarihinde İngiltere'de; Rotherdam United – Swansa City arasında oynanacak olan futbol müsabakası öncesinde taraftarlar arasında sözlü sataşmalar yaşanmıştır. Bu sataşmalar daha sonrasında taşlı sopalı çatışmalara dönüşmüştür. Bu çatışmalarda 1 kişi yaşamını yitirmiştir (Czop ve Juszcak, 2017).
- 11 Nisan 2001 tarihinde Güney Afrika'da; Kaizer Chiefs – Orlando Pirates arasında oynanan futbol müsabakası sırasında tribünlerde olaylar çıkmıştır. Olayların neden olduğu izdiham neticesinde 43 kişi yaşamını yitirmiştir (Rogers ve Rookwood, 2007).
- 30 Nisan 2001 tarihinde Kongo'da, Lupopo – Mazembe arasında oynanan futbol müsabakası sırasında çıkan olaylar izdihamına neden olmuştur. Bu izdihamda 14 kişi yaşamını yitirmiştir (Czop ve Juszcak, 2017).

- 20 Nisan 2004 tarihinde Liberya'da; Liberya – Çad arasında oynanan 2004 Dünya Kupası Eleme Maçı'nda çıkan olaylar nedeniyle, 3 kişi yaşamını yitirmiş ve çok sayıda kişi yaralanmıştır (James ve Pearson, 2006).
- 25 Mart 2005 tarihinde İran'da; İran – Japonya arasında oynanan futbol müsabakasının İran'ın 2 – 1 galibiyeti ile neticelenmesinin ardından, 100 bin kişi kapasiteli olan stadyumu dolduran 130 bin kişi bir an önce stadyumdan çıkmak istemiştir. Çıkan izdihamda 5 kişi yaşamını yitirmiş ve 40 kişi de ağır yaralanmıştır (Czop ve Juszcak, 2017).
- 30 Mart 1955 tarihinde Şili'de; Şili – Arjantin arasında oynanan futbol müsabakası öncesinde, maçın oynanacağı stadyumda çıkan olaylarda 6 kişi yaşamını yitirmiştir (Dunning, Murphy ve Williams, 1986).
- 23 Haziran 1968 tarihinde Arjantin'de; River Plate – Boca Juniors arasında oynanan futbol müsabakasında, maçın oynanacağı stadyumda maç öncesinde atılan havai fişekler dolayısıyla çıkan yangının neden olduğu izdiham nedeniyle 74 kişinin yaşamını yitirmiş ve 150 kişi de yaralanmıştır (Dunning, Maguire, Murphy ve Williams, 1982).
- 17 Şubat 1974 tarihinde Mısır'da, futbol ligi kapsamında oynanan müsabakada çıkan olaylar nedeniyle yaşanan izdiham stadyumun çökmesine neden olmuştur. Bu izdihamda 48 kişi yaşamını yitirmiş ve 47 kişi de yaralanmıştır (King, 1997).
- 6 Aralık 1976 tarihinde Haiti'de; Haiti – Küba arasında oynanan futbol müsabakası sırasında, Haitili taraftarların patlattıkları maytaplar Kübalı taraftarlar tarafından silah sesi olarak algılanmış ve bu nedenle stadyumda panik yaşanmıştır. Bu panik sırasında bir asker yanlışlıkla 2 çocuğu vurmuştur. Bu durumun neden olduğu izdiham neticesinde olaylar büyümüş, bu olaylarda 2 kişi izdihamda ezilerek ve 1 kişi de stadyum duvarından atlamak isterken yaşamını yitirmiştir (Sandoval–Garcia, 2005).
- 20 Ekim 1982 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde (SSCB); Spartak Moskova – Haarlem arasındaki futbol müsabakasının çok geç saatlerde oynanması ve hava sıcaklığının çok düşük olması nedeniyle taraftarlar stadyumu müsabaka bitmeden terk etmek istemişlerdir. Ancak taraftarlar stadyumu tamamıyla terk etmeden ve müsabakanın son dakikasında bir gol olunca,

tarafarla sevinçten tekrar tribünlere geri dönmek istemişlerdir. Çıkan izdihamda, sayısı tam olarak açıklanmamakla birlikte, yaklaşık 340 kişinin yaşamını yitirdiği tahmin edilmektedir (Stott ve Reicher, 1998).

- 21 Kasım 2004 tarihinde Beşiktaş – Çaykur Rizespor arasında oynanan futbol müsabakasında yaşanan şiddet olayları da, Türk futbol tarihinde yaşanan şiddet olayları içerisinde ayrı bir önemde değerlendirilmektedir. İstanbul’da Beşiktaş Jimnastik Kulübü (BJK) Stadyumu’nda oynanan Beşiktaş – Çaykur Rizespor arasındaki Türkiye Süper Ligi karşılaşmasının 25. dakikasınca, tribünde çıkan kavgada aldığı bıçak darbeleri ile ağır yaralanan 16 yaşında olan Cihat Aktaş isimli taraftar, kaldırıldığı hastaneden yaşamını yitirmiştir (Biçici, 2013).
- Ülkemizde özellikle uluslararası futbol müsabakaları söz konusu olduğunda, ülkelerin kültürel farklılıklarından kaynaklanan sorunlar nedeniyle de şiddet eylemleri gerçekleştirilebilmekte ve bu eylemler, milliyetçilik anlayışını da arkasına alarak çok farklı noktalara ulaştırılabilmektedir. Örneğin; 1988 yılında PKK lideri Abdullah Öcalan’ın Türkiye’ye iadesinin istenmesi konusuna olumsuz yaklaşımlar sergileyen İtalya’nın bu yaklaşımlarının ardından, yaşanan siyasi gerginlikler Galatasaray – Juventus maçına da yansımıştır. Bu gerginlikler, medyanın da desteği ile maçın milli bir dava olarak görülmesine neden olmuştur (Biçici, 2013).
- Türkiye’de, 1970’li yıllarla birlikte de taraftarlık ve fanatıklık olgusunun çok daha fazla önemsenmeye başladığı görülmektedir. Bu bağlamda da bu dönemden itibaren; özellikle Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş ve Trabzonspor futbol kulüpleri arasındaki müsabakalarda sertlik gösterilerinin, kavgaların ve taraftarların birbirlerine fiziksel anlamda zarar vermeye çalışmalarının gündeme gelmesi söz konusu olmuştur (Arslan, 2013).
- Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel, olaylar nedeniyle Rusya’ya düzenlenecek olan geziyi 1 gün ertelemiş ve Bakanlar Kurulu’nu toplantıya çağırmıştır. Radyodan da halka seslenen Başbakan Süleyman Demirel, bu hadisenin futbol tarihimizde tek kalmasını temenni ederim demiştir. Ardından her iki ilin valisi ve emniyet müdürü görevden alınmıştır. Atanan yeni valiler ve emniyet müdürleri ile de, olaylar yavaş yavaş yatıştırılmıştır (Özsoy, 2013).

- Taraflar arasındaki kavgalar sadece müsabaka sonrası ile de kalmamış ve kentlere de sıçramıştır. Sivas halkı Kayseri kökenli vatandaşların işyerlerini, evlerini ve araçlarını yağmalamışlar ve iki kentin birleştiren karayolunda barikat kuran Sivasspor taraftarları, Kayseri plakalı araçları çevirerek ateşe vermişlerdir. Ertesi gün de Kayseri’de Sivas kökenlilere ait 20 işyeri ve 1 otel yakılmıştır (İlhan, 2014).
- 24 Mayıs 1964 yılında Peru’nun Lima kentinde; Tokyo Olimpiyatları Eleme Grubu karşılaşması kapsamında oynanan Peru ile Arjantin maçı sırasında, müsabakanın hakemi ev sahibi takımın golünü iptal edince tribünde olaylar çıkmış ve bu olaylar sırasında 320 kişi ölmüştür (Carrol, 1980). 17 Kasım 1984 yılında da, Kolombiya’nın Cali kentinde Pascal Guerrero Stadyumu’nda oynanan Cali – ABD müsabakası sonrasında çıkan olaylarda 24 kişi yaşamını yitirmiştir (Bale, 2000).
- 17 Kasım 1982 tarihinde Kolombiya’da, Kolombiya – ABD arasında oynanan futbol müsabakası sonrasında çıkan olaylarda yaşanan izdiham nedeniyle 24 kişi yaşamını yitirmiş ve 197 kişi yaralanmıştır (Stott, Hutchison ve Drury, 2001).
- 17 Mayıs 1908 tarihinde İngiltere’de; Bradford City – Lincoln City arasında oynanan futbol müsabakasında, futbol taraftarlarından birinin sigarası ile stadyumun ağaç kısımlarını yakması nedeniyle çıkan yangın izdihama neden olmuştur. İzdiham nedeniyle 56 kişi yaşamını yitirmiştir (Murphy, Dunning ve Williams, 1988).
- 29 Mayıs 1985 tarihinde Belçika’da; Liverpool – Juventus arasında oynanan Şampiyon Kulüpler Kupası Final Maçı öncesinde, İngiliz taraftarları İtalyan taraftarların buldukları tribünlere saldırmışlardır. Çıkan olaylarda 39 kişi yaşamını yitirmiş ve 600 kişi yaralanmıştır (Melnick, 1986).